

С

ЛОВНИК ЦЕРКОВНО- ОБРЯДОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

■ Наталія Пуряєва

Рецензенти Л. О. Симоненко, кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України
О. І. Скопченко, кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

Відповідальний редактор В. В. Німчук, доктор філологічних наук, чл.-кор. НАН України, професор

Богословський редактор Тарас Шманько, магістр богослов'я

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту української мови
НАН України (протокол № 5 від 07. 05. 2001 р.)

Художнє оформлення Лада Маруняк

Пуряєва Наталія

П 88 Словник церковно-обрядової термінології. — Львів: Свічачо, 2001.
— 160 с.
ISBN 966-561-228-X

Словник містить близько 2000 найменувань спеціальних понять та реалій східно-християнського церковного обряду (серед яких номенклатура богослужбових книг та еортоніми — назви церковних свят, постів, днів, тижнів) Крім тлумачень відповідних термінів, Словник подає термінографічний опис сучасного стану української церковно-обрядової термінології. З цією метою він фіксує фонетичні, словотвірні, лексичні, синтаксичні та орфографічні варіанти церковно-обрядових термінів, а також застарілі, рідковживані, ненормативні з погляду терміновживання спеціальні лексеми (професіоналізми, професійні жаргонізми).

Словник розрахований на широке коло користувачів: священнослужителів, літургістів, студентів духовних навчальних закладів, працівників церковних видавництв та журналістики, як також на мовознавців (лексикологів), релігієзнавців, культурологів, усіх, хто є чи планує стати активним учасником християнського богослужіння.

ББК 81.411.1-43:86

П 0403000000-20 Без оголошення
561-2001

© Монастир Монахів
Студитського Уставу, 2001

ПЕРЕДМОВА

Християнське богослужіння – складний онтологічний комплекс, що поєднує в собі велику кількість значущих, а отже, обов'язкових компонентів, які не просто символізують, а уособлюють чи навіть уприсутнюють ті Божественні реалії та явища, що позначають собою. Богослужіння – як ікона: ідея образу й подоби відображена в ньому з максимальною повнотою, виявлена в кожному компоненті: місце виконання – храм (його зовнішнє та внутрішнє оформлення); виконавці богослужіння – священнослужителі – особи, які через прийняття особливого таїнства були наділені Божою благодаттю священства; церковні обряди, священнодії, жести, що їх виконують за допомогою спеціальних освячених предметів та речовин (хліб, вино, вода, ароматичні олії та смоли тощо). Богослужіння триває в особливому часовому вимірі, тут кожен день року, тижня, кожна година доби має присвяту, свій неповторний зміст, відображений у богослужінні.

І нарешті словесний аспект церковного обряду. Слово (молитви, виголоси, піснеспіви, читання) супроводжує кожен богослужбову дію: доповнює, пояснює, наповнює змістом, освячує її.

Усі ці складові богослужіння, співдіючи, творять той містичний комунікативний акт, що його визначає зв'язок «Бог – людина».

Богослужіння давнє, як сама Церква. Однак, незважаючи на модифікації первіснохристиянської основи церковного обряду, численні етнокультурні нашарування, богослужіння залишається найбільш консервативним, пильно зберігуваним та ретельно відтворюваним аспектом християнської релігії. Воно – сучасне й архаїчне одночасно – дозволяє перебувати в духовній злуці із сотнями попередніх поколінь християн, забезпечуючи таким чином позачасову єдність Христової Церкви.

Виконання богослужіння, участь у ньому вимагає уважної й серйозної підготовки як від священнослужителя, так і від мирянина. Складний і важливий внутрішній зміст, прихований за зовнішньою формою богослужбового дійства, уповні відкривається для тих, хто усвідомлює значення та доцільність кожного його компонента. Знання богослужіння дозволяє зайняти позицію активного співучасника подій, які щодня відбуваються в храмі.

Богослужіння – це сфера спеціальної діяльності осіб, що здійснюють його – священнослужителів. Крім того, богослужіння є об'єктом вивчення особливої наукової дисципліни – літургіки, яка описує компоненти церковного обряду, досліджує історію їхнього становлення та змін, інтерпретує зміст богослужіння.

Системі реалій та понять церковного обряду (богослужіння) відповідає система церковно-обрядових (богослужбових, літургійних) термінів¹ – сукупність мовних одиниць (слів та словосполучень), що їх позначають.

Для трактування зазначеної лексичної сукупності як термінологічної принципово важливим є сприймати її насамперед як засіб спеціального спілкування осіб, що так чи інакше задіяні в галузі церковного обряду, – священнослужителів та літургістів.

Сферою спеціального функціонування церковно-обрядової термінології є: а) спеціальні тексти (богослужбові книги, літургійна література (наукова, науково-популярна, навчальна), документи, що регламентують проведення богослужінь, церковно-релігійна періодика, а також усне мовлення фахівців галузі. Саме в цій сфері (в її писемній та усній ділянці) сформувалася й далі розвивається термінологія церковного обряду.

Серед мовознавців повноцінно прийнято вважати таку термінологію, якій відповідає система дефініцій (визначень, тлумачень), тобто термінографічно опрацьовану термінологію. Термінографічна праця (словник) є одним зі способів свідомого впливу на стихійний розвиток мови: протиставлена сфері функціонування, вона ніби корегує природну динаміку термінології, робить її осмисленою, послідовною, логічною.

¹ На позначення такого феномену, як термінологія церковного обряду, у науковій мовознавчій літературі функціонують два метатерміни. *літургійна термінологія* (від *літургія* «богослужіння») та його дублет *богослужбова термінологія*. Як видно, у мотиваційному плані зазначені лінгвістичні терміни орієнтовані на об'єкт термінологічного відображення – богослужіння, літургію.

Термін *церковно-обрядова термінологія* запропонований нами як мотиваційно співвіднесений із поняттям «церковний обряд», що охоплює ширше коло відповідних явищ, ніж поняття «літургія», «богослужіння». Так, наприклад, кожне богослужіння (літургія) є церковним обрядом, але не кожен церковний обряд є богослужінням (літургією) (пор., обряд освячення лози, обряд освячення нового будинку, автомобіля тощо). Тут, однак, терміни *церковно-обрядова термінологія* та *літургійна термінологія*, *богослужбова термінологія* вживаємо як ідентичні.

Українська церковно-обрядова термінологія, що розвивалася протягом десятих століть, потребує нині термінографічного опрацювання. Здобутки сучасної україністики в цій ділянці є, на жаль, дуже скромними: кілька енциклопедичних та перекладних словників церковної лексики (див. “Джерела”), які навряд чи виконують окреслену вище “філологічну” функцію. Тому «Словник церковно-обрядової термінології» (далі – СЦОТ) створено насамперед із метою заповнити зазначену лексикологічну лакуну.

Термінографічний опис сучасного стану української церковно-обрядової термінології, представлений у нашому словнику, вважаємо, буде неповним без бодай короткого висвітлення історії розвитку цієї терміносистеми в українській мові та визначення її особливостей.

Церковно-обрядова термінологія зародилася разом із церковним обрядом у греко-візантійській культурі й була перенесена на давньоукраїнський мовний ґрунт передусім через перекладені старослов'янською мовою (тоді сакральнo-культoвою мовою слов'ян, зорієнтованих на християнство) священні та богослужбові книги. Модифікована в лінгвальних умовах України старослов'янська – церковнослов'янська мова забезпечувала церковно-комунікативну сферу (принаймні її писемний аспект) аж до кінця ХІХ ст. Формування церковно-обрядової термінології східнохристиянського обряду відбувалося, таким чином, у надрах церковнослов'янської мови та на основі грецької прототерміносистеми, у відчутній залежності від останньої. Церковно-обрядова термінологія періоду ХІ – ХІХ ст. являла собою: а) власне запозичення з грецької мови; б) морфологічні та в) семантичні кальки грецьких термінів.

Специфікою спеціальної сфери функціонування церковно-обрядової термінології в цей період було те, що її писемний та усний аспекти перебували в різних мовних площинах (писемну ділянку забезпечувала сакральнo-культoва церковнослов'янська мова, усну – народна українська мова), що було суттєвою перешкодою для їхнього активного перехрещення та взаємопроникнення (йдеться передусім про вплив у напрямку “усна сфера ’ писемна сфера”). Важливим гальмівним фактором виступала також стилістична неоднорідність усної та писемної сфер функціонування церковно-обрядової термінології: урочисто-піднесений, “високий” характер першої, розмовний – другої. Ці ж причини

унеможлилювали вплив на писемну сферу використання церковно-обрядової термінології загальнолітературної мови та проникнення сюди елементів загальноновживаної лексики.

Кінець XIX – початок XX ст. став своєрідною межею в розвитку в Україні церковно-комунікативної сфери. У цей період відбулося проникнення сюди української мови та витіснення нею традиційної тут церковнослов'янської мови (переклади українською мовою Святого Письма та богослужбових книг, поява українськомовних літургик тощо).

Перехід у богослужінні на українську мову спричинив, по-перше, активне засвоєння українською мовою всієї сформованої в церковнослов'янській мові церковно-обрядової термінології на фонетичному, словотвірному, лексичному мовних рівнях (напр.: *вечерня* – *вечірня*, *жертвеник* – *жертвоник* – *жертвіник*, *возглас* – *виголос* – *виголошення*, *морськое* – *морське*, *стручець* – *стручок*, *всенічна* – *цілонічна*, *елей* – *олива*, *подвижний празник* – *рухоме свято* тощо). По-друге, зазначений процес викликав проникнення української лексики в церковно-обрядову термінологію, активізацію в спеціальній писемній сфері функціонування (щоправда, на її нижчих жанрових щаблях: навчальна, науково-популярна літургіка, церковна публіцистика) лексики обмеженого стильового вжитку – ненормативної церковної термінології (професіоналізмів, професійних жаргонізмів), пор.: *бурса* “дарохранильниця”, *пушка* “дароносиця”, *килимчик*, *диванчик* “орлець”, *щіточка*, *гілочка*, *патичюк* “мирувальник”, *навук* “панікадило” та ін.

Таким чином, у сучасній українській церковно-обрядовій термінології з погляду її походження виявляють себе три мовні стихії: українська, церковнослов'янська та грецька.

Українська церковно-обрядова термінологія розвивалася протягом багатьох століть, зазнаючи при цьому закономірних для розвитку мовної підсистеми змін: кількісного поповнення та редукції, варіювання. Важливим фактором цього розвитку завжди виступала *норма* спеціального спілкування, а зокрема терміновикористання, у богослужбовій галузі.

Зазначену норму протягом XI – XIX ст. визначала послідовна орієнтація на виражальні засоби церковнослов'янської мови як сакральної (священної) й культової (богослужбової) та на грецьку церковно-термінологічну протосистему. Це зумовлювало, з одного боку, ретельне

оберігання церковнослов'янських форм від суттєвих впливів української літературної мови, а з другого, – постійний приплив грецизмів у термінологію церковного обряду.

Упровадження української мови в церковно-обрядову комунікацію (XX ст.) спричинило формування *нової норми* спеціального спілкування в ній, яку визначала орієнтація на виражальні засоби української мови. Це викликало «українізацію» церковно-обрядової термінології на всіх рівнях: фонетичному, словотвірному, лексичному. Під впливом окресленої нормативної тенденції на периферію терміновживання, до т. зв. пасивного термінофонду, закономірно почали витіснятися лексеми грецького та церковнослов'янського походження. Крайнім виявом зазначеного процесу став продемонстрований деякими термінокористувачами радикальний мовний пуризм (пор.: *звіздиця* – *зірка*, *копіє* – *спис*, *хоругва* – *прапор*, *рипіда* – *опахало* та ін.)

Поряд із новітньою нормою спеціального спілкування та терміновикористання залишалася актуальною традиційна нормативна орієнтація на виражальні засоби церковнослов'янської мови. В українських лінгвальних умовах ця нормативна традиція набула стилістичного значення, що пов'язано зі статусом церковнослов'янської лексики в українській мові саме як стилістичного засобу, а не іншомовного елемента, тепер: *церковнослов'янізація* церковно-обрядової термінології (мовна орієнтація) = *архаїзація* церковно-обрядової термінології (стилістична орієнтація). Нова норма, що сформувалася у відштовхуванні від традиційної, мала, відповідно, протилежний вектор: *українізація* (мовна орієнтація) = *осучаснення* церковно-обрядової термінології (стилістична орієнтація).

Співіснування двох нормативних настанов спеціального спілкування та терміновикористання в церковно-обрядовій практиці (своєрідна д্বонормативність), що, між іншим, має характер конкуренції, зумовило не тільки фонетичну, словотвірну та лексичну варіантність сучасної української церковно-обрядової термінології, а також її стилістичну здиференційованість (пор.: *жертвеник* – *жертвоник* – *жертівник*, *престол* – *престіл*, *Молитвослов* – *Молитвослів*, *часточка* – *частка* – *частинка* – *частиця*, *стручець* – *стручок*, *наракевиця* – *нарукавниця* – *нарукавник*, *копіє* – *спис*, *звіздиця* – *зірка*, *елей* – *олива*, *горнє місце* – *вишне місце* – *високе місце* тощо).

У запропонованому нами "Словнику церковно-обрядової термінології" за допомогою спеціальних термінографічних засобів ми намагалися відобразити сучасний стан термінології церковного обряду та ті тенденції, що зумовлюють її розвиток.

Для ефективного сприйняття цієї праці рекомендуємо детально ознайомитися із супровідним коментарем (див. далі).

* * *

Дякую відповідальному редакторові та рецензентам цієї праці за зауваження і поради в процесі її підготовки до друку.

Велика подяка видавництву «Свічачо» за сприяння у виданні Словника та, зокрема, богословському редакторові Т. Шманькові за сумлінне, ретельне та професійне редагування Словника, завдяки якому він позбувся багатьох «літургічних» неточностей та помилок.

Дякую також батькам, рідним та друзям за підтримку й віру у можливість реалізації мого задуму.

Автор

КОМЕНТАР ДЛЯ КОРИСТУВАЧА

1. Тип і призначення СЦОТ

1.1. «Словник церковно-обрядової термінології» – тлумачний словник. Об'єктом опису СЦОТ є *термін* (слово або словосполучення) церковного обряду, його лексичне значення та лексико-семантичні зв'язки, а також варіантність як у плані змісту (семантична варіантність – полісемія), так і в плані вираження (фонетична, словотвірна, лексична, синтаксична варіантність); крім того, важливим завданням СЦОТ є відображення стилістичної та функціональної неоднорідності церковно-обрядової термінології.

Такий характер СЦОТ пояснює насамперед специфіку наведених у ньому тлумачень (зокрема їхню лаконічність, зумовлену необхідністю дотримання принципу достатності термінографічної дефініції філологічного типу)¹.

1.2. Визначаючи статус СЦОТ із погляду відображення в ньому норми церковно-обрядового терміновживання, застережемо, що він *не створений як нормативний, тобто зобов'язуючий* до такого чи такого терміновикористання словник.

Установлення норми в ділянці церковної термінології – надзвичайно складне й відповідальне завдання, виконання якого вимагає тривалого й ретельного попереднього опрацювання цієї термінолексики, її авторитетної оцінки як літургістами, так і лінгвістами. Питання норми в українській церковно-обрядовій термінології сьогодні, на жаль, не-бездискусійне. Своєрідна д্বонормативність спеціального спілкування та, зокрема, терміновикористання у церковно-обрядовій комунікації, виражена в двох співіснуючих (конкуруючих) стильово-стилістичних орієнтаціях, примушує термінографа утриматися від проголошення норми аж до моменту віднайдення компромісу між протилежними собі тенденціями церковного терміновживання.

¹ Тлумачному словникові філологічного типу прийнято протиставляти енциклопедичну термінографічну працю. Принципова різниця між зазначеними типами словників полягає у відмінності об'єкта та завдань опису. Енциклопедичний словник зорієнтований передусім на спеціальне *поняття* галузі й повинен усебічно й з максимальною повнотою розкрити його зміст, вказавши на його головні, а подекуди й другорядні ознаки.

Натомість СЦОТ створений як темнографічна праця *констатуючого типу*, що фіксує всю наявну (виявлену) на сьогоднішній день у сфері функціонування церковно-обрядову термінологію, яка не суперечить фонетичним, морфологічним, лексичним, орфографічним та іншим особливостям і законам сучасної української літературної мови. Такий словник може стати надійною точкою опори при визначенні норми в ділянці української церковно-обрядової термінології, адже відомо, що процес будівництва значно полегшують знання про те, який матеріал є до розпорядження будівничих.

СЦОТ, отже, має за завдання насамперед *лексикографічний опис* сучасної української церковно-обрядової термінології з елементами її лінгвістичної оцінки.

Хочемо наголосити, що лінгвістична оцінка наведених у СЦОТ мовних фактів об'єктивна (як, до речі, й суб'єктивна) в такій мірі, у якій може бути об'єктивним (чи суб'єктивним) судження одного автора. Однак зазначимо, що кваліфікацію стихійно сформованої церковно-обрядової термінології ми намагалися здійснювати із сумлінним урахуванням її особливостей (доступних для нашого спостереження) як засобу спеціального спілкування в церковно-обрядовій галузі (її писемній та усній ділянці), з одного боку, та термінологічної підсистеми сучасної української літературної мови, – з другого.

СЦОТ призначений передусім для безпосередніх користувачів церковно-обрядовою термінологією, тобто для фахівців галузі: священнослужителів, літургістів, студентів духовних навчальних закладів, працівників церковно-релігійних видавництв та журналістики.

Орієнтація на такого користувача вимагала насамперед високого рівня інформаційної насиченості словникових тлумачень й зумовила специфіку *метамови* словника: інформаційної місткості дефініцій за необхідного дотримання їх ліконічності ми досягали шляхом застосування в них спеціальної (а іноді й вузькоспеціальної) церковно-обрядової лексики. Однак цей факт не становитиме суттєвої перешкоди для адекватного сприйняття тлумачень термінів користувачами-нефахівцями, оскільки всі використані в дефініціях церковно-обрядові терміни подані в СЦОТ як самостійні реєстрові одиниці з розкриттям їхніх значень.

Важливим адресатом СЦОТ є також мовознавці, зокрема лексикологи. Одним із принципових завдань СЦОТ ми вважаємо привернення уваги до церковно-обрядової термінології як до об'єкту лінгвістики – лексичного матеріалу, що потребує не лише відпо-

відного наукового опису та аналізу, а і якнайширшого висвітлення у словникових працях, присвячених лексиці сучасної української літературної мови.

Крім того, СЦОТ буде цікавий для релігієзнавців, культурологів, а також усіх, хто є чи планує стати активним учасником християнського богослужіння.

2. Склад СЦОТ

2.1. СЦОТ містить близько 2000 термінів (слів та словосполучень), що в плані змісту співвіднесені з поняттями та реаліями, пов'язаними з богослужбовою практикою та є їхніми назвами. Обсяг реєстру словника визначений межами поняттєвого поля церковного обряду. Відбір лексичних засобів, що увійшли до словника, був здійснений на основі попереднього логіко-поняттєвого моделювання церковного обряду, яке дозволило виділити в його складі категорії *особи, предмета, місця, дії та часу* (див. передмову). Зазначеним категоріям у системі церковно-обрядової термінології відповідають 5 предметно-тематичних терміногруп, що й були відображені в СЦОТ:

- 1) назви виконавців та учасників богослужіння;
- 2) назви богослужбових предметів, їх різновидів та частин;
- 3) назви богослужінь, обрядів, священнодій, їх різновидів та частин; назви молитов, виголосів, піснеспівів, читань;
- 4) назви храму та його частин;
- 5) назви церковних свят, постів, загальниць.

Застосований при визначенні обсягу реєстру СЦОТ підхід "від реальності" (т. зв. ономасіологічний підхід) дозволив і виправдав уведення до його складу *наменів* (назв богослужбових книг) та *власних назв* – еортонімів (назви церковних свят, постів) як таких, що репрезентують виділені в поняттєвій системі церковного обряду категорії предмета й часу та без яких словник церковно-обрядової термінології був би інформативно неповним.

2.2. За критерієм повноти представленої термінології СЦОТ був запланований як *повний*, у тому, однак, сенсі, що він із максимальною повнотою відображатиме лексичні та семантичні особливості (синонімію, дублетність, фонетичну, словотвірну, синтаксичну варіантність, полісемію тощо) термінології церковного обряду.

2.3. Як констатуючий, описовий, СЦОТ широко фіксує також ненормативну термінологічну лексику² – т. зв. професіоналізми, професійні жаргонізми тощо (такі терміни супроводжуються ремаркою *розм.* (“розмовне”)). Наведення цього розряду церковно-обрядової термінології в словнику є доцільним та навіть необхідним уже тому, що ця лексика бере активну участь у процесі сучасного формування нормативної церковно-обрядової терміносистеми, зумовлює її стилістичну та функціональну здиференційованість, а отже, певного типу лексичні та семантичні процеси всередині української церковно-обрядової термінології.

2.5. Аналогічні міркування обґрунтовують уведення до СЦОТ також застарілої (такі терміни супроводжуються ремаркою *заст.* (“застаріле”)) та рідковживаної (ремарка *рідко*) церковно-обрядової термінології.

2.6. СЦОТ містить термінологію сучасного східнохристиянського церковного обряду, що є спільним для таких традиційних українських християнських конфесій, як Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП).

У разі, коли термін позначає реалію, наявну в церковному обряді лише однієї з конфесій або ж “конфесійно закріпленою” виступає назва спільної для всіх конфесій церковно-обрядової реалії, такі терміни супроводжуються позначками * (реалія чи назва, властива лише для УГКЦ) та ** (реалія чи назва, властива для УПЦ та УАПЦ); вони наводяться у вокабулярній та “синонімічній” частині словникових статей, а також після цифри – порядкового номера “конфесійно закріпленого” значення у складі багатозначного терміна, пор.: **фелбн малий**** Богослужбовий одяг церковнослужителя, не посвяченого в стихар, що являє собою коротке вбрання без рукавів, яке одягають поверх світського одягу; **короткий фелбн****; **далматика*** Стихар іподиякона та диякона.

У зв'язку зі сказаним до реєстру СЦОТ не увійшли: а) терміни, що стосуються неактуальних для сучасного церковного обряду реалій та понять (напр., таких, що пов'язані з первіснохристиянським богослужінням); б) назви реалій та понять інших різновидів християнського

² Ненормативна церковно-обрядова термінологія протиставлена нормативній за критерієм узаконеності, офіційності, загальноприйнятості, широти використання, стилістичної нейтральності як неофіційна, стилістично маркована (розмовний характер), така, що має обмежений стильовий ужиток (переважно усне мовлення фахівців).

богослужіння (напр., західного); в) терміни, власні назви, що фігурують у вокабулярних та тлумачних частинах словникових статей СЦОТ, але не співвіднесені безпосередньо з поняттями та реаліями церковного обряду (*апостол, ангел, Бог, Іван Хреститель, Іван Золотоустий, Василій Великий* та ін.).

2.7. У СЦОТ в алфавітному порядку наведені також прикметники-означення в складі титулів духовних осіб різних санів чорного та білого духівництва, а також т. зв. вокативи – звертання до цих осіб. Цей лексичний матеріал, безперечно, виходить поза рамки церковно-обрядової термінології; доцільність його наведення в словнику обґрунтована лише тим, що титулування духівництва становить нині серйозні труднощі для більшості світських осіб. Словник заповнить лакуни інформативного характеру, виконуючи в цьому разі функцію довідкового джерела.

2.8. До складу СЦОТ як окремі слова увійшли іменники (тут також субстантивовані прикметники й дієприкметники) та дієслова.

СЦОТ фіксує складені терміни, що являють собою атрибутивні словосполучення (як безприйменникові, так і прийменникові) (напр.: *архирейське облачення, ектенія за оголошених, похід для проводу тіла, нотна церковно-богослужбова книга, вінесення плащаниці* та ін.) та дієслівні фразеологічні звороти із церковно-обрядовим значенням (*проскомисати просфору, ходити до причастя, давати шлюб, відпускати гріхи* тощо).

2.9. СЦОТ відображає також фонетичну словотвірну, лексичну, синтаксину, орфографічну та семантичну варіантність церковно-обрядової термінології.

2.9.1. Фонетичні, словотвірні, синтаксичні³ та орфографічні варіанти подаються у вокабулярній частині основної словникової статті⁴: варіант, визнаний основним, відокремлений від інших сполучником *і*, решта

³ Синтаксичним варіантами при цьому вважаються: 1) терміни-словосполучення, де іменник залежно від синтаксичної позиції замінено на прикметник (напр.: *стихіра на літїї ...– стихіра літїйна*; 2) терміни-словосполучення з відмінною прийменниково-відмінковою формою (напр.: *ектенія за оголошених ...– ектенія про оголошених*); 3) повний і короткий лексичні варіанти, де утворення короткого засноване на а) скороченні засобами словотворення (напр., *освячення воді ...– водоосвячення*); б) лексичному скороченні (напр.: *трапеза предлбження ...– трапеза*).

⁴ Основною словниковою статтею прийнято вважати ту, заголовком якої виступає варіант, визнаний основним у відповідному варіантному ряду.

варіантів подані через кому. Кожний із варіантів також наводиться окремо з відсиланням до основоного за допомогою ремарки *див.* («дивіться»), пор.: *всенічна і всенішна, всенічне, всенішна, всенічне, всенішне ... всенішна див. всенічна, акафіст і акатист ... акатист див. акафіст; часточка і частка, частинка, заст. частиця ... частка див. часточка; молитва антифона і молитва антифонна ... антифонна молитва див. молитва антифона.*

Як констатуючий, СЦОТ відображає орфографічну варіантність церковно-обрядових термінів, зумовлену актуальною й, слід підкреслити, традиційною у сфері її спеціального використання відмінністю в правописній передачі іншомовних запозичень. Це насамперед стосується послідовної й принципової «опозиції» у написанні грецької «тети»: *Анфологіон і Антологіон; акафіст і акатист; кафедра і катедра; кафізма і катізма; Томіна неділя і Фоміна неділя* тощо.

2.9.2 *Синоніми (дублети)* розташовані в СЦОТ після тлумачення терміна через крапку з комою в послідовності, що відображає ступінь активності чи допустимості вживання в спеціальній галузі, і виділені жирним курсивом.

При наведенні синонімів ми свідомо порушили один із принципів їх лексикографічної фіксації, а саме вимогу наводити в одній словниковій статті після описового тлумачення терміна синонімічних йому лексем із *однаковою* стилістичною характеристикою. У СЦОТ в одній словниковій статті подано всі лексичні та стилістичні варіанти терміна з метою відображення не тільки лексичних, але й визначальних для української церковно-обрядової термінології стилістичних тенденцій. Послідовність фіксування термінів із різноаспектними характеристиками (частота та активність вживання, стилістичні особливості), що належать до одного синонімічного ряду така: рідковживані та застарілі терміни передують розмовним синонімам.

Описове тлумачення подається при термінові, що визнаний домінантою синонімічного ряду. Всі інші члени ряду подаються із т. зв. парадигматичною (синонімічною) дефініцією, тобто тлумачаться за допомогою відсилання «Те саме, що», пор.: *благословіння іменословне* Архиерейське та ієрейське *благословіння* рукою, пальці якої складені так, що вони утворюють головні букви імені Ісуса Христа: ІС.ХС.; *благословіння рукою ... благословіння* рукою Те саме, що *благословіння іменословне.*

Рідковживані, застарілі, розмовні члени синонімічного ряду відсилаються до його домінанти за допомогою ремарки *див.* («дивіться»),

напр.: **акростіх** Зовнішня, технічна прикраса канону, що являє собою фразу, складену з початкових букв ірмосів та тропарів канону; *заст. краєгранесіє; краєстрочіє ... краєгранесіє див. акростіх ... краєстробіє див. акростіх.*

У разі, коли однозначно вирішити, який із синонімів є домінантою й повинен подаватися з описовим тлумаченням, а який із відсиленням до нього, становило труднощі (напр., **різи** і **облачення**, **архиерей** і **єпископ**, **потір** і **ча́ша** тощо), всі вони подавалися з описовим тлумаченням і (після крапки з комою) відповідним синонімом.

2.9.3. Окремі значення багатозначних церковно-обрядових термінів пронумеровані арабськими цифрами. У словниковій статті вони подані одне після одного в реальному логіко-семантичному порядку первинності (вихідне значення) й вторинності (похідне значення), пор.: **Таї́нство Шлю́бу і Шлю́б** 1. Таї́нство освячення подружньої любові та сімейного життя; 2. Богослужіння під час якого через заручини й благословіння вінцями відбувається це таї́нство; **Таї́нство Ві́нча́ння; Таї́нство Подрі́жжя; розм. Обрі́ження.**

У разі, коли історично первинне (вихідне) значення є менш актуальним ніж похідне від нього, воно подає після похідного значення.

Застарілі, неактуальні термінологічні значення церковно-обрядових термінів (напр., такі, що стосуються реалій та понять давньохристиянського богослужіння) у СЦОТ не наводяться.

За межею СЦОТ залишилися також церковно-термінологічні значення, пов'язані з реаліями та поняттями, властивими іншим гілкам християнського церковного обряду (напр., західного).

2.9.4. Омоніми зафіксовані з нумерацією нарядковими арабськими цифрами, пор.: **спові́дниця**¹ *див. сповіда́льниця* ("місце в церкві, призначене для здійснення сповіді") і **спові́дниця**² Жін до **спові́дник**.

Якщо в тлумачній частині словникової статті вжито відсилення до багатозначного церковно-обрядового терміна в одному з його лексичних значень, після нього вказано порядковий номер цього значення в дефініції зазначеного терміна, що наведена в нашому словнику, пор.: **духі́вник** Те саме, що **спові́дник 1**, бо **спові́дник 1**. Священнослужитель, який здійснює Таї́нство Сповіді, сповідає; *духі́вник*; 2. і **сповіда́льник** Особа, що приймає Таї́нство Сповіді, сповідається; *спасе́ник; ка́яник*

3. Структура СЦОТ

3.1. Терміни в словнику розміщені в алфавітному порядку.

3.2. Належність до тієї чи іншої частини мови не відображена.

Позначкою *ім.* (“іменник”) супроводжуються лише прикметники та діеприкметники, що зазнали субстантивзації (**воскресний ім., оголошений ім., новопоставлений ім.**).

3.3. Число термінів указане лише тоді, коли лексема-термін уживається тільки в множині (**блаженні ім. мн., різи мн., струї мн.**).

3.4. Іменні частини мови подані в СЦОТ у називному відмінку, дієслова в неозначеній формі.

3.5. Тлумачення термінів-словосполучень, що являють собою поєднання іменника та прикметника, подається на алфавітному місці опорного компонента словосполучення – іменника. Терміни-словосполучення, що являють собою поєднання іменника та кількох конкретизуючих прикметників, тлумачаться на алфавітному місці вихідного терміна-словосполучення. Інші компоненти словосполучення наводяться як окремі словникові статті з відсиланням за допомогою ремарки *див.* («дивіться»), пор.: **облачення ієреїське Богослужбовий одяг ієрея ... ієреїське облачення див. облачення ієреїське; церковне свято Богородичне Церковне свято на честь Пресвятої Богородиці ... Богородичне церковне свято див. церковне свято Богородичне.**

Усі інші типи термінів-словосполучень разом із тлумаченнями подаються в реєстрі за першим словом, напр.: **молітва предбожження** – на **м**, **слова встановлення** – на **с**, **Відсічення голови Святого Івана Хрестителя** – на **в**, **посудина для освячення хліба, пшениці, вина та елєю** – на **п**, **біти поклони** – на **б** тощо.

3.6. Наголос у словнику ставиться на всіх багатоскладових словах і компонентах термінозворотів. У словах, що пишуться через дефіс, наголос ставиться над кожною складовою частиною; у складних словах, що пишуться разом, – тільки над однією частиною (основний наголос). Деякі терміни мають подвійне наголошення.

Певні термінолексеми грецького походження (їх кількість незначна), які давно відійшли до пасивного фонду церковно-обрядової термінології, через що визначення наголосу для них становить серйозні труднощі, подані в СЦОТ ненаголошеними (**гаммати, емпора, еофінон, ефалема, парамоун, прапрат, синфрэг** та деякі інші).

4. **Правопис СЦОТ** ґрунтується на нормах останньої редакції “Українського правопису” (Київ, 1993).

У написанні церковно-обрядових термінів іншомовного (грецького, латинського) походження в СЦОТ послідовно застосовано принцип передачі і після **б, п, в, м, л, н** перед приголосними буквою **и**, задекларований у чинному правописі (п. 5, примітка 2, с. 101), як у словах, що давно були запозичені в українську літературну мову та зазнали в ній відповідної фонетичної адаптації. Таким чином, згідно із зазначеним принципом СЦОТ фіксує написання: **ака́фист, архиєре́й, архи́диякон, архимандрі́т, алилу́я, епиті́мія, епитрахі́ль, іподіа́ккон, каміла́вка, Катехі́зис, кафі́зма, киво́рій, киво́т, клир, лави́да, лива́н, літ́ія, мі́ро, мі́тра, митрополі́т, панахі́да, пара́клис, прокі́мен, проскомі́дія, стихі́ра, схі́ма, фіміа́м** та ін.

У написанні великої літери в термінах церковного обряду ми стали на позицію максимального обмеження її застосування при передачі на письмі зазначених лексем. Довільне використання цього графічного засобу в писемній сфері церковно-обрядового спілкування (пор. написання з великої літери в деяких богослужбових та літургічних текстах назв богослужбових предметів, частин храму, богослужінь, обрядів тощо) переобтяжує спеціальні тексти, породжує хаос у вживанні великої літери та нівелює її значення й функцію.

У СЦОТ із великої літери пишуться: 1) назви богослужбових книг (**Ака́фисник, Апо́стол, Єва́нгеліє, Зага́льна Міне́я, Півний Тре́бник, Служе́бник, Цві́тна Тріо́дь**); 2) назви церковних свят, постів, неділь, тижнів (як офіційні, так і народні) (**Антипа́сха, Апо́стольський пі́ст, Ве́рховних Апо́столів Петра́ й Павла́, Неді́ля Оно́влення, Пе́рша Пречи́ста, Пили́півка, Різдво́ по плоти́ Го́спода Бо́га і Спа́са на́шого Ісу́са Христа́, Сиропу́сний ти́ждень, Успі́ння, Шу́ткова неді́ля**); 3) назви таїнств, а також центрального богослужіння добового кола – **Літургі́ї, її різновидів та частин (Та́їнство Євхарі́стії, Та́їнство Покая́ння, Та́їнство Шлю́бу, Ві́нча́ння, Масло́свяття, Хре́щення, Служба́ Бо́жа, Літургі́я, Обі́дня, Літургі́я Напередосвя́чених Дари́в, Літургі́я ві́рних, Літургі́я сло́ва)**; 4) назви речовин, що на богослужінні уприсутнюють Ісуса Христа (**Агне́ць, Передосвя́чені Святі́ Дари́, Святі́ Дари́, Че́сні Дари́**); 5) терміни, до складу яких входять прикметники, утворені від назв Бога (**Бо́жий грі́б, Владич́не церкóвне свя́то, Госпо́дне церкóвне свя́то**); 6) титулування (**Ва́ше Блаже́нство, Ва́ше Високопрепо́добство, Ва́ше Преосвя́щенство, Ва́ша Свя́тість** та ін.).

5. Список умовних скорочень

<i>див.</i>	дивіться
<i>дія за знач.</i>	дія за значенням
<i>жін. до</i>	жіночий до
<i>заст.</i>	застаріле
<i>ім.</i>	іменник
<i>мн.</i>	множина
<i>рідко</i>	рідкісне
<i>розм.</i>	розмовне

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа Бб Вв Гг Гг Дд Ее
Єе Жж Зз Ии Іі Її Йй
Кк Лл Мм Нн Оо Пп
Рр Сс Тт Уу Фф Хх Цц
Чч Шш Щщ ь Юю Яя

агіасма 1. Вода, над якою здійснено обряд освячення; *свячена вода; святá вода*; 2. і агіасма велика Те саме, що вода богоявленська

агіомнісія *див. поминання*

аер *див. воздух*

Агнець і Агнецъ евхаристійний, Агнецъ літургійний Частина першої проскомидійної просфори, яка під час Таїнства Євхаристії перетворюється в Тіло Христове; *Святий Хліб; анафора*

агнична просфора *див. просфора агнична*

азмáтик *див. алилу́рій*

акáтист *див. ака́фист*

Ака́фисник Церковно-богослужбова книга, збірка акафистів

ака́фист і акáтист 1. Похвальна пісня на честь Ісуса Христа, Богородиці чи святого, що складається з 13 кондаків та 12 ікосів, яку виконують поза богослужінням добового кола; 2. Частина богослужіння Акафистової суботи

Ака́фистова субо́та *див. субо́та Ака́фистова*

аклама́ція Відповідь вірних на молитву чи виголос священнослужителя під час богослужіння: “амінь”, “алилуя”, “Господи, помилуй”, “подай, Господи” тощо

акростіх Зовнішня, технічна прикраса канону, що являє собою фразу, складену з початкових букв ірмосів та тропарів канону; *заст. краєгранісіє; краєстрічіє*

алилу́рій 1. Вірш псалма, який виконують на Літургії після читання Апостола перед читанням Євангелія й супроводжують приспівом “алилуя”; *алилу́я; заст. азмáтик*; 2. Приспів “алилуя”

алилу́я 1. Те саме, що алилу́рій 1; 2. Приспів кондака акафиста

алилу́я потрійна Алилуя, яку повторюють тричі; *заст. тре́губа алилу́я*

алилу́я сугу́ба *див. алилу́я подвійна*

алилу́я тре́губа *див. алилу́я потрійна*

алітургійний день *див. день алітургійний*

амбо́н *див. амво́н*

амбона *див.* амбон

амбон і **амбон**, *рідко* амбона Середня частина солей перед царськими воротами, призначена для читання Євангелія та виголошування проповідей; *дияконський амбон; передвівтарний амбон; рідко зовнішній престол*

амбон архиерейський Підвищення посеред храму вірних із установленою на ньому кафедрою, що на ній у деякі моменти богослужіння сидить архиерей; *кафедра; облачальне місце*

амбон дияконський Те саме, що амбон

амбон передвівтарний Те саме, що амбон

ампулка Богослужбова посудина, призначена для вина й води, що їх використовують під час Літургії; *розм. карафка; чашечка*

анаволій *див.* сорочка хрестильна

анагност *див.* читець

аналогій *див.* аналой

аналогіон *див.* аналой

аналой і *заст.* аналогій, аналогіон, *розм.* налой Високий столик із похилим верхом, що його використовують як підставку для богослужбових книг, читаючи з них під час богослужінь, і на який також виставляють хрест із розп'яттям, святці або храмову ікону для вшанування вірними; *розм. поставець*

аналойна ікона *див.* ікона аналойна

анамнеза і **анамнезис** Частина євхаристійного канону – молитва, яка слідує безпосередньо за словами встановлення та яку завершує літургійний виголос “Твоє від Твоїх Тобі приносимо за всіх і за все”

анамнезис *див.* анамнеза

анáфора 1. Те саме, що канон євхаристійний; 2. Частина Літургії вірних, під час якої відбувається переосутнення та піднесення Святих Дарів; 3. *див.* Агнець; 4. *див.* антидóр; 5. *див.* воздух

анáфорне блюдо *див.* блюдо анáфорне

антидóр і **антидóра**, **антидóри** *мн.* Залишки агничної просфори після вирізування Агнця, які наприкінці Літургії священнослужитель роздає вірним; *заст. анáфора; дóра; розм. дарник*

антидóра *див.* антидóр

антидóри *див.* антидóр

антидóрне блюдо *див.* блюдо антидóрне

антимі́нс Чотирикутне полотно зі шшитими в нього частинками мошей, із зображенням покладеного до гробу Ісуса Христа, знарядь його катувань та чотирьох євангелістів, яке розгортають на престолі для здійснення Літургії; *заст. священна трапеза; рідко покривало*

антимі́нс переносний Антимі́нс, призначений для здійснення Літургії в тимчасових церковних спорудах та поза церквою

антимі́нсна гúbка *див.* гúbка антимі́нсна

Антипа́сха Перша неділя після Пасхи, що завершує Світлий тиждень і богослужіння якої звеличує подію явлення Ісуса Христа св. апостолам на восьмий день після Його воскресіння та утвердження у вірі св. апостола Томи; *Тóмина неділя; Неділя Антипа́схи; Неділя Оновлення; Новá неділя; розм. Провідна неділя; Біла неділя; Дарна неділя*

антифóн 1. Спосіб виконання піснеспівів, що полягає в почерговому співі на два хори; 2. Піснеспіви та частини піснеспівів, що їх виконують зазначеним способом, тобто антифонно; 3. Частина кафизми Псалтиря, що складається з трьох псалмів, яку на богослужіннях виконують антифонно

антифóн воскресний Те саме, що **антифóн неді́льний**

антифóн зобража́льний Те саме, що **антифóн повсякде́нний**

антифóн кафі́зми Слава кафизми, яку виконують антифонно

антифóн неді́льний Антифон, який виконують у неділі; *воскресний антифóн*

антифóн повсякде́нний Антифон, який виконують в усі дні церковного тижня, крім неділі та великих церковних свят, *зобража́льний антифóн*

антифóн святко́вий Антифон, який виконують у визначені Господні церковні свята

антифóн степе́нний Антифон, у якому використано вірші з так званих степенних псалмів та який виконують на утрені перед читанням Євангелія та на інших богослужіннях; *степе́нний псалом*

Антологіо́н *див.* Анфологі́й

Анфологі́й і Анфологіо́н, Антологіо́н Те саме, що **Міне́я Святко́ва**

Анфологіо́н *див.* Анфологі́й

Апóстол Священно-богослужбова книга, яка містить Діяння й Послання св. апостолів, розділені на зачала для читання під час богослужінь

апóстол 1. Уривок із Апостола, який прочитують під час богослужіння;

2. Читання Апостола на богослужінні

Апóстол апракос і **Апóстол апракосний** *див.* **апракос**

Апóстол апракосний *див.* **Апóстол апракос**

апóстольник Те саме, що **кукіль** 1

Апóстольський піст *див.* **піст Апóстольський**

апракос Євангеліє та Апостол, поділені на зачала, що розміщені в них відповідно до порядку їх читання на богослужіннях протягом

літургійного року: Євангеліє апракос, Апостол апракос

апракос корóткий Апракос, що містить зачала для читання тільки на суботи й неділі літургійного року та на Страсний тиждень

апракос пóвний Апракос, що містить зачала для щоденних читань на всі дні літургійного року

апракосне Євángеліє *див.* **Євángеліє апракос**

апракосний Апóстол *див.* **Апóстол апракос**

аромáтниця Церковна посудина для зберігання ароматних речовин, що їх використовують на богослужіннях: мирниця, мирносиця, ладанниця

áртос Хліб, освячений на Великдень, який роздають вірним у Світлу суботу; *розм.* **дарнік**

артофóр 1. Те саме, що **дарохрані́льниця**; 2. Те саме, що **дароно́сиця**; 2. *див.* **дискос**

архидіа́кон 1. Звання, яке надають головному серед ієродияконів; 2. Особа, що отримала це звання

архиєпі́скоп 1. Почесне звання, яке надають єпископові; 2. Особа, що отримала це звання

Архиєратикóн Те саме, що **Служéбник Архиєре́йський**

архиєре́й 1. Перший, найвищий, ступінь духовної ієрархії, священства; **єпі́скоп**; 2. Особа, що займає найвищий ступінь священства, яка через рукопокладення прийняла Божу благодать і право здійснювати всі без винятку богослужіння й таїнства; **єпі́скоп**; **ієра́рх**; **святі́тель**; **архипáстир**

архиєре́й-рукоположі́тель *див.* **архиєре́й-святі́тель**

архиєре́й-святі́тель і **святі́тель**, **архиєре́й-рукоположі́тель** Архиєрей, що здійснює рукопокладення на хиротонії священнослужителів

архиерейська Літургія *див.* Літургія архиерейська

архиерейська мантія *див.* мантія архиерейська

архиерейська проскомідія *див.* проскомідія архиерейська

архиерейське благословіння *див.* благословіння архиерейське

архиерейське жезло *див.* жезло

архиерейське облачення *див.* облачення архиерейське

архиерейське облачення неповне Богослужбовий одяг архиерея, у якому він здійснює вечірню, утренью, часи: омофор, мантія, митра або камилавка

архиерейське облачення повне Богослужбовий одяг архиерея, обов'язковий для здійснення Літургії, панахиди, поліелею тощо: підсакосник, епитрахиль, нарукавники, пояс, омофор, палиця, сакос

архиерейське освячення храму *див.* освячення храму архиерейське

архиерейський амвон *див.* амвон архиерейський

архиерейський богослужбовий одяг *див.* богослужбовий одяг архиерейський

архиерейський підрізник *див.* підрізник 2

Архиерейський Службник *див.* Службник Архиерейський

архиерейські ризи *див.* ризи архиерейські

архимандрит 1. Звання, яке надають заслуженому з ігуменів; 2. Особа, що отримала це звання

архипастир Те саме, що єпископ

архипастирське жезло *див.* жезло

архисвяtitель 1. Почесне звання патріарха або митрополита – голови помісної Церкви; 2. Особа, що отримала це звання

астериск *див.* зізвїда

бабінець *див.* притвор

Багат-вечір *див.* вечір **Багáтий**

Багáтий вечір *див.* вечір **Багáтий**

багатоденний піст *див.* піст **багатоденний**

багаторазове таїнство *див.* таїнство **багаторазове**

балдахін Те саме, що **киворій**

батькі вінчальні Вінчальний батько та вінчальна мати

батькі хреснені і батькі хресні Хреснений батько та хреснена мати;

хресні родичі

бáтьківська панахіда *див.* панахіда **бáтьківська**

бáтько вінчальний Вірний, що присутній при Таїнстві Шлюбу як свідок;

пору́читель; заст. воспри́ємник

бáтько хреснений Вірний, що бере участь у Таїнстві Хрещення й

вступає з охрещуваним у зв'язок духовної спорідненості

(батьківства); *заст. воспри́ємник; розм. нанáшко*

бдініє **всенічне** *див.* **всенічна**

бді́нне **церковне свято** *див.* **церковне свято** **бді́нне**

біти поклони **Вклонятися**; *кля́сти поклони*

біжнік *див.* **божнік**

біжниця *див.* **божниця**

Біла неділя *див.* **неділя Біла**

бі́ле **духівництво** *див.* **духівництво бі́ле**

Білий тиждень *див.* **тиждень Білий**

бічний ві́твар *див.* **ві́твар бічний**

бічний престол *див.* **престол бічний**

благáльна ектенія *див.* **ектенія благáльна**

благові́ст 1. Дзвоніння, при якому розмірено ударяють в один дзвін,

сповіщаючи вірних про початок богослужіння; 2. Найбільший

дзвін на церковній дзвіниці

благові́ст звича́йний **Благові́ст**, який здійснюють великим дзвоном протягом

усього літургійного року, крім Великого Посту; *ча́стий* **благові́ст**

благові́ст пісний Благові́ст, який здійснюють малим дзвоном в усі дні Великого Посту, крім неділь

благові́ст ча́стий Те саме, що **благові́ст звича́йний**

Благові́щення *див.* Благові́щення Пресвято́ї Богоро́диці

Благові́щення Пресвято́ї Богоро́диці і *розм.* Благові́щення Дванадцять Богородичне нерухо́ме свято, яке прославляє подію принесення св. Архангелом Гавриїлом Пречистій Діві Марії благої вісті про народження в неї Божого Сина

благода́рна ектені́я *див.* ектені́я **благода́рна**

благослове́нні хлі́бі *див.* хлі́бі **благослове́нні**

благослове́ння *див.* **благослові́ння**

благослове́нство *див.* **благослові́ння**

благослові́ння і **благослове́ння**, *рідко* **благослове́нство** 1. У богослужінні – прикликання й передача благодаті Святого Духа; 2. Літургійний жест – хресне знаменування рукою з певним чином складеними пальцями або священним предметом (хрестом, Євангелієм, іконою, дикирієм та трикирієм), здійснюючи який, священнослужитель (архиерей, ієрей) передає благодать Святого Духа особі, яку благословляє

благослові́ння архиере́йське Благослові́ння, здійснюване архиереєм; благослові́ння, яке може здійснювати лише архиерей

благослові́ння дики́рієм і трики́рієм Архиерейське благослові́ння, яке здійснюють дикирієм і трикирієм

благослові́ння ієре́йське Благослові́ння, яке може здійснювати ієрей

благослові́ння іменосло́вне Архиерейське та ієрейське благослові́ння рукою, пальці якої складені так, що вони утворюють головні букви імені Ісуса Христа: ІС.ХС.; *благослові́ння руко́ю*

благослові́ння руко́ю Те саме, що **благослові́ння іменосло́вне**

благослові́ння хлі́бів Обряд, що входить до складу всенічної з литією, під час якого благословляють хліб, пшеницю, вино та єлей; *освя́чення хлі́ба, пше́ниці, вина́ та єле́ю*

благослові́ння хресто́м Ієрейське благослові́ння, яке здійснюють хрестом **благословля́ти** 1. Передавати благодать Святого Духа; 2. Знаменувати рукою з певним чином складеними пальцями або хрестом, Євангелієм, іконою, дикирієм та трикирієм

- блаженні** *ім. мн.* 1. Вірші з Євангелія, які виконують на богослужіннях, що є словами Ісуса Христа під час Нагірної проповіді про головні християнські чесноти; *блаженства мн.*; 2. Стихири якими супроводжують виконання блаженних
- блаженніший** Означення в складі титулу митрополита
- блаженства** Те саме, що **блаженні 1**
- блюдо анафорне** Те саме, що **блюдо антидорне**
- блюдо антидорне** Богослужбова посудина – блюдо, на яке під час проскомидії кладуть антидор; *анафорне блюдо*
- блюдо умивальне** Богослужбова посудина – блюдо, призначене для здійснення обряду вмивання рук; *умивальниця*
- богородичен** *див.* **богородичний**
- богородична просфора** *див.* **просфора богородична**
- Богородичне церковне свято** *див.* **церковне свято Богородичне**
- богородичний і заст.** **богородичен** *ім.* Піснеспів – канон, тропар, стихира, – змістом якого є прославлення та звеличення Пресвятої Богородиці
- богородичний відпустительний** Богородичний, який виконують на вечірні й на утрени перед відпустом
- богородичний догматик** *див.* **догматик**
- Богородичний піст** *див.* **піст Богородичний**
- богородичник** Те саме, що **догматик**
- богослужба** *див.* **богослужіння**
- богослужбба книга** *див.* **книга богослужбба**
- богослужбовий одяг** *див.* **одяг богослужбовий**
- богослужбовий одяг архиерейський** Богослужбовий одяг архиерея: підсакосник, епитрахиль, нарукавники, пояс, омофор, палиця, сакос; *архиерейські ризи; архиерейське облачення*
- богослужбовий одяг дияконський** Богослужбовий одяг диякона: стихар (у греко-католицького диякона – далматика), орар і нарукавники; *дияконські ризи; дияконське облачення*
- богослужбовий одяг іерейський** Богослужбовий одяг іерея: підризник, нарукавники, епитрахиль, пояс, фелон; *іерейські ризи; іерейське облачення*
- богослужбовий одяг священнослужителя** Одяг, у який одягається священнослужитель для здійснення богослужіння
- богослужбовий одяг церковнослужителя** Одяг, у який одягається церковнослужитель для здійснення богослужіння

богослужбна книга *див. книга богослужбова*

богослуження *див. богослужіння*

богослужіння і богослуження, богослужба Церковно-обрядове дійство, до складу якого входять: читання й співання молитов, читання зі священно-богослужбових книг, священнодіяння, які виконують за ustalеним порядком на чолі зі священнослужителем (архиєреєм або ієреєм); *літургія; відправа; заст. хирономія*

богослужіння великопісне Богослужіння річного кола, яке здійснюють під час Великого Посту

богослужіння вечірне Сукупність богослужінь добового кола, що їх відправляють увечері: дев'ятий час, вечірня, повечер'я

богослужіння денне Сукупність богослужінь добового кола, що їх відправляють удень: третій час, шостий час, Літургія; *обідне богослужіння*

богослужіння добове 1. Те саме, що коло богослужінь добове; 2. Те саме, що богослужіння добового кола

богослужіння добового кола Богослужіння, що належить до добового кола богослужінь; *добове богослужіння*

богослужіння загальне Богослужіння, присвячене святим за їх класами: апостолам, пророкам, святителям тощо; *заст. община*

богослужіння заупокійне Богослужіння, на якому поминають померлого або померлих; *сорокоуст*

богослужіння недільне Богослужіння тижневого кола, яке здійснюють особливо урочисто в неділі

богослужіння обідне Те саме, що денне богослужіння

богослужіння патріарше Богослужіння, яке здійснює патріарх

богослужіння пісне Богослужіння річного кола, яке здійснюють під час посту, що його відзначає насиченість покайними молитвами, псалмами та читаннями зі Старого Завіту

богослужіння повсякденне Богослужіння тижневого кола, яке здійснюють кожного дня церковного тижня, крім неділі, якщо в ці дні немає особливих церковних свят

богослужіння похоронне 1. Заупокійне богослужіння, яке здійснюють під час похорону; 2. Те саме, що похорон

богослужіння ранкове Сукупність богослужінь добового кола, що їх здійснюють зранку: опівнічниця, утрєня й перший час

богослужіння річнє 1. Те саме, що **коло богослужінь річнє**; 2. Те саме, що **богослужіння річнєго кола**

богослужіння річнєго кола Богослужіння, яке належить до річного кола богослужінь; *річнє богослужіння*

богослужіння святкове Богослужіння річного кола, яке здійснюють у дні церковних свят особливо урочисто

богослужіння суботнє Богослужіння тижневого кола, яке здійснюють у суботи

богослужіння тижнєве 1. Те саме, що **коло богослужінь тижнєве**; 2. Те саме, що **богослужіння тижнєвого кола**

богослужіння тижнєвого кола Богослужіння, яке належить до тижневого кола богослужінь; *тижнєве богослужіння*

Богоявлення див. Богоявлення Господнє

Богоявлення Господнє і *розм.* Богоявлення Дванадцятьє Господнє нерухоме свято, яке звеличує подію хрещення Ісуса Христа від Івана Хрестителя на ріці Йордан та явлення Бога в трьох Особах – як Отця, Сина й Святого Духа; *Хрещення Господнє; розм. Водахрещення; Йордан*

богоявленська вода *див.* вода богоявленська

богоявленське освячення води *див.* освячення води богоявленське

Бóжа Служба *див.* Служба Бóжа

Бóжий гріб *див.* гріб Бóжий

божнік і **божніця**, **біжнік**, **біжніця** *див.* кі́от 1, 2

божніця *див.* божнік

брат *див.* бр́атчик

брат хрещєний Охрещений по відношенню до того, з ким має спільних хрещених батьків

бр́ате! Форма звертання до ченця, священнослужителя до іншого священнослужителя чи до вірного, вірного до вірного

бр́ати шлюб Приймати Таїнство Шлюбу; *вінч́атися; шлюбув́атися*

бр́атчик і **брат** *розм.* Особа, що прислуговує в церкві, але спеціально на це не посвячена; *церквєний слуѓа; прислужник*

будєнний дзвін *див.* дзвін будєнний

бурса 1. Торбинка, у якій переносять дароносицю додому до хворого; 2. *див.* дароно́сиця

ва́нна Богослужбова посудина, у якій освячують воду; *водосвя́тна ча́ша*

Ва́ше Блаже́нство! Титулування митрополита

Ва́ше Високопреосвяще́нство! Титулування митрополита та архієпископа

Ва́ше Високопреподоба́нство! Титулування архимандрита, ігумена та протопресвітера й протоієрея, що прийняли постриження

Ва́ша Всесвя́тосте! Титулування Вселенського Патріарха

Ва́ше Преосвяще́нство! Титулування єпископа

Ва́ше Преподоба́нство! Титулування ієродиякона, архидиякона та ієромонаха

Ва́ша Свя́тосте! Титулування патріарха та Папи Римського

Ва́ше Свяще́нство! Титулування протодиякона та ієрея

введе́ння в це́ркву новоодруже́ної *див.* уве́дення в це́ркву новоодруже́ної

Введе́ння *див.* Уве́дення до хра́му Пресвято́ї Богоро́диці

вво́дини *див.* уво́дини

вво́дити *див.* уво́дити

вво́дитися *див.* уво́дитися

вдя́чний моле́бень *див.* моле́бень подя́чний

веля́ка ага́сма *див.* ага́сма

веля́ка вече́рня *див.* вече́рня веля́ка

веля́ка екте́нія *див.* екте́нія веля́ка

веля́ка панахи́да *див.* панахи́да веля́ка

веля́ка плащани́ця *див.* плащани́ця веля́ка

Веля́ка п'ятни́ця *див.* п'ятни́ця Веля́ка

Веля́ка середа́ *див.* середа́ Веля́ка

Веля́ка субо́та *див.* субо́та Веля́ка

веля́ка сугу́ба екте́нія *див.* сугу́ба екте́нія веля́ка

веля́ка схі́ма Третій, найви́щий, ступі́нь чернецтва; *великосхі́мник*

веля́ка у́трєня *див.* у́трєня веля́ка

Веля́ка Чотиридє́сятни́ця *див.* Чотиридє́сятни́ця Веля́ка

Веля́кдень Те саме, що Воскрє́сіння Господ́не

Великдень Рахманський *див.* Переполовнення Пасхи
велике другорядне церковне свято *див.* церковне свято велике другорядне
велике копіє *див.* копіє велике
велике освячення води *див.* освячення води велике
велике освячення храму *див.* освячення храму велике
велике першорядне церковне свято *див.* церковне свято велике
першорядне
велике повечер'я *див.* повечер'я велике
велике славослів'я *див.* славослів'я велике
велике церковне свято *див.* церковне свято велике
Великий вівторок *див.* вівторок Великий
великий відпуст *див.* відпуст великий
великий воздух *див.* воздух
великий вхід *див.* вхід великий
Великий Піст *див.* Піст Великий
великий поклін *див.* поклін великий
великий покрив *див.* покрив
великий покрівець *див.* покрівець великий
Великий понеділок *див.* понеділок Великий
великий прокімен *див.* прокімен великий
Великий тиждень *див.* тиждень Великий
Великий Трєбник *див.* Трєбник Великий
Великий Часослов *див.* Часослов Великий
Великий четвєр *див.* четвєр Великий
великі обіти *див.* обітници великі
великі обітници *див.* обітници великі
великі церковні двєрі *див.* церковні двєрі великі
великі часи *див.* часи великі
Великоговіння Те саме, що Піст Великий
великоднє вітання *див.* вітання великоднє
великоднє коло церковних свят *див.* коло церковних свят великоднє
великодница Триденний суворий піст перед Великоднем
великодні часи *див.* часи великодні
Великодній вівторок *див.* вівторок Великодній
Великодній понеділок *див.* понеділок Великодній
Великодній тиждень *див.* тиждень Великодній

- великодній цикл церковних свят *див.* цикл церковних свят великодній
- Великодній четвѣр *див.* четвѣр Великодній
- Великоднія п'ятниця *див.* п'ятниця Великоднія
- Великоднія середá *див.* середá Великоднія
- Великоднія субѳта *див.* субѳта Великоднія
- великоднія ўтрєня *див.* ўтрєня великоднія
- великопісні часі *див.* часі великопісні
- великопісне богослужіння *див.* богослужіння великопісне
- великосхїмник 1. Те саме, що схїма велика; 2. і схїмник Чернець, який прийняв велику схиму
- великосхїмниця Черниця, яка прийняла велику схиму
- величáніє *див.* величáння
- величáння і *заст.* величáніє Піснєспів, який виконують на утрєні в Господні, Богородичні, поліелейні та храмові церковні свята, що його змістом є звеличення та прославлення священної особи, свято якої відзначають
- Вѣрбна неділя *див.* неділя Вѣрбна
- Вѣрбний тїждєнь *див.* тїждєнь Вѣрбний
- Вѣрбниця *див.* неділя Вѣрбна
- вѣрвиця Замкнена мотузка із зав'язаними вузлами чи нанизаними на неї кульками, призначена для відрахування прочитаних молитов та здійснених поклонів – відзнака чєнців усіх ступєнів; також використовується й мирянами; *чѳтки*
- Верхѳвних апѳстолів Петрá й Павлá і Святїх апѳстолів Петрá й Павлá, *розм.* Петрá й Павлá Велике нерухоме церковне свято на честь апостолів Петра й Павла
- вечѣрня *див.* вечѣрня
- вѣчѣр Багáтий і Багáт-вѣчѣр *див.* Навечѣр'я Рїздвá Христѳвого
- вѣчѣр Святїй і *розм.* Свят-вѣчѣр Те саме, що Навечѣр'я Рїздвá Христѳвого
- вѣчѣрне богослужіння *див.* богослужіння вѣчѣрне
- вѣчѣрній вхїд *див.* вхїд вѣчѣрній
- вѣчѣрня і *заст.* вечѣрня *ім.* Богослужіння в складї вѣчѣрного богослужіння, яке починає добове коло богослужїнь і яке відправляють перед повечер'ям
- вѣчѣрня велика Святкова вѣчѣрня, яку відправляють у складї всєнїчної або перед всєнїчною, що починається великим повечер'ям, напередодні чи в день церковного свята

вечірна відправа *див.* відправа вечірна

вечірна звичайна Те саме, що вечірна повсякдénна

вечірна малá Святкова вечірна, яку відправляють перед всенічною, що починається вечірнею; *скорóчена вечірна*

вечірна повсякдénна Вечірна, яку відправляють у всі дні літургійного року, крім тих церковних свят, богослужіння яких містить поліелей чи всенічну; *серéдня вечірна; звичайна вечірна*

вечірна серéдня Те саме, що вечірна повсякдénна

вечірна скорóчена Те саме, що вечірна малá

ві́гонос і ві́голошення, заст. вóзглас, возглас Молитовна формула, що завершує тиху молитву, яку на відміну від останньої священнослужитель промовляє голосно

ві́гонос мірний Те саме, що мірствування

ві́голошення *див.* ві́гонос

ві́несення Євáнгелія і ві́нос Євáнгелія Обрядова частина пасхальної утрені, під час якої Євангеліє виносять із вівтаря й виставляють у храмі вірних для вшанування

ві́несення плащани́ці і ві́нос плащани́ці Обрядова частина вечірні Великої п'ятниці та утрені Великої суботи, під час якої плащаницю урочисто виносять на середину храму вірних для вшанування; *виставлення плащани́ці; заст. по́ложення плащани́ці*

ві́несення свято́го хреста́ і ві́нос свято́го хреста́ Обрядова частина богослужіння Христопоклонної неділі, під час якого з вівтаря виносять на престольний хрест і виставляють у храмі вірних для вшанування

ві́несення спочі́лого і ві́нос спочі́лого Частина похоронного обряду, під час якого тіло померлого виносять із дому чи з церкви, щоб нести його на місце поховання

ві́несення че́сного хреста́ і ві́нос че́сного хреста́ Обрядова частина богослужіння свята Воздвиження Чесного Хреста, під час якої з вівтаря виносять прикрашений на престольний хрест та виставляють у храмі вірних для вшанування

ви́но́ євхаристі́йне Вино, яке під час Таїнства Євхаристії перетворюється в Кров Ісуса Христа, що ним причащаються священнослужителі та яким причащають вірних; *прича́сне ви́но́*

- вино́ прича́сне Те саме, що євхаристійне вино́
- ви́нос Єва́нгелія *див.* ви́несення Єва́нгелія
- ви́нос плащани́ці *див.* ви́несення плащани́ці
- ви́нос свято́го хреста́ *див.* ви́несення свято́го хреста́
- ви́нос спочи́лого *див.* ви́несення спочи́лого
- ви́нос че́сного хреста́ *див.* ви́несення че́сного хреста́
- виносна́ іко́на *див.* іко́на виносна́
- виносний хрест *див.* хрест виносний
- висвя́та *див.* ви́свячення
- ви́свячення і висвя́та Те саме, що рукопокла́днення
- висвя́чувати і посвя́чувати, освя́чувати Те саме, що рукопокладáти
- висо́ке місце́ *див.* місце́ ви́шне
- високопреосвяще́нний Означення в складі титулу митрополита та архієпископа
- високопреподóбний Означення в складі титулу архимандрита, ігумена та протоієрея й протопресвітера, що прийняли постриження
- ви́ставлення плащани́ці Те саме, що ви́несення плащани́ці
- витира́льна губка́ *див.* губка́ витира́льна
- ви́хід *див.* вхі́д
- ви́шне місце́ *див.* місце́ ви́шне
- вівта́р і *заст.* олта́р Підвищена східна частина церкви, відділена від храму вірних іконостасом, у якій розміщено престол; *святілище, пресвіте́рія*
- вівта́р бічний Частина храму, у якій установлено додатковий престол, щоб уможливити здійснення Літургії в цьому храмі більше ніж один раз на день; *пріді́л; заст. параеклесе́я*
- вівта́р головний Центральний вівтар церкви, у якій є ще бічні вівтарі
- вівта́рна засло́на *див.* засло́на вівта́рна
- вівта́рна умива́льниця *див.* умива́льниця
- вівтіорок Вели́кий Вівторок Страсного тижня, богослужіння якого присвячене згадуванню останніх бесід Ісуса Христа з народом та учнями; *Страсний вівтіорок*
- вівтіорок Великóдній Те саме, що вівтіорок Сві́тлий
- вівтіорок Сві́тлий Вівторок Сві́тлого тижня; *Великóдній вівтіорок*
- вівтіорок Страсний Те саме, що вівтіорок Вели́кий

віддання свята і оддання свята Останній день посвяття; *заст. отданіє
празника*

відновлення храму Те саме, що освячення храму мале
відправа вечірня Те саме, що вечірня
відправа опівнічна і відправа північна Те саме, що опівнічниця
відправлення Дія за знач. відправляти
відправляти Здійснювати богослужіння
відпускати гріхі Те саме, що розрішати

відпуст і рідко одпуст Коротка молитва священнослужителя наприкінці
кожного богослужіння, змістом якої є прославлення священної
особи чи події, що їй було присвячене богослужіння

відпуст великий Відпуст, яким завершують велику вечірню та
утреню

відпуст дня Відпуст, що містить згадування священної особи, або
події, якій присвячено день

відпуст звичайний Те саме, що відпуст повсякденний

відпуст короткий Те саме, що відпуст малий

відпуст Літургії Відпуст, яким завершують Літургію; *середній відпуст*

відпуст малий Відпуст, яким завершують опівнічницю, часи та повечер'я;
короткий відпуст

відпуст недільний Відпуст, яким завершують недільні богослужіння

відпуст повсякденний Відпуст, яким завершують богослужіння кожного
дня тижня, крім неділі; *звичайний відпуст*

відпуст празничний *див. відпуст святковий*

відпуст проскомидії Відпуст, яким завершують проскомидію

відпуст святковий Відпуст, яким завершують святкове богослужіння;
заст. відпуст празничний

відпуст середній Те саме, що відпуст Літургії

відпустительна молитва *див. молитва відпустительна*

відпустительний богорідичний *див. богорідичний відпустительний*

відпустительний тропар *див. тропар відпустительний*

відпущення *див. відпущення гріхів*

відпущення гріхів і відпущення Обрядова частина богослужіння Таїнства
Сповіді, під час якої священнослужитель-сповідник звільняє
каяника від гріхів, накладаючи покуту й читаючи над ним
розрішальну молитву; *розрішення*

відречення сатани Священнодія в складі обряду оголошення, під час якої сам охрещуваний чи хрещені батьки (замість нього), тричі ствердно відповідаючи на запитання священнослужителя, відрикаються від сатани

Відсічення голови святого Івана Хрестителя і Усічення голови святого Івана Хрестителя, заст. Усікновення голови святого Івана Хрестителя Велике нерухоме церковне свято, присвячене згадуванню страти св. Івана Хрестителя царем Іродом; *розм. Головосік*
відспівування Заупокійне богослужіння, яке здійснюють над тілом спочилого

відспівувати Здійснювати відспівування

вінець і вінець шлюбний, розм. вінók Корона або вінок, який кладуть на голови або тримають над головами заручених, здійснюючи вінчання; *корона*

вінок *див. вінець*

вінчальна ма́ти *див. ма́ти вінчальна*

вінчальна обру́чка *див. обру́чка вінчальна*

вінчальна сві́чка *див. сві́чка вінчальна*

вінчальний ба́тько *див. ба́тько вінчальний*

вінчальний пе́рстень *див. пе́рстень вінчальний*

вінчальні ба́тьки *див. ба́тьки вінчальні*

Вінча́ння *див. Та́їнство Вінча́ння*

вінча́ння Священнодія в складі богослужіння Таїнства Вінчання, що її здійснюють після заручин та під час якої заручених благословляють вінцями

Вінчання другошлюбних Скорочене богослужіння Таїнства Вінчання, яке здійснюють над другошлюбними

вінча́ти 1. Здійснювати Таїнство Вінчання; *дава́ти шлюб; шлюбова́ти*;
 2. Накладати вінці на голови наречених, здійснюючи обряд вінчання

вінча́тися Приймати Таїнство Вінчання; *бра́ти шлюб; шлюбова́тися*

вінчи́к Стрічка із зображенням Ісуса Христа, Пресвятої Богородиці та Івана Хрестителя, яку кладуть на чоло померлого на похороні

ві́рна Жін. до ві́рний

ві́рниця Жін. до ві́рник

ві́рний *ім. і вірянин, ві́рник* Охрещений учасник богослужіння

ві́рник *див. ві́рний*

вірянин *див.* вірний

вірянка Жін. до вірянин

вітання великоднє “Христос воскрес!” – “Воистину воскрес!”, яким обмінюються християни, вітаючи один одного зі святом Воскресіння Христового; *пасхальне вітання; пасхальний привіт*

вітання пасхальне Те саме, що вітання великоднє

вічна лампа *див.* лампа вічна

вічні обіти *див.* обітниці вічні

вічні обітниці *див.* обітниці вічні

владіко! Титулування архиєреїв усіх санів: патріарха, митрополита, архиєпископа, єпископа та архимандрита

Владичнє церквнє свято *див.* церквнє свято Владичнє

вмивання рук *див.* умивання рук

вмиття рук *див.* умивання рук

внутрішній притвѳр *див.* притвѳр

вода богоявленська Вода, освячена в навечір'я та в саме свято Богоявлення Господнього; *агіасма; йорданська вода*

вода йорданська Те саме, що вода богоявленська

вода рѳзова і рідко вода рожана Спеціально приготовлена й освячена вода, яку використовують під час освячення престолу, антими́нса; *родоста́мна*

вода святá Те саме, що вода свячена

вода свячена Вода, над якою здійснено обряд освячення води; *агіасма; святá вода*

вода стрітенська Вода, освячена у свято Стрітєння Господнього

вода хрестильна Вода, освячена під час богослужіння Таїнства Хрещєння, призначена для цього таїнства

водосвятіє *див.* водосвяття

водосвятна чáша *див.* чáша водосвятна

водосвяття і водосвячення, *заст.* водосвятіє *див.* освячення воді

водосвячення *див.* освячення воді

Водохрєстя *див.* Водохрєщення

Водѳхрещ *див.* Водохрєщення

Водѳхрєща *див.* Водохрєщення

Водѳхрєще *див.* Водохрєщення

водохрєщення Те саме, що освячення воді

- Водохрещення і Водохрестя, Водóхреща, Водóхреще, Водóхрещ *див.*
 Богоявлення Господне
 возведення Обряд посвячення в церковний чин, який здійснюють під час архиерейської Літургії; *ста́влення; інститува́ння*
 возводити Здійснювати возведення; *ста́вити; інститува́ти*
 возводитися Підлягати возведенню; *ста́витися*
 во́зглас *див.* ви́голос
 Воздви́ження *див.* Воздви́ження Чéсного Хрестá Господнього
 Воздви́ження Чéсного Хрестá *див.* Воздви́ження Чéсного Хрестá Господнього
 Воздви́ження Чéсного Хрестá Господнього і Воздви́ження Чéсного Хрестá *розм.* Воздви́ження Дванадцятье Господне нерухоме свято на честь віднайдення, повернення та піднесення хреста, на якому був розіп'ятий Ісус Христос; *розм.* Чéсний Хрест
 возду́х і возду́х вели́кий Велика хустка, якою після проскомидії, а також після великого входу накривають разом потир і дискос; *по́крив; вели́кий покрі́вець; заст. а́ер*
 возду́х мали́й Те саме, що покрі́вець мали́й
 Возне́сення *див.* Вознесі́ння Господне
 Возне́сення Господне *див.* Вознесі́ння Господне
 Вознесі́ння *див.* Вознесі́ння Господне
 Вознесі́ння Господне і Возне́сення Господне, *розм.* Вознесі́ння, Возне́сення, Вознесі́ння Дванадцятье Господне рухоме свято, що звеличує подію вознесіння Ісуса Христа на небо на 40-й день після смерті; *розм.* Ви́єстя
 ворóта краси́ Те саме, що ворóта церкóвні
 ворóта святі́ Те саме, що ворóта ца́рські
 ворóта ца́рські і *заст.* в́рата ца́рські Центральні двері іконостаса; *святі́ ворóта; ца́рські д́вері; святі́ д́вері; ра́йські д́вері*
 ворóта церкóвні Великі центральні двері в західній частині церкви — головний вхід до церкви; *церкóвні д́вері; краси́ ворóта*
 воскома́стика Освячена розплавлена суміш в'яжучих та ароматичних речовин: воску, мастики, мармурового порошку, смирни, алое, ладану, якою заливають місця з'єднання чотирьох стовпців із престольною дошкою під час установаження нового престолу
 воскрéсен *див.* воскрéсний

Воскресення *див.* Воскресіння Господнє

Воскресення Господа нашого Ісуса Христа *див.* Воскресіння Господнє

Воскресення Господнє *див.* Воскресіння Господнє

Воскресіння *див.* Воскресіння Господнє

Воскресіння Господнє і Воскресення Господа нашого Ісуса Христа,
розм. Воскресіння; Воскресення Велике Господнє рухоме свя-
то – центральне свято літургійного року, яке прославляє й
звеличує подію воскресіння Ісуса Христа; **Великдень**; **Пасха**

воскресна стихіра *див.* стихіра воскресна

воскресна стихівна *див.* стихівна воскресна

воскресна ўтреня *див.* ўтреня воскресна

воскресне євангеліє *див.* євангеліє воскресне

воскресний і *заст.* воскресен ім. Піснеспів – канон, тропар, стихира, –
змістом якого є прославлення воскресіння Ісуса Христа

воскресний антифін *див.* антифін воскресний

воскресний світильний *див.* світильний воскресний

восприємник 1. *див.* хрещеній батько; 2. *див.* поручитель

восприємниця 1. *див.* хрещена ма́ти; 2. Те саме, що поручительниця

Восьмиго́лосник *див.* Восьмигласник

Восьмигласник і Восьмиго́лосник, *заст.* Осмогласник Те саме, що Октóих

воцеркóвлення *див.* уцеркóвлення

воцеркóвлювати *див.* уцеркóвлювати

воцеркóвлюватися *див.* уцеркóвлюватися

всеїдна *див.* седмиця всеїдна

всеїдна седмиця *див.* седмиця всеїдна

всеїдний тїждень *див.* тїждень всеїдний

вселєнська панахіда *див.* панахіда вселєнська

всенічна і усенічна, всенічне, всенóшна, всенóщна, всенóчне, всенóшне
ім. Богослужіння добового кола, до складу якого входять велика
вечірня, ўтреня та перший час або велике повечер'я, ўтреня та
перший час і яке відправляють протягом цілої ночі напередодні
дванадесятих, великих та храмового церковних свят; **цїлонічна**;
нічне чування; **всенічне пильнування**; *заст.* **всенóшне бдініє**

всенічна недїльна Всенічна, яку відправляють напередодні неділі

всенічне *див.* всенічна

всенічне пильнування *див.* пильнування всенічне

всенічник і всеночник Те саме, що **літійник**

всеночне *див. всенічне*

всеночник *див. всенічник*

всенощна *див. всенічна*

всенощне *див. всенічна*

всенощне бдініє *див. бдініє всенощне*

всенощна *див. всенічна*

всесвятій Означення в складі титулу Вселенського Патріарха

вхід і рідко віхід Обрядова дія в складі деяких богослужінь, під час якої священнослужителі, вийшовши з вітваря дияконськими дверима, входять до нього крізь царські ворота

вхід великий Вхід зі Святими Дарами, як також і Напередосвяченими Святими Дарами, при перенесенні їх із жертovníка на престол, який здійснюють на Літургії; **Вхід зі Святими Дарами**

вхід вечірній Те саме, що **вхід із кадільницею**

Вхід Господній до Єрусалима Дванадцять Господне рухоме свято, яке звеличує подію урочистого в'їзду Ісуса Христа до Єрусалима

вхід із Євангелієм Малий вхід із Євангелієм, який здійснюють на Літургії оголошених; **малий вхід із Євангелієм**

вхід зі Святими Дарами Те саме, що **вхід великий**

вхід із каділом *див. вхід із кадільницею*

вхід із кадільницею і вхід із каділом Малий вхід із кадільницею, який здійснюють на великій вечірні, що служать окремо чи як частину всенічної, а також на Літургії Напередосвячених Дарів; **малий вхід із кадільницею; вечірній вхід**

вхід малий Вхід із Євангелієм чи кадільницею

Вхід у храм Пресвятої Богородиці Те саме, що **Уведення до храму Пресвятої Богородиці**

вхідна молитва *див. молитва вхідна*

Вшестя *див. Вознесіння Господне*

гаммати **Те** саме, що джерела

гілочка *див.* мирувальник

гімн перемобний **Те** саме, що пісня серафимська

гімн серафимський **Те** саме, що пісня серафимська

глас і гблос 1. Сукупність текстів змінних частин богослужінь тижневого
кола, які протягом одного тижня виконують на одну мелодію;

2. Мелодія, на яку виконують зазначені богослужіння

говійник Особа, що говіє

говійниця Жін. до говійник

говінія Приготування до прийняття Таїнства Євхаристії, яке передбачає
піст, сповідь, щоденне відвідування богослужінь

говіти Здійснювати говінія; готуватися до прийняття Таїнства Євхаристії,
постячи, сповідаючись, відвідуючи богослужіння

години *див.* часі

голбофа Образ, що являє собою мініатюрне відтворення гори Голгофи,
розп'ятого Ісуса Христа та Матері Божої з апостолом Іваном,
що стоять перед розп'яттям, або без них

головний вівтар *див.* вівтар головний

головний престол *див.* престол головний

головопреклоніння Літургійний жест – неглибоке схилення голови

Головосік *див.* Відсічення голови святого Івана Хрестителя

Голодна Кутя *див.* Кутя Голодна

гблос *див.* глас

гомлія *див.* проповідь

горне місце *див.* місце горне

горне сідалище *див.* сідалище горне

горішнє місце *див.* місце горне

горній престол *див.* престол горній

Господнє Богоявлення *див.* Богоявлення Господнє

Господнє Вознесіння *див.* Вознесіння Господнє

Господнє Вознесення *див.* Вознесення Господнє

Господнє Воскресення *див.* Воскресіння Господнє

Господнє Воскресіння *див.* Воскресіння Господнє

Господнє Обрізання *див.* Обрізання Господнє

Господнє Преображення *див.* Преображення Господнє

Господнє Стрітєння *див.* Стрітєння Господнє

Господнє Хрещення *див.* Хрещення Господнє

Господнє церковне свято *див.* церковне свято Господнє

Господня Молітва *див.* Молітва Господня

Господське церковне свято *див.* церковне свято Господнє

гріб Божий 1. Спеціальний стіл, на якому виставляють плащаницю для вшанування; 2. Те саме, що плащаниця

гробівниця *див.* гробниця

гробниця і гробівниця Те саме, що дарохранильниця

громада церковна Те саме, що парафія 2

губа *див.* губка

губка і *заст.* губа Богослужбовий предмет, який використовують для обмивання та обтирання єхаристійного посуду після його використання або для витирання мира з тіла охрещуваного; *заст.* м'яса

губка антимінсна Губка, яку зберігають разом із антимінсом і використовують для згортання частинок із диска до потира; *ілітінна губка*

губка витиральна Те саме, що губка очищальна

губка ілітінна Те саме, що губка антимінсна

губка очищальна Губка, яку зберігають у потирі й використовують для обмивання й обтирання потира; *витиральна губка; проскомидійна губка*

губка проскомидійна Те саме, що губка очищальна

губка хрестильна і губка хрещальна Губка, яку зберігають у хрестильній скриньці й використовують для обтирання мира з тіла охрещуваного

давати причастя Те саме, що причащати
давати шлюб Здійснювати Таїнство Шлюбу; *вінчати; шлюбувати*
далматика* Верхній богослужбовий одяг іподиякона та диякона, що
являє собою довге вбрання з широкими рукавами; *стихár*

дарá *див. дора*

Дарі Святі і Дарі Найсвятіші, *заст. Дари Святі* Хліб та вино після
переосутнення в Тіло й Кров Ісуса Христа, яке відбувається
в Таїнстві Євхаристії; *Чесні Дарі*

Дарі Чесні Те саме, що Дарі Святі

Дарна неділя *див. неділя Дарна*

дарнік 1. *див. антидóр*; 2. *див. áртос*

даронóсиця Посудина, у якій зберігають малий євхаристійний посуд і
яка призначена для перенесення Святих Дарів додому до
хворих та вмираючих вірних для їх причащання; *ковчéжець*;
артофóр; *хлібонóсець*; *розм. бýрса*

дарохороні́льниця *див. дарохрані́льниця*

дарохрані́льниця і дарохороні́льниця Напрестольний предмет —
вмістилище у вигляді церкви, призначене для зберігання
Напередосвячених і запасних Святих Дарів; *киво́т*; *ковчéг*;
сі́н; *єрусали́м*; *гробни́ця*; *артофóр*; *хлібонóсець*; *заст. перисте́рій*;
розм. пúшка

Дванадцятиднєв'я *див. Святкі*

двє́рі дияко́нські 1. Двері іконостаса обабіч царських воріт; 2. Те саме,
що двє́рі іконостаса півдє́нні

двє́рі іконостаса півдє́нні Дияко́нські двері справа від царських воріт;
дияко́нські двє́рі

двє́рі іконостаса півні́чні Дияко́нські двері зліва від царських воріт;
палама́рські двє́рі

двє́рі палама́рські Те саме, що двє́рі іконостаса півні́чні

двє́рі райські Те саме, що ворóта ца́рські

двє́рі святі Те саме, що ворóта ца́рські

двері царські Те саме, що **ворота царські**
двері церковні і двері церковні великі Те саме, що **ворота церковні**
дводзвін Дзвоніння в усі дзвони, яке повторюють двічі
двокірій *див. дикірій*

дванадцяте церковне свято *див. церковне свято дванадцяте*
дванадцяте церковне свято *див. церковне свято дванадцяте*
двопіснець Неповний канон, який складається з двох пісень
двораменний свічник *див. свічник двораменний*

двосвічник Те саме, що **дикірій**

дев'ятий час *див. час дев'ятий*

дев'ятини *мн.* 1. Поминальний день – 9-й день після смерті людини;

2. Заупокійне богослужіння, яке здійснюють на 9-й день після смерті людини

дев'ятичинова просфоба *див. просфоба дев'ятичинова*

деісис *див. деісус*

деісус і деісис 1. Образ Ісуса Христа як Царя Слави та Божої Матері й Івана Хрестителя, що стоять обабіч нього в молитовних позах, який розміщують у третьому ярусі іконостаса над іконою “Таємна вечеря”; 2. Ярус іконостаса, у якому розміщений деісус; 3. Триптих із образами Ісуса Христа, Божої Матері та Івана Хрестителя

деісусний ярус *див. ярус деісусний*

демєственик *див. співець*

дєнне богослужіння *див. богослужіння дєнне*

дєнне євангеліє *див. євангеліє дєнне*

дєнний причасний *див. причасний дня*

дєнний тропар *див. тропар дєнний*

день алітургійний і день нелітургійний День, у який не дозволено відправляти Літургію: середа і п'ятниця Сиропусного тижня, понеділок, вівторок і четвер Великого Посту, Велика П'ятниця тощо

день задүшний Те саме, що **день поминальний**

день літургійний День, у який дозволено відправляти Літургію; такими є всі дні церковного року, крім алітургійних днів

день поминальний День церковного року, у який відправляють заупокійне богослужіння; *день задүшний*

джерела *мн.* Стрічки, якими обшита архиерейська мантія; *гаммати мн.*; *заст. істочники мн.*; *стрії мн.*

дзвін 1. Ударний сигнальний підвісний інструмент у вигляді перевернутої чаші з билком усередині, що його влаштовують на дзвіницях для здійснення дзвоніння; *заст. кампан*; 2. Те саме, що дзвоніння 1, 2; 3. Те саме, що тридзвін 2; 4. Дзвоніння в усі дзвони одночасно

дзвін буденний Дзвін, у який дзвонять в усі дні літургійного року, крім неділь та великих церковних свят; *простоднівний дзвін*

дзвін малий Дзвін, у який дзвонять під час Великого Посту

дзвін недільний Дзвін, у який дзвонять у неділі

дзвін погребальний Те саме, що підзвін

дзвін поліелейний Дзвін, у який дзвонять під час поліелею

дзвін поховальний Те саме, що підзвін

дзвін похоронний Те саме, що підзвін

дзвін простоднівний Те саме, що дзвін буденний

дзвін святковий Дзвін, у який дзвонять у церковні свята

дзвінець *див. дзвінок*

дзвіниця Освячена споруда, де розміщені церковні дзвони

дзвінок і дзвіночок, *заст. дзвінець* Мініатюрні порожнисті кульки з ударниками всередині на архиерейському сакосі, кадильницях, каціях

дзвіночок *див. дзвінок*

дзвонар Церковнослужитель, обов'язком якого є здійснювати дзвоніння під час богослужінь та доглядати церковні дзвони

дзвоніння 1. Биття в дзвін або в дзвони перед початком чи під час богослужіння з метою скликання вірних на богослужіння, сповіщення про особливо важливі моменти богослужіння; *дзвін*;

2. Звуки, що утворюються внаслідок биття в дзвони; *дзвін*

диванчик *див. орлець*

дикірій і рідко двокірій Предмет архиерейського богослужіння – двораменний свічник зі свічками, яким архиерей благословляє вірних; *двосвічник*; *двораменний свічник*

диптих 1. Те саме, що пом'яник; 2. Складень із двома образами

дископокрівець *див. покрівець малий*

дискос Євхаристійна посудина – блюдо, призначене для євхаристійного хліба; *заст. артофор*; *хлібносець*

диякон 1. Третій, найнижчий, ступінь священства й церковної ієрархії; *дияконство*; 2. Особа, що займає найнижчий ступінь церковної ієрархії, яка через рукопокладення прийняла від архиєрея Божу благодать і право допомагати архиєреєві та ієреєві при здійсненні богослужінь і таїнств, не маючи, однак, права здійснювати їх самостійно

дияконат *див. дияконство 1, 2*

дияконій *див. дияконик*

дияконик і дияконій *див. ектенія*

дияконник Те саме, що різниця

дияконства *мн.* 1. Ектенія, яку виголошує диякон; 2. Те саме, що ектенія

дияконство 1. і дияконат Те саме, що диякон 1; 2. Сукупність дияконів

однієї Церкви; 3. Те саме, що прохання

дияконська свічка *див. свічка дияконська*

дияконська хиротонія *див. хиротонія дияконська*

дияконське облачання *див. облачання дияконське*

дияконське облачення *див. облачення дияконське*

дияконський амвон *див. амвон дияконський*

дияконський богослужбовий одяг *див. богослужбовий одяг дияконський*

дияконські двері *див. двері дияконські*

дияконські різни *див. різни дияконські*

дияконування Дія за знач. дияконувати

дияконувати Бути дияконом

добове богослужіння *див. богослужіння добове*

добове коло богослужінь *див. коло богослужінь добове*

догмат *див. догматик*

догматик і догмат, догматик богородичний Богородичний, який, крім

похвали Богородиці, містить догматичне вчення про втілення

й поєднання в Ісусові Христові двох природ: Божої та людської;

богородичник

Додекамерон *див. Святкі*

доземний поклін *див. поклін доземний*

доксологія Те саме, що славослів'я

домашня каплиця *див. каплиця домашня*

дoнькa хрещeнa Охрещена по відношенню до своїх хрещених батьків;

хрещениця; похрещениця

- дѡра** *і розм.* **дарá** Те саме, що антидѡр
- дорнік** 1. Церковний інструмент, яким роблять печать на просфорі; **знамѣнник**; **печáтка**; 2. Печать на просфорі
- дочáсні обіти** *див.* обітниці дочáсні
- дочáсні обітниці** *див.* обітниці дочáсні
- Дру́га Пречы́ста** *див.* Пречы́ста Дру́га
- Дру́гий Хрещѣ́нський Свят-вѣ́чир** *див.* Навечі́р'я Богоя́влення
- другошлѡбна** Жін. до другошлѡбний
- другошлѡбний** *ім.* Особа, яка приймає Таїнство Шлюбу вдруге
- духивнік** Те саме, що сповідник 1
- духивніцтво** *і* **духовѣ́нство** Члени Церкви, які через висвячення (рукопокладення, постриження) отримали право й обов'язок служіння Богові та духовної опіки над вірними; **клир**
- духивніцтво бі́ле** Духовні особи – не ченці: іподиякони, диякони, іереї, протоіереї, протопресвітери
- духивніцтво чо́рне** Духовні особи, що прийняли чернече постриження: ченці (рясофорні, малосхимники, великосхимники), ієродиякони, ієромонахи, ігумени, архимандрити, єпископи; **черне́цтво**, **мона́шество**
- духовѣ́нство** *див.* духивніцтво
- дяк** Назва церковного читця і співця
- дякува́ння** Дія за знач. дякува́ти
- дякува́ти** Бути дяком

Ева́нгеліє *див.* **Ева́нгеліє**

Евангелія *див.* **Ева́нгеліє**

Евхоло́гій *див.* **Евхологіо́н**

Евхологіо́н *див.* **Евхологіо́н**

еді́тія *див.* **інді́тія**

екзапсалмі́ *див.* **шестипса́лміє**

ексапостила́рій Тропар, який виконують після дев'ятої пісні канону на утрєнях неді́ль та деяких свят, змістом якого є прославлення Апостолів як посланців Господніх; *світільний ім.*

екте́нія *див.* **екте́нія**

емпора *див.* **хори**

енді́тія *див.* **інді́тія**

енко́лпій і **енко́лпіо́н** 1. Ікона або хрест, які священнослужителі носять на шії: нагрудна ікона, нагрудний хрест; 2. Нагрудна ікона архиєрея із зображенням Ісуса Христа

енко́лпіо́н *див.* **енко́лпій**

еофіно́н *див.* **стихі́ра ева́нгельська**

епіго́на́т і **епіго́на́тій** *див.* **набе́дреник**

епіго́на́тій *див.* **епіго́на́т**

епіклéза і **епіклéзис** Молитва в складі евхаристійного канону, що її змістом є прикликання Святого Духа на Святі Дари, яку виголошують після евхаристійної молитви

епіклéзис *див.* **епіклéза**

епіті́мія *див.* **епиті́мія**

епітрахі́ль *див.* **єпитрахі́ль**

ефа́плема *див.* **інді́тія**

Євангеліє і Євангелія, Евангеліє, Евангелія Священно-богослужбова книга, що містить тексти Євангелій від Матвія, Марка, Луки та Івана, поділена на зачала для читання під час богослужінь

євангеліє 1. Зачало Євангелія, яке прочитують під час богослужіння;

2. Читання Євангелія на богослужінні

Євангеліє апракос і Євангеліє апракосне *див. апракос*

євангеліє воскресне Євангеліє, призначене для прочитання на утрених неділь; *утреннє євангеліє*

євангеліє денне Те саме, що **євангеліє рядовє**

євангеліє на Страсний тиждень Євангеліє, призначене для прочитання протягом Страсного тижня; *страснє євангеліє*

Євангеліє напрестольне Євангеліє, що його зберігають на престолі, з якого читають і з яким здійснюють входи на Літургії та яке на певних богослужіннях виносять до храму вірних для шанування

євангеліє недільне Євангеліє, призначене для прочитання в неділі

євангеліє рядовє Євангеліє, призначене для прочитання в несвяткові дні; *денне євангеліє*

євангеліє святкове Євангеліє, призначене для прочитання в церковні свята

євангеліє страснє Євангеліє, призначене для прочитання протягом Страсного тижня; *євангеліє на Страсний тиждень*

Євангеліє-тетр *див. Четвероєвангеліє*

Євангеліє трібне малє Євангеліє, яке використовують для здійснення трєб

євангеліє утреннє *див. євангеліє воскресне*

Євангелія *див. Євангеліє*

євангелієвська стихіра *див. стихіра євангелієвська*

Євхологіон і Евхологіон, Евхології *див. Трєбник*

євхаристійна молитва *див. молитва євхаристійна*

євхаристійна хустка *див. хустка євхаристійна*

євхаристійна чаша *див. чаша*

євхаристійне вино *див. вино євхаристійне*

євхаристійне поминання *див.* поминання євхаристійне

євхаристійний Агнець *див.* Агнець

євхаристійний канон *див.* канон євхаристійний

євхаристійний піст *див.* піст євхаристійний

євхаристійний посуд *див.* посуд євхаристійний

євхаристійний посуд малий Євхаристійний посуд, який зберігають у дароносиці й використовують для причащення вірних удома

Євхаристія 1. *див.* Таїнство Євхаристії; 2. *див.* Літургія

ектєнія і ектєнія Молитва, що складається з прохань різного змісту, виголошуваних священиком або дияконом, кожне з яких супроводжується приспівом, що його виконує хор чи присутні вірні; *дияконства мн.; дияконик*

ектєнія благальна Те саме, що ектєнія прохальна

ектєнія благодарна *див.* ектєнія подячна

ектєнія велика Мирна ектєнія, яка складається з 12 прохань; *мірна ектєнія*

ектєнія за оголошених Ектєнія, змістом якої є моління за оголошених, їх приєднання до Христової Церкви

ектєнія за померлих Те саме, що ектєнія заупокійна

ектєнія за принесені Дарі Те саме, що ектєнія подячна

ектєнія заупокійна Мирна ектєнія, змістом якої є моління за душі всіх померлих християн (при вселенському поминанні) або за душі окремих осіб (при індивідуальному поминанні); *заст. ектєнія усобиших*

ектєнія малá Мирна ектєнія, яка складається з двох прохань

ектєнія мирна Ектєнія, перше прохання якої починається словами "миром Господу помолімось"; *велика ектєнія*

ектєнія подяки *див.* ектєнія подячна

ектєнія подячна і ектєнія подяки Мирна ектєнія, змістом якої є подяка Господеві за спожиті під час причащення Святі Дари; *ектєнія за принесені Дарі; заст. благодарна ектєнія*

ектєнія потрійна Ектєнія, прохання якої супроводжують потрійним виконанням приспіву "Господи, помилуй"; *заст. трєгу́ба ектєнія; приліжна ектєнія; усєрдна ектєнія*

ектєнія приліжна *див.* ектєнія потрійна

ектєнія просительна *див.* ектєнія прохальна

ектєнія прохальна Ектєнія, прохання якої супроводжують закликком “у Господа просім” і приспівом “подай, Господи”; **благальна ектєнія**; *заст. просітельна ектєнія*

ектєнія трєгуба *див. ектєнія потрїйна*

ектєнія усєрдна *див. ектєнія потрїйна*

ектєнія усбпших *див. ектєнія заупокїйна*

елєй Освячена ароматна олія, яку використовують під час певних священнодій для помазання людей та церковних предметів; *розм. оліва*

елєй для недужих Елей, яким помазують, здійснюючи Таїнство Єлеопомазання

елєй миропомазання Те саме, що миро

елєй оголошених Елей, яким помазують, здійснюючи богослужіння Таїнства Хрещення

Єлеопомазання *див. Таїнство Єлеопомазання*

Єлеосвячення *див. Таїнство Єлеосвячення*

єлеосвячувати Здійснювати Таїнство Єлеопомазання, семиразово хрестовидно помазуючи елеєм частини тіла хворого; *соборувати*

Єлеосвященіє *див. Таїнство Єлеосвячення*

єпіскоп 1. Перший, найвищий, ступінь духовної ієрархії, священства; *архиєрєй*; 2. Особа, що займає найвищий ступінь священства, яка через рукопокладення прийняла Божу благодать і право здійснювати всі без винятку богослужіння й таїнства, у тому числі передавати цю благодать іншим у Таїнстві Священства; *архиєрєй*; *ієрарх*; *святитель*; *архипастир*

єпіскоп наречений Особа, над якою здійснюють або здійснюватимуть єпископську хиротонію; *єпіскоп-номінант*

єпіскоп-номінант Те саме, що єпіскоп наречений

єпіскоп-рукоположитель Єпископ, який здійснює рукопокладення; *архиєрєй-святитель*

єпископát *див. єпископство*

єпископство і єпископát 1. Те саме, що єпіскоп; 2. Сукупність єпископів однієї Церкви

єпіскопська хиротонія *див. хиротонія єпіскопська*

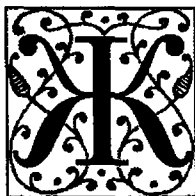
єпитїмія і єпітїмія Церковне покарання за гріхи у вигляді церковної заборони або наказу виконати визначену кількість молитов,

поклонів, здійснити паломництво, яке священнослужитель-сповідник накладає на каяника відповідно до тяжкості скоєних ним гріхів; *поку́та*

єпітрахі́ль і єпітрахі́ль Елемент богослужбового одягу архиєрея та ієрея, що являє собою довгий перев'яз, який надівають на шию поверх підризника

Єрмо́лой *див.* Ермо́логій

єрусали́м 1. Те саме, що **сіон** 1; 2. Те саме, що **дарохрані́льниця єрусали́мська ўтреня** *див.* **ўтреня єрусали́мська**

жезал *див.* **жезалó**

жезалó *і* **жезалó** архиерейське, **жезалó** архипастирське, **жезал** Предмет архиерейського богослужіння – висока палиця, увінчана хрестом; також ознака архиерейського сану; *пате́рціця; пóсох*
жезлонóсець Церковнослужитель, який під час архиерейського богослужіння носить архиерейське жезло

женіх *див.* **наречений**

жéртвеник *див.* **жертóвник**

жертівник *див.* **жертóвник**

жертóвник *і* **жертівник**, *заст.* **жéртвеник** Стіл зліва від престолу, призначений для здійснення проскомидії; *проскомиді́йник; стіл предлóження; заст. предлóження; тра́пеза; профéсіє*

жест літургійний Жест, яким священнослужителі та миряни супроводжують виконання певних молитов і священнодій, що є зовнішнім виявом богошанування: хресне знамення, благословіння рукою, піднесення рук, цілування, поклони тощо;
молитóвний жест

жест молитóвний Те саме, що жест літургійний

заамвонна моли́тва *див. моли́тва заамвонна*

заборона церковна Різновид покути – заборона молитися під час богослужіння в храмі вірних разом з усіма вірними або й узагалі відвідувати богослужіння, яку Церква накладає на вірного за особливо тяжкі гріхи

заборонена Жін. до заборонений

заборонений *ім.* Особа, на яку накладено церковну заборону

забороня́ти Накладати церковну заборону

заві́са і заві́са церковна Заві́са за царськими воротами; *катапета́сма; ві́ста́рна за́слона*

Зага́льна Міне́я *див. Міне́я Зага́льна*

зага́льна панахі́да *див. панахі́да зага́льна*

зага́льне богослужі́ння *див. богослужі́ння зага́льне*

зага́льний моле́бень *див. моле́бень зага́льний*

зага́льниця Період церковного року, на який Церква звільнює вірних від одноденного посту середі й п'ятниці; *всеі́дний тижде́нь; суці́льний тижде́нь; всеі́дна се́дми́ця; заст. посполі́та се́дми́ця*

за́говини і за́говіни День напередодні початку посту; *за́пуст; розм. тї́щання*

за́говіни *див. за́говини*

задо́стойник Ірмос дев'ятої пісні канону, який виконують на Літургії замість пісні на честь Богородиці “Достойно є воістину” у свято Воскресіння Христового, у дванадесяті свята тощо

заду́шна Літургі́я *див. Літургі́я заду́шна*

заду́шний день *див. день заду́шний*

заздо́ровна ча́сточка *див. ча́сточка заздо́ровна*

запа́си *див. Святі Дарі́ запа́сні*

запа́сні Святі Дарі́ *див. Святі Дарі́ запа́сні*

запеча́тувати грі́б Здійснювати обряд печатання гробу, роблячи лопатою знак хреста над кожним боком могили

за́пивка Вода, яку вживають причасники після причащення, щоб рештки
 спожитих Святих Дарів не залишалися в роті

запо́н Те саме, що синдо́н

запресто́льна іко́на *див. іко́на запресто́льна*

запресто́льний хрест *див. хрест запресто́льний*

запричаща́ти *див. причаща́ти*

за́пуст і за́пусти Те саме, що за́говини

за́пусти *див. за́пуст*

заруча́ти і обруча́ти Здійснювати заручини, благословляючи наречених
 вінчальними перснями

заруча́тися і обруча́тися Підлягати обряду заручин на Таїнстві Шлюбу

заруче́на Жін. до заручений

заруче́ний *ім.* Особа, над якою здійснюють або здійснено обряд заручин;
обру́чник

зару́чини і зару́чення, обру́чення Обрядова частина Таїнства Шлюбу,
 під час якої наречених благословляють освяченими вінчальними
 перснями й накладають їх їм на правиці

засло́на ві́втарна Те саме, що заві́са

заупокі́йна ектéнія *див. ектéнія заупокі́йна*

заупокі́йна лі́тія *див. лі́тія заупокі́йна*

заупокі́йна Лі́тургія *див. Лі́тургія заупокі́йна*

заупокі́йна ча́сточка *див. ча́сточка заупокі́йна*

заупокі́йне богослужі́ння *див. богослужі́ння заупокі́йне*

заупокі́йний тропа́р *див. тропа́р заупокі́йний*

зау́треня *див. у́треня*

за́хідні двéрі *див. двéрі за́хідні*

захри́стія Те саме, що ри́зниця

зача́ло Розділ, на які поділено богослужбове Євангеліє та Апостол,
 призначений для прочитання на богослужінні; *періко́па*

звання́ Те саме, що сан духо́вний

звича́йна вечі́рня *див. вечі́рня звича́йна*

звича́йний благові́ст *див. благові́ст звича́йний*

звича́йний відпуст *див. відпуст звича́йний*

звізда́ і звіди́ця Євхаристійний предмет – конструкція з двох
 хрестоподібно з'єднаних дужок, яку ставлять на дискос, щоб
 уникнути зсування та змішування вирізаних часточок при
 покриванні дискоса покрівцями; *рідко зі́рка; заст. астері́ск*

звіздиця *див.* звiздá

Зелéні свiята *див.* свiята Зелéні

зiрка *див.* звiздá

Зiслáння Свiтoгo Дyхa нa Апoстoлiв *див.* Зiшéстя Свiтoгo Дyхa нa Апoстoлiв

Зiшéстя Свiтoгo Дyхa нa Апoстoлiв i Зiслáння Свiтoгo Дyхa нa Апoстoлiв
Двaдaдцять Госпoднe рухoмe свiтo, якe звеличуe пoдiю сxo-
дженнiя Свiтoгo Дyхa нa апoстoлiв; *П'ятдeсiтницiя; розм.*
Трiйцiя; Зелéні свiята мн.

знaк хрeстá Тe сaмe, щo знaмéння хрeснe

знaмéник Цeркoвний iнструмeнт, яким рoблiть пeчaть нa прoсфoрi;
дoрник; пeчáткa

знaмéння Симвoл, пpeдмeт чи зoбрaженнiя, якe пeрeдae дyхoвнe знaчeння
бoжeствeнних явищ, iстин, пoдiй бeз iхн'ьoгo бeзпoсeрeдн'ьoгo
зoбрaженнiя: хрeсти, Агнeць, пpичacнe винo, свiтильники, oдiяг
свiцeннoслужитeлiв тoщo

знaмéння хрeснe i знaмeнувáння хрeснe, знaмeнувáння хрeстoм
Лiтургiйний жeст – вiдтвoрeння знaкy хрeстa пoрухoм рyки,
якe рoблiть нa сoбi, нa iншiй oсoбi чи нa пpeдмeтi; *знaк*
хрeстá; хрeснe знaмéнo

знaмéнo хрeснe Тe сaмe, щo знaмéння хрeснe

знaмeнувáння хрeснe *див.* знaмéння хрeснe

знaмeнувáння хрeстoм *див.* знaмéння хрeснe

знaмeнувáти Тe сaмe, щo хрeстити 4

знaмeнувáтися Тe сaмe, щo хрeститися 3

зoбрaжáльний *див.* пcалoм зoбрaжáльний

зoбрaжáльний aнтифoн *див.* aнтифoн зoбрaжáльний

зoбрaжáльний пcалoм *див.* пcалoм зoбрaжáльний

Зoбрaжáльні i зaст. Iзoбpазiтeльнi Тe сaмe, щo Oбiдницiя

зoвнiшній пpeстoл *див.* пpeстoл зoвнiшній

зoвнiшній пpитвбр *див.* пáпeрть

ігумен 1. Звання, яке надають заслуженим ієромонахам та настоятелям монастирів; 2. Особа, що отримала це звання; *настоятель*; *намісник*

ігуменя Жін до ігумен

ієра́рх Те саме, що єпископ 2

ієра́рхія церковна Форма особливої участі й відповідальності в управлінні Церквою, яка базується на законодавчо й богословськи зієрархизованій участі у священстві Ісуса, виражена в ступенях: архиєрей – ієрей – диякон

ієре́й 1. Другий ступінь церковної ієрархії, середній між єпископом та дияконом; *пресвітерат*; 2. Особа, що займає другий, середній, ступінь духовної ієрархії, яка через рукопокладення прийняла від архиєрея Божу благодать та право здійснювати всі богослужіння й таїнства, крім Таїнства Священства, обрядів освячення мира, антимінса та престолу тощо; *священник*; *пресвітер*; *рідко пастир*; *розм. піп*

ієре́йська Літургія *див.* Літургія ієре́йська

ієре́йська хиротонія *див.* хиротонія ієре́йська

ієре́йське благословіння *див.* благословіння ієре́йське

ієре́йське облачєння *див.* облачєння ієре́йське

ієре́йське облачєння малє Богослужбовий одяг ієрея, обов'язковий для здійснення всіх добових богослужінь, крім Літургії: епитрахиль, нарукавники, фелон

ієре́йське облачєння повне Богослужбовий одяг ієрея, обов'язковий для здійснення Літургії: підризник, епитрахиль, нарукавники, пояс, фелон, палиця або набедренник

ієре́йське освячення храму *див.* освячення храму ієре́йське

ієре́йський богослужбовий одяг *див.* богослужбовий одяг ієре́йський

ієре́йські ризи *див.* ризи ієре́йські

ієродіакон 1. Звання, яке надають дияконові, що прийняв чернече постриження; 2. Особа, яка отримала це звання

ієромона́х 1. Звання, яке надають ієреєві, що прийняв чернече постриження; 2. Особа, яка отримала це звання

ізообрази́тельний *див. псалом зобража́льний*

ізообрази́тельний псалом *див. псалом зобража́льний*

Ізообрази́тельні *див. Зобража́льні*

іко́на Церковний предмет – живописне зображення священної особи чи події; *образ; заст. лик*

іко́на анало́йна Ікона, яку виставляють на аналої для вшанування

іко́на виносна́ Ікона, яку виносять під час хресних походів

іко́на запресто́льна Ікона із зображенням Ісуса Христа, Богородиці, святої особи чи події, що їм присвячено храм, яка розташована у вітварі за престолом

іко́на іменна́ Ікона святого, іменем якого названо християнина

іко́на нагрудна Невелика ікона із зображенням Ісуса Христа чи Богородиці, яку носять на грудях – відзнака архиєрея: панагія, енколпій; *заст. напе́рсна іко́на*

іко́на напе́рсна *див. іко́на нагрудна*

іко́на храмова Ікона із зображенням тієї священної особи чи події, на честь якої збудовано чи освячено храм

іко́ни намісні Образи Ісуса Христа з Євангелієм та Богородиці з дитятком Ісусом – головні ікони іконостаса, що їх завжди розміщують обабіч царських воріт

іконоста́с 1. Покрита іконами стіна, що відокремлює вітвар від храму вірних; 2. Полиця для ікон у церкві; *кіот; розм. божи́нік*; 3. Те саме, що поліпті́х

іко́с і і́кос ака́фиста Частина акафиста, яку виконують після кондака та у якій розвинуто тему, задану кондаком

і́кос ака́фиста *див. і́кос*

і́кос канону́ Піснеспів ікос, який виконують після шостої пісні канону

іліто́н і розм. літо́н Освячена хустка, яку стелять на престолі на антими́нс чи під нього та в яку загортають антими́нс після Літургії; *заст. судари́й*

іліто́нна губка *див. губка іліто́нна*

іма́тій *див. підря́сник*

іменіни День пам'яті святого, ім'я якого носить християнин; *заст. тезоімені́цтво*

іменна ікона *див.* ікона іменна

іменослівне благословіння *див.* благословіння іменослівне

індікт Одиниця церковного літочислення — проміжок часу, що має 15 років

індіктіон 1. Одиниця церковного літочислення — проміжок часу, по закінченні якого числа Пасхи повторюються в такому ж порядку, як і в попередньому індиктіоні; триває 532 роки; 2. Таблиця для визначення дат рухомих свят, що додається до Місяцеслова

індітіон *див.* індітія

індітія і ендітія, едітія, *заст.* індітіон Верхній одяг престолу та жертovníка; *заст.* **ефаплема**

інститування Те саме, що **возвєдєння**

інститувати Те саме, що **возвєдити**

іпакбі *див.* іпакбі

іпакбі і іпакбі *мн.* Сідальний, який виконують у неділі та церковні свята

іподіякон 1. Чин церковнослужителя, у якому посвячений має право й обов'язок допомагати при здійсненні архиерейського богослужіння: одягати архиерея, тримати й подавати йому дикирій та трикирій тощо; 2. Особа, посвячена в цей чин; *розм.* **піддиякон**

Ірмології і **Ірмологіон**, **Ірмолой**, **Єрмолой** Нотна церковно-богослужбова книга, збірка ірмосів

Ірмолой *див.* Ірмології

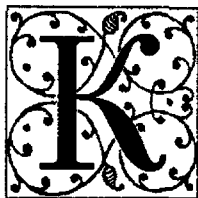
Ірмологіон *див.* Ірмології

ірмос Початковий тропар пісні канону, який є тематичним, музичним та метричним зразком для тропарів цієї пісні канону

істочники *див.* джерела

Йордан див. Хрещення Господнє
йорданська вода див. вода йорданська
йорданське освячення води див. освячення води йорданськє

ка́дження *див.* **каді́ння**

каді́ло 1. Те саме, що **ла́дан**; 2. Те саме, що **каді́льниця**
каді́льна моли́тва *див.* **моли́тва каді́ла**

каді́льниця Богослужбова посудина, що являє собою круглу чашу з кришкою на ланцюжках, у яку на жевріюче вугілля кладуть ладан для здійснення каді́ння; **каді́ло**

каді́ти Здійснювати каді́ння

каді́ння і **ка́дження** Священнодія, яка полягає в обкурюванні димом зі спалюваного в каді́льниці ладану храму, його частин, священних предметів, людей у храмі

казальниця Місце в храмі вірних, із якого правлячий священнослужитель виголошує проповідь; **проповідальниця**

каза́ння *див.* **проповідь**

каза́ти *див.* **проповідувати**

календа́р церковний Календар річного циклу церковних свят, постів, загальниць

каміла́вка 1. Циліндричний головний убір великосхимників і малосхимників; 2. Частина клобука, що являє собою циліндричний головний убір; 3. Церковна нагорода ієрея, протодиякона та архидиякона, що являє собою розширений доверху циліндричний головний убір

ка́мпан *див.* **дзвін 1**

кана́рх *див.* **канона́рх**

канархі́ст *див.* **канона́рх**

канді́ло 1. Церковний світильник зі свічками; **сві́чник**; 2. Те саме, що **лампа́да**

кано́н 1. Піснеспів, що являє собою сукупність дев'яти або менше пісень, що складаються з ірмосів, тропарів, та віршів-приспівів, змістом якого є пояснення та прославлення священної особи чи події, що її свято відзначають; 2. *див.* **кано́н євхаристі́йний**; 3. *див.* **кану́н**; 4. Те саме, що **антидо́р**

Канон *див.* Канонік

канон євхаристійний і **канон літургійний**, **канон** 1. Частина Літургії вірних, під час якої здійснюють Таїнство Євхаристії; 2. Сукупність молитов, виконанням яких супроводжують здійснення Таїнства Євхаристії; *анакфора*

канон літургійний *див.* **канон євхаристійний**

канон молебний Канон, який виконують у складі молебня

канон неповний Канон, який складається з двох, трьох або чотирьох пісень

канон повний Канон, який складається з дев'яти або восьми пісень

канона́рх і **кана́рхист**, *заст.* **кана́рх** Те саме, що співець

канона́рхання *заст.* Дія за знач. **канона́рхати**

канона́рхати Співати на клиросі

Канонік і **Канон** Церковно-богослужбова книга, збірка канонів

кану́н і **канон**, **кану́нник** Столик у притворі зі встановленим на ньому розп'яттям та великою кількістю комірок для свічок, пред яким здійснюють заупокійні богослужіння; *панахидник*

кану́нник *див.* **кану́н**

каплі́ця Церковна споруда, у якій при потребі з дозволу єпископа можна здійснювати богослужіння, споруджена в місцях, де немає церкви або ж на честь визначної для певної місцевості священної особи чи події; *молитовниця*

каплі́ця домашня Те саме, що **каплі́ця приватна**

каплі́ця приватна Каплі́ця, що знаходиться біля приватного будинку або в ньому й належить окремій родині, особі тощо; *домашня каплі́ця*

ка́пту́р Те саме, що **кукіль** 1

кара́фка *див.* а́мпулка

катава́сія Ірмос, який завершує ряд тропарів пісні канону

катапетáзма *див.* **катапетáсма**

катапетáсма і **катапетáзма** Те саме, що *завіса*

катаса́рка і *заст.* **катаса́ркос** Нижній одяг престолу та жертовника, поверх якого стелять індітію; *сорочка*

катаса́ркос *див.* **катаса́рка**

катафа́лк *див.* **катафа́лок**

катафа́лок і **катафа́лк** Підвищення, на яке встановлюють труну під час заупокійних богослужінь

катедра *див.* кафедра

катедра́льний собо́р *див.* собо́р кафедра́льний

катехіза́ція Навчання основ християнської віри з метою підготовки оголошених до прийняття Таїнства Хрещення та охрещених осіб до прийняття інших таїнств

Катехі́зис і Катехі́зм Книга, що містить стислий виклад християнського віровчення

Катехі́зм *див.* Катехі́зис

катехізува́ти Здійснювати катехизацію; *заст.* *катихумиса́ти*

катехі́т Особа, що навчає основ християнського віровчення, катехизує

катехі́тка Жін. до катехі́т

катеху́мен Те саме, що оголо́шений

катеху́менат Період підготовки до прийняття Таїнства Хрещення чи інших таїнств

катеху́менка Жін. до катеху́мен

ка́тізма *див.* кафі́зма

ка́тісма *див.* кафі́зма

ка́федра і кате́дра 1. Головний храм епархії, у якому богослужіння відправляє єпархіальний єпископ; *кафедральний собо́р; престольний храм; соборний храм*; 2. Те саме, що амво́н архиєре́йський; 3. Те саме, що трон

кафедральний собо́р *див.* собо́р кафедра́льний

кафі́зма і ка́тізма, ка́тісма Розділ, на які поділено богослужбовий Псалтир, призначений для співання на богослужінні

ка́ця *див.* ка́ція

ка́ція і ка́ця Кадильниця з руків'ям, а не на ланцюжках

ка́яник Те саме, що поку́тник

ка́яниця Жін. до ка́яник

Кві́тна неді́ля *див.* неді́ля Кві́тна

Кві́тний ти́ждень *див.* ти́ждень Кві́тний

Кві́тоно́сна неді́ля *див.* неді́ля Кві́тоно́сна

Кві́тоно́сний ти́ждень *див.* ти́ждень Кві́тоно́сний

киво́рій і *заст.* киво́ріон Купол над престолом, підтримуваний колонами; *сінь; піднебе́сне ім.; балдахі́н*

киво́ріон *див.* киво́рій

киво́т 1. Напрестольний предмет — вмістилище у вигляді церкви,

призначене для зберігання Напередосвячених і запасних Святих Дарів; *дарохрані́льниця*; *ковчег*; *сіон*; *єрусали́м*; *гробни́ця*; *артофо́р*; *хлібоно́сець*; *заст. перисте́рій*; *розм. пю́шка*; 2. Поличка для ікон в будинку мирянина; *кіот*; *божні́к*

килі́мчик *див.* орле́ць

кинóнік Те саме, що прича́сний

кіо́т 1. Складана рама або шафка зі скляними дверцятами для ікон; *божні́к*; *киво́т*; 2. Полиця для ікон у житловому будинку або в церкві; *іконоста́с*; *розм. божні́к*; 3. Церковна шафка, у якій зберігають дароносицю, коли вона не на престолі; *ковчег*

кля́довище Те саме, що цві́нтар

кля́сти покло́ни Вклонятися; *біти покло́ни*

кля́сти хрест 1. Помазувати хрестовидно; 2. Те саме, що хресті́ти

клир 1. Те саме, що духівни́цтво; 2. Те саме, що приче́т

кли́рик Особа, що належить до клиру

кли́рос *див.* кри́лос

клобу́к 1. Головний убір малосхимника, що являє собою камилавку, обтягнуту кукілем; 2. Повсякденний головний убір архиєрея, що складається з камилавки та кукіля; *розм. ковпа́к*

кни́га богослужбо́ва і кни́га богослуже́бна Книга, яку використовують під час богослужіння; *літургі́йна кни́га*

кни́га літургі́йна Те саме, що кни́га богослужбо́ва

кни́га священно-богослужбо́ва Книга Святого Письма, призначена для читання під час богослужіння: Євангеліє, Апостол, Псалтир, Паремійник

кни́га церкóвно-богослужбо́ва Богослужбова книга, яка містить тексти богослужінь, а також указівки щодо їх проведення

книгоде́ржець Церковний слуга, який тримає священні книги під час читання з них

ковпа́к *див.* клобу́к

ковчег 1. Те саме, що кіо́т 3; 2. Те саме, що дарохрані́льниця

ковче́жець Те саме, що дароно́сиця

кóбливо Церковно-обрядова страва зі зварених зерен пшениці, насичених цукром чи медом, інколи з порізаними фруктами, яку благословляють під час панахиди чи заупокійної литії; *кутя*

колінопреклоніння Літургійний жест – стояння на колінах, ставання на коліна

ко́ло богослужінь Сукупність богослужінь, які здійснюють протягом року, тижня або доби, а потім повторюють знову; *цикл богослужінь*

ко́ло богослужінь до́бове Сукупність богослужінь, що їх служать протягом однієї доби; складається з дев'ятого часу, вечірні, повечер'я, опівнічниці, утрени, першого часу, третього часу, шостого часу, Літургії; *до́бове богослужі́ння; церкве́не пра́вило*

ко́ло богослужінь рі́чне Сукупність богослужінь на честь тих священних осіб чи подій, згадуванню яких присвячено певні дні року, складається з богослужінь святкових, недільних, пісних тощо; *рі́чне богослужі́ння*

ко́ло богослужінь се́дмичне Те саме, що **ко́ло богослужінь тижне́ве**
ко́ло богослужінь тижне́ве Сукупність богослужінь на честь тих священних осіб та подій, згадуванню яких присвячено дні тижня; складається з богослужінь понеділка, вівторка, середи, четверга, п'ятниці та суботи; *тижне́ве богослужі́ння; се́дмичне ко́ло богослужі́нь; заст. се́дмичний круг; шесто́днів*

ко́ло церко́вних свят Сукупність церковних свят літургійного року; *цикл церко́вних свят*

ко́ло церко́вних свят велико́дне Сукупність церковних свят, об'єднаних навколо свята Великодня; *велико́дній цикл церко́вних свят; пасха́льне ко́ло церко́вних свят; заст. пасха́льний круг*

ко́ло церко́вних свят пасха́льне Те саме, що **ко́ло церко́вних свят велико́дне**
ко́ло церко́вних свят рі́здвя́не Сукупність церковних свят, об'єднаних навколо свята Різдва Христового; *рі́здвя́ний цикл церко́вних свят; заст. рі́здвя́ний круг*

конда́к Частина акафиста, яку виконують перед ікосом

Кондака́р і заст. Кондака́рій Нотна церковно-богослужбова книга, збірка кондаків

Кондака́рій *див.* Кондака́р

ко́піє Євхаристійний предмет – ніж, подібний до списа, для вирізування Агнця та часточок із проскомидійних просфор; *стис*

ко́піє вели́ке Копіє, призначене для розрізування проскомидійних просфор

ко́піє мале́ Копіє, призначене для виїмання часточок із проскомидійних просфор

корогва *див.* хоругва

корогов *див.* хоругва

корона Те саме, що вінець

коротка сугуба ектенія *див.* сугуба ектенія коротка

коротке освячення води *див.* освячення води коротке

короткий апракос *див.* апракос короткий

короткий відпуст *див.* відпуст короткий

Короткий Молитовник *див.* Молитовник Короткий

короткий фелон *див.* фелон короткий

краєгранесіє *див.* акростіх

краєстрічіє *див.* акростіх

красні ворота *див.* ворота красні

крижмо Те саме, що хрестильна сорбчка

крилас *див.* крилос

крилос і клірос, крилас Частина солей справа та зліва від амвона, призначена для читців та співців

крилошанин Те саме, що співець

крилошанка Мирянка – учасниця церковного хору

крипта Підземна каплиця, розташована під церквою

крісло Те саме, що трон

крипильниця Церковна посудина для свяченої води, яку використовують при кропленні

кропіло Церковний предмет – щітка для кроплення свяченою водою

кропіти Оббризкувати освяченою водою, благословляючи та освячуючи

круг пасхальний *див.* ко́ло церковних свят великоднє

круг різдвяний *див.* ко́ло церковних свят різдвянє

круг седмичний *див.* ко́ло богослужінь тижнєве

квіттор Те саме, що староста церковний

кукіль і заст. кукуль 1. Верхній головний убір великосхимника, що являє собою покривало, яке надівають поверх камилавки; *каптур, апостольник*; 2. Частина колобука, що являє собою покривало, яке обтягує камилавку й спадає на спину трьома довгими кінцями; *розм. намітка*

кукуль *див.* кукіль

кум Хрещений батько по відношенню до хрещеної матері та батьків охрещеного

кума Хрещена мати по відношенню до хрещеного батька та батьків
охрещеного

кумівство Духовна спорідненість, яка виникає в результаті здійснення
Таїнства Хрещення між хрещеним батьком, хрещеною матір'ю
та батьками охрещеного

купель *див.* купіль

купіль *і заст.* купель Те саме, що хрестильниця

кутя Те саме, що коливо

Кутя Голбдна *див.* Навечір'я Богоявлення

кухлик *див.* кухлик церковний

кухлик церковний *і* кухлик Церковна посудина, у якій під час Літургії
подають причасне вино, воду й теплоту

лавіда *див.* лóжиця

ла́дан Ароматна смола, яку вкладають до кадильниці для здійснення ка́діння; *фимі́ам; кади́ло; заст. лива́н*

ла́данниця Ароматниця для ладану; *розм. лóдка*

лама́ння свято́го А́гнця Священнодія в складі обряду причащання, під час якої правлячий священнослужитель розділює Агнець на частинки

ла́мпа *див.* лампа́да

ла́мпа ві́чна Лампада, що висить перед престолом і горить постійно, коли на престолі є освячені Святі Дари

лампа́да і *рідко* **лампа́дка** 1. Церковний світильник, що являє собою посудину із гнотом, наповнену олією, що його підвішують перед іконами й запалюють під час богослужінь; *канди́ло; рідко ла́мпа*; 2. Великий ручний свічник, який носять перед священнослужителем на великому й малому входах; *примикі́рій; дияко́нська сві́чка; переносна́ сві́чка; ставні́к*

лампа́дка *див.* лампа́да

лампа́дник Те саме, що свічконо́сець

ле́нтіон *див.* синдо́н

лжи́ця *див.* лóжиця

лива́н *див.* ла́дан

лик *заст.* 1. Те саме, що **о́браз**; 2. Зображене на іконі обличчя священної особи; *о́браз*; 3. Ікона із зображенням обличчя Ісуса Христа, Богородиці чи святого; *о́браз*; 5. Те саме, що хор; 5. Миряни, присутні на богослужінні

літї́йна ектені́я *див.* ектені́я літї́йна

літї́йна стихі́ра *див.* стихі́ра літї́йна

літї́йник Церковна посудина для здійснення обряду освячення хліба, пшениці, вина та елею; *всені́чний; заст. посу́дина для освя́чення хлі́ба, пше́ниці, вина́ та еле́ю*

літї́я 1. Богослужіння в складі всенічної, що його відправляють у

притворі та під час якого здійснюють обряд освячення хліба, пшениці, вина та елею; 2. *див. літ'я заупокійна*

літ'я заупокійна і літ'я Литія, яку здійснюють разом із парастасом чи окремо при винесенні з дому тіла померлого, над могилами в Проводи та поминальні дні, а також після заупокійної Літургії на бажання вірних; *сорокоусти мн.*

литон *див. ілитон*

Літній піст *див. піст Літній*

Літургіарій *див. Літургікон*

літургійна книга *див. книга літургійна*

літургійний Агнець *див. Агнець*

літургійний виголос *див. виголос літургійний*

літургійний день *див. день літургійний*

літургійний жест *див. жест літургійний*

літургійний канон *див. канон євхаристійний*

літургійний посуд *див. посуд літургійний*

літургійний рік *див. рік літургійний*

літургійні шати *див. шати літургійні*

Літургікон і Літургіарій *див. Службник*

літургісання Дія за знач. літургісати

літургісати 1. Відправляти богослужіння; 2. Відправляти Літургію

Літургія Центральне богослужіння добового кола, під час якого відбувається Таїнство Євхаристії; *Служба Божя; рідко Євхаристія; заст. Обідня*

літургія Те саме, що богослужіння

Літургія архиерейська Літургія, яку відправляє архиерей

Літургія вірних Третя частина Літургії, під час якої відбувається Таїнство Євхаристії, священнослужителі та вірні причащаються; *Літургія жєртви**; *Літургія Євхаристії**

Літургія Євхаристії* Те саме, що Літургія вірних

Літургія жєртви* Те саме, що Літургія вірних

Літургія задушна Те саме, що Літургія заупокійна

Літургія заупокійна Літургія, під час якої виконують заупокійну екстенію; *зaduшна Літургія; сорокоусти мн.*

Літургія іерейська Літургія, яку здійснює іерей

Літургія Напередосвячених Дарів і Літургія Попередньоосвячених

Дарів, Літургія Ранішеосвячених Дарів, *заст.* Літургія
 Преждеосвячених Дарів, Літургія Преждеосвященних Дарів
 Літургія, що її відправляють у середи й п'ятниці Великого
 Посту та в понеділок, вівторок і середу Страсного тижня, на
 якій не здійснюють Таїнства Євхаристії, а вірних причащають
 Напередосвяченими Святими Дарами

Літургія оглашєнних *див.* Літургія оголошєнних

Літургія оголошєнних і *заст.* Літургія оглашєнних Друга частина Літургії,
 яка є приготуванням до Євхаристії; *Літургія слова**

Літургія Попередньоосвячених Дарів *див.* Літургія Напередосвячених
 Дарів

Літургія Преждеосвячених Дарів *див.* Літургія Напередосвячених Дарів

Літургія Преждеосвященних Дарів *див.* Літургія Напредосвячених Дарів

Літургія Ранішеосвячених Дарів *див.* Літургія Напередосвячених Дарів

Літургія слова* Те саме, що Літургія оголошєнних

Літургія соборна Літургія, яку здійснює собор священнослужителів
 лѳдка *див.* ладанниця

лѳжечка *див.* лѳжиця

лѳжиця і лѳжечка, *заст.* лжиця Євхаристійний предмет – ложка для
 причащання мирян і церковнослужителів; *заст.* лавида

Макавійка *див. піст Успінський*
малá агіасма *див. агіасма малá*
малá вечірня *див. вечірня малá*
малá ектенія *див. ектенія малá*
малá плащаниця *див. плащаниця малá*
малá схіма *див. схіма малá*
Малá чотиридесятниця *див. чотиридесятниця* Малá
малé ієрэйське облачénня *див. ієрэйське облачénня малé*
малé кóпіє *див. кóпіє малé*
малé освячénня воді *див. освячénня воді малé*
малé освячénня храму *див. освячénня храму малé*
малé повечер'я *див. повечер'я малé*
малé славослів'я *див. славослів'я малé*
малé трéбне Євáнгеліє *див. Євáнгеліє трéбне малé*
малé церкóвне свято *див. церкóвне свято малé*
малий відпуст *див. відпуст малий*
малий воздух *див. воздух малий*
малий вхід *див. вхід малий*
малий вхід із Євáнгелієм Те саме, що вхід із Євáнгелієм
малий вхід із кадильницею Те саме, що вхід із кадильницею
малий дзвін *див. дзвін малий*
малий евхаристійний посуд *див. евхаристійний посуд малий*
малий поклін *див. поклін малий*
малий покрівець *див. покрівець малий*
малий потір *див. потір малий*
малий трéбний хрест *див. хрест трéбний малий*
Малий Трéбник *див. Трéбник Малий*
малий фелон** *див. фелон малий***
Малий Часослóв *див. Часослóв Малий*
малі обіти *див. обітниці малі*
малі обітниці *див. обітниці малі*

малосхі́мник 1. Чернець, який прийняв малу схиму; 2. Те саме, що схі́ма ма́ла;

малосхі́мниця Черниця, яка прийняла малу схиму

ма́нтія Верхній одяг архиєреїв та ченців, що являє собою довгу накидку без рукавів

ма́нтія архиєре́йська Елемент архиєрейського облачення – кольорова ма́нтія з нашитими на ній скрижальями та джерелами, яку носять поверх богослужбового або повсякденного одягу

ма́нтія черне́цька Верхній повсякденний одяг ченців – чорна ма́нтія, яку носять поверх ряси; *на́лії*

Мартирблог Список святих із короткою біографією та вказівкою місця їхнього поховання, викладений у календарному порядку за датами смерті цих святих

Маслосвя́ття *див.* Та́їнство Маслосвя́ття

Маслосвя́чення *див.* Та́їнство Маслосвя́ття

Маслособорува́ння *див.* Та́їнство Маслособорува́ння

Ма́сляна Те саме, що ти́ждень Сироу́сний

Ма́сляниця *див.* Ма́сниця

Масни́й ти́ждень *див.* ти́ждень Масни́й

Ма́сниця і Ма́сляниця Те саме, що ти́ждень Сироу́сний

ма́ти вінча́льна Вірна, що бере участь у Та́їнстві Вінчання як свідок; *пору́чительниця; заст. воспри́ємниця*

ма́ти хреще́на Вірна, що, беручи участь у Та́їнстві Хрещення, вступає з охрещуваним у зв'язок духовної спорідненості (материнства); *заст. воспри́ємниця; розм. на́нішка*

междо́часіє *див.* міжча́сса

межі́часи *див.* міжча́сса

ме́таніє *див.* ме́танія

ме́танія і розм. ме́таніє *див.* поклі́н

ми́рна е́ктенія *див.* е́ктенія ми́рна

ми́рний ви́голос *див.* ви́голос ми́рний

ми́рник *див.* ми́рува́льник

ми́рниця 1. Ароматниця для збереження мира в храмі; 2. *див.* скрі́нька хресті́льна

міро Приготовлена та освячена на обряді мироваріння ароматна олія,

якою помазують людей під час Таїнства Миропомазання та церковні предмети під час освячення храму, престолу, антими́нса тощо; *елей миропома́зання*

мировання *див.* мирува́ння

мирова́рення *див.* мирова́ріння

мирова́ріння і **мирова́рення** Обряд приготування мира, який здійснює патріарх або митрополит, у період від Великого понеділка до Великого четверга

мироносиця Спеціальна посудина, що знаходиться в патріаршому храмі, у якій зберігають все освячене на Великому тижні миро та з якої його розсилають по парафіяльних церквах

миропома́зана Жін. до **миропома́заний**

миропома́заний *ім.* Особа, що прийняла Таїнство Миропомазання

Миропома́заніє *див.* **Миропома́зання**

Миропома́зання і *заст.* **Миропома́заніє** *див.* Таїнство **Миропома́зання**
миропома́зання 1. Обряд помазання миром новоохрещеного, який здійснюють під час Таїнства Миропомазання; 2. Те саме, що **мирува́ння**

миропома́зувати Хрестовидно помазувати миром частини тіла людини, здійснюючи Таїнство Миропомазання

миропома́зуватися Підлягати миропомазанню

мірствува́ння Літургійний виголос “Мир усім”, яким правлячий священнослужитель супроводжує благословіння вірних у деякі моменти богослужінь; *мірний ви́голос; літургійний привіт*

мірствувати Виголосом “Мир усім” супроводжувати благословіння вірних у найважливіші моменти Літургії

мирува́льник і **мірник** Пензлик, паличка або паличка з кулькою на кінці для здійснення помазання; *стручо́к; помазо́к; розм. щіточка; гілочка; паличо́к*

мирува́ння і **мировання** Обряд, під час якого священнослужитель помазує людей елеем, освяченим на литії; *миропома́зання*

мирува́ти Здійснювати мирування; *миропома́зувати*

мирува́тися Підлягати мируванню

миря́нин Особа, що не належить до духівництва

миря́нка Жін. до **миря́нин**

мітра Богослужбовий головний убір єпископа, архимандрита та

нагороженого нею протоієрея, що має вигляд корони, оздобленої іконами

мітра нагородна Митра, якою нагороджують заслужених ієреїв (архимандритів, протоієреїв)

мітра патріарша Митра, увінчана хрестом, – відзнака патріаршого сану
митрат Священнослужитель (архимандрит, протоієрей), нагороджений митрою

митроносець Церковний слуга, який на архиєрейському богослужінні носить митру

митрополіт 1. Сан, звання єпископа що стоїть на чолі церковної адміністративної одиниці – митрополії; 2. Особа, поставлена в цей сан

міжчасся і заст. междочасіє, рідко межічаси ми., почасіє Богослужіння добового кола, що являє собою продовження часів, яке відправляють в усі дні тижня, крім неділі та деяких інших днів, що їх регламентує Устав

Мінея Церковно-богослужбова книга, що містить змінні частини богослужінь нерухомих церковних свят на кожен день місяця окремо

Мінея Загальна Мінея, що містить змінні частини загальних богослужінь окремо для кожного класу святих

Мінея Місячна Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь нерухомих церковних свят, які розміщені в календарному порядку за місяцями та днями

Мінея Святкова Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь Господніх, Богородичних церковних свят та свят особливо шанованих святих; *Анфологій; Трефологій; Цвітослів; Цвітна Мінея*

Мінея Цвітна Те саме, що **Мінея Святкова**

Мінея Четья Збірка життєписів святих, що розташовані в календарній послідовності вшанування пам'яті цих святих Церквою, призначена для позабогослужбового читання

Мінолбгiон *див. Місяцеслів*

місце вишне і місце високе Те саме, що **горнє місце**

місце горнє і місце горішне Підвищення в східній частині вівтаря, на якому установлюють трон; *вишне місце, горній престол; заст. горнє сідалище*

місце облачальне Те саме, що амвон архиєрейський
місцеве церковне свято *див.* церковне свято місцеве

Місяцеслів *див.* Місяцеслов

Місяцеслов і Місяцеслів Частина деяких богослужбових книг або окрема книга, що містить календар церковних свят із визначенням їх класу, пасхалію, індікціон, а також змінні частини деяких богослужінь річного кола та іншу інформацію щодо днів літургійного року; *Півустав; Мінолоґіон; Святіці*

Місячна Мінєя *див.* Мінєя Місячна

многолїтствування 1. *див.* моноголїття; 2. Дія за знач. многолїтствувати
многолїтствувати Виконувати многолїття

многолїття Піснеспів “Многая літа”, який містить побажання довгих років здорового та праведного життя

молебєн *див.* молебєнь

молебєнь і молебїнь, *заст.* молебєн Богослужіння, під час якого здійснюють подячне або прохальне моління з приводу подій чи потреб у житті цілого суспільства або окремої особи;
пара́клис

Молебєнь до Пресвятої Богородиці Молебєнь, змістом якого є молитовне звернення до Пресвятої Богородиці; *Пара́клис до Пресвятої Богородиці*

молебєнь загальний Молебєнь, який відправляють із приводу потреб чи подій у житті цілого суспільства

молебєнь подячний і рідко молебєнь вдячний Молебєнь, змістом якого є подяка Богові за особливе благодіяння до цілого народу, окремого поселення, родини чи особи

молебєнь приватний Молебєнь, який здійснюють на прохання окремої особи з певної нагоди в її особистому житті

молебєнь прохальний Молебєнь, змістом якого є звернене до Бога прохання відвернути війну, епідемію, стихійне лихо тощо

молебїнь *див.* молебєнь

молебний канон *див.* канон молебний

Молебник Церковно-богослужбова книга, що містить тексти молебнів та вказівки щодо їх проведення

молебствування Дія за знач. молебствувати

молебствувати Здійснювати молебєнь

- молітва Усталена** словесна формула, змістом якої є звернення до Господа Бога, Пресвятої Богородиці та святих із проханням чи подякою або прославлення священних осіб і подій
- молітва антифона і молітва антифonna** Тиха молитва, що передує виконанню антифона
- молітва відпустительна** Те саме, що **молітва розршальна**
- молітва воздуха** Молитва, якою правлячий священнослужитель супроводжує піднесення воздуха; **молітва покроба**
- молітва вхідна** Молитва, яку священнослужителі виконують, входячи до вітаря для здійснення Літургії
- Молітва Господня** Молитва “Отче наш”
- молітва евхаристійна** Головна молитва евхаристійного канону
- молітва заамбонна** Молитва, яку правлячий священнослужитель виконує на закінчення Літургії, вийшовши з вітаря до храму вірних
- молітва кадїла і молітва кадильна** Молитва, якою правлячий священнослужитель супроводжує благословіння кадильниці кожного разу перед кадженням
- молітва облачення** Молитва, яку виконують священнослужителі, одягаючи на себе богослужбовий одяг
- молітва покроба** Те саме, що **молітва воздуха**
- молітва похвально-подячна** Тиха молитва, яку правлячий священнослужитель виконує між “Достойно і праведно є” та серафимською піснею, що її змістом є прославлення Господа та подяка Йому за подаровані людям блага
- молітва початкова** Молитва, яку виконують на початку богослужіння
- молітва предбложення** Молитва, яку правлячий священнослужитель виконує на проскомидії після обряду кадження Святих Дарів, що її змістом є звернене до Бога прохання прийняти принесені Святі Дари; **молітва принесення; молітва проскомидії**
- молітва приготування** Молитва “Вірую, Господи, і ісповідую”, яку священнослужителі та миряни промовляють безпосередньо перед причащенням
- молітва принесення** *див.* **молітва приношення**
- молітва приношення і молітва принесення** Те саме, що **молітва предбложення**
- молітва проскомидії** Те саме, що **молітва предбложення**

мо́літва проща́льна Те саме, що мо́літва розріша́льна

мо́літва розріша́льна Молитва, яку священнослужитель виконує, закінчуючи відспівування та яку, записану на папері, вкладає в руку померлого; *відпустітельна мо́літва; проща́льна мо́літва*

мо́літва розрішення Молитва, якою священнослужитель-сповідник супроводжує розрішення каяника від гріхів

мо́літва розрішення від кля́тви Молитва, якою священнослужитель-сповідник супроводжує розрішення каяника від церковної заборони

мо́літва та́ємна Те саме, що мо́літва ті́ха

мо́літва ті́ха Молитва, яку правлячий священнослужитель виконує пошепки; *та́ємна мо́літва*

мо́літвеник *див. мо́лільник*

Мо́літвеник *див. Мо́літо́вник*

Мо́литвослі́в *див. Мо́литвосло́в*

Мо́литвосло́в і Мо́литвослі́в Церковно-богослужбова книга, що містить витяги з інших церковно-богослужбових книг: тексти деяких богослужінь добового кола, акафисти, Місяцеслів, пасхалію тощо

мо́літися 1. Виголошувати молитву; 2. Брати участь у богослужінні

мо́літо́вний жест *див. жест мо́літо́вний*

мо́літо́вний по́хід *див. по́хід мо́літо́вний*

Мо́літо́вник і Мо́літвеник Книга, що містить тексти молитов, які використовують поза богослужінням, під час деяких богослужінь добового кола, під час та після здійснення таїнств, а також церковно-релігійні пісні, пасхалію, церковний календар, зрідка – деякі катехитичні вказівки; призначена головним чином для мирян; *Мо́литвосло́в*

мо́літо́вни́ця і мо́літо́вня Те саме, що каплі́ця

мо́літо́вня *див. мо́літо́вни́ця*

мо́лільник і заст. мо́літвеник Особа, що мо́літися, бере участь у богослужінні

мо́лільни́ця Жін. до мо́лільник

монасти́рська це́рква *див. це́рква монасти́рська*

мона́шество Те саме, що духі́вни́цтво чо́рне

морськє і заст. морскѡє ім. Спеціально відведене місце під престолом,
куди зливають зужиту свячену воду

морскѡє див. морськє

мѡщі Нетлінні рештки тіла святого, які є предметом релігійного
вшанування

мўса див. гўбка

мўченичен див. мўченичний

мўченичний і заст. мўченичен ім. Піснеспів – канон, тропар, стихира, –
змістом якого є звеличення подвигу й особи мученика за
віру

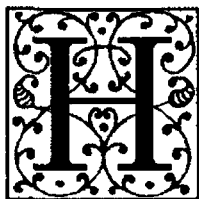
М'ясніці Період літургійного року, що триває від свята Богоявлення
Господнього до початку Великого Посту; *розм. М'ясоїд*

М'ясоїд див. М'ясніці

М'ясоп'усна неділя див. неділя М'ясоп'усна

М'ясоп'усний тїждень див. тїждень М'ясоп'усний

М'ясоп'уст 1. Те саме, що тїждень М'ясоп'усний; **2.** Те саме, що неділя
М'ясоп'усна

набедреник Елемент богослужбового одягу архиерея та нагородженого ним ієрея, що являє собою довгу хустку, яку за два кути підвішують до пояса та носять на стегні; *наколінник, заст. епігоніт*

Навечір'я Богоявлення День напередодні свята Богоявлення Господнього; *розм. Другий Хрещенський Свят-вечір, Голбдна Кутя*

Навечір'я Різдва Христового День напередодні свята Різдва Христового — останній день Різдвяного посту; *Святий вечір, розм. Багатий вечір*

нагорода церковна Елемент богослужбового одягу або головний убір, яким нагороджують заслужених священнослужителів: подвійний орар, набедреник, палиця, камилавка, скуфія, митра тощо

нагородження Обряд відзначення священнослужителя певною церковною нагородою за особливі заслуги перед Церквою

нагороджуваний *ім.* Священнослужитель, якого нагороджують або нагороджуватимуть певною церковною нагородою за особливі заслуги перед Церквою

нагородна митра *див.* митра нагородна

нагрудна ікона *див.* ікона нагрудна

нагрудний хрест *див.* хрест нагрудний

нагрудний хрестик *див.* хрестик нагрудний

надгробне *ім.* Утрєня Великої суботи, присвячена згадуванню й прославленню померлого та покладеного до гробу Господа Ісуса Христа

надгробний хрест *див.* хрест надгробний

найменування дитини Обряд, що передє богослужінню Таїнства Хрещення, під час якого охрещуваному дають ім'я

найсвятіший Означення в складі титулу патріарха

Найсвятіші Дарі *див.* Дарі Святі

накладання перснів Обряд в складі заручин, який полягає в благословінні наречених освяченими перснями й надіванні перснів їм на правіці

накладання покути Визначення покарання для каяника відповідно до
 тяжкості скоених ним гріхів, яке здійснює священнослужитель-
 сповідник під час богослужіння Таїнства Сповіді
 накладати персні Надівати персні на правиці заручуваних
 накладати покуту і рідко покладати покуту Визначати покарання для
 каяника відповідно до тяжкості скоених ним гріхів
 наколінник Те саме, що набédреник
 намащення *див. помáзання*
 намащувати *див. помáзувати*
 намащуватися *див. помáзуватися*
 намісник 1. Те саме, що священик парафіяльний; 2. Те саме, що
 ігумен
 намісниця Те саме, що ігуменя
 намісні ікони *див. ікони намісні*
 намітка *див. кукіль 2*
 намогільний хрест *див. хрест намогільний*
 нанашка *див. ма́ти хрещена*
 нанашко *див. ба́тько хрещений*
 Напередосвячені Святі Дарі *див. Святі Дарі Напередосвячені*
 напéрсна ікона *див. ікона напéрсна*
 напéрсний хрест *див. хрест напéрсний*
 напéрсник *див. енкóлпій*
 наплéчник *див. наплі́чник*
 наплі́чник і наплéчник 1. Те саме, що ора́р; 2. Те саме, що омофо́р
 напéрстольна пелена *див. пелена напéрстольна*
 напéрстольне Єва́нгеліє *див. Єва́нгеліє напéрстольне*
 напéрстольний хрест *див. хрест напéрстольний*
 напéрстольні рéчі *див. рéчі напéрстольні*
 нарамéнник і нарам́ник *див. омофо́р*
 нарам́ник *див. нарамéнник*
 наречена *ім. Мирянка, яка готується прийняти або приймає Таїнство*
 Шлюбу; *заст. неві́ста*
 наречений¹ *ім. Мирянин, який готується прийняти або приймає Таїнство*
 Шлюбу; *заст. жені́х*
 наречений² *ім. Те саме, що ста́вленник*
 наречений єпископ *див. єпископ наречений*

нарукáвник і **нарукáвниця** Елемент богослужбового одягу священнослужителя, що являє собою манжет для стягування рукавів підризника чи стихаря; *заст. пору́ч*

нарукáвниця *див. нарукáвник*

настоятель 1. Те саме, що **священик парафіяльний**; 2. Те саме, що **ігумен**

нау́ка *див. про́повідь*

начиння церковне *див. речі церковні*

небіжчик Особа, над тілом якої здійснюють поховальні обряди та заупокійні богослужіння, а також ім'я якої згадують при поминанні; *помёрлий ім.; новоспочи́лий ім.; заст. усóбший ім.*

небіжчиця Жін. до **небіжчик**

неві́ста *див. нарече́на*

неді́льна всені́чна *див. всені́чна неді́льна*

неді́льна опівні́чниця *див. опівні́чниця неді́льна*

неді́льне ева́нгеліє *див. ева́нгеліє неді́льне*

неді́льний антифо́н *див. антифо́н неді́льний*

неді́льне богослужі́ння *див. богослужі́ння неді́льне*

неді́льний відпуст *див. відпуст неді́льний*

неді́льний дзві́н *див. дзві́н неді́льний*

Неді́ля Антипа́схи Те саме, що **Антипа́сха**

неді́ля Бі́ла Те саме, що **Антипа́сха**

Неді́ля Ва́ій Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля Ве́рбна Неді́ля Вербного тижня, що її богослужіння, яке завершують обрядом освячення вербової лози, звеличує подію в'їзду Ісуса Христа до Єрусалима; **Неді́ля Ва́ій**; **Кві́тна неді́ля**; **Кві́тоно́сна неді́ля**; **Неді́ля Кві́тоносі́я**; **Неді́ля Кві́тоносі́ння**; *розм. Шу́ткова неді́ля*; **Ве́рбниця**

неді́ля Дарна́ *див. Антипа́сха*

неді́ля Кві́тна і **неді́ля Цві́тна** Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

Неді́ля Кві́тоносі́ння і **Неді́ля Цві́тоносі́ння** Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля Кві́тоносі́я і **неді́ля Цві́тоносі́я** Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля Кві́тоно́сна і **неді́ля Цві́тоно́сна** Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля М'ясопу́сна Неді́ля М'ясопусного тижня ~ останній день перед Великим Постом, у який ще дозволено споживати м'ясні страви; **М'ясопу́ст**

неділя Новá Те саме, що Антипáсха
 Неділя Онóвлення Те саме, що Антипáсха
 неділя Провідна́ Те саме, що Антипáсха
 неділя Прощáльна *див. неділя Сиропу́сна*
 неділя Прóщена *див. неділя Сиропу́сна*
 неділя Сиропу́сна Неділя Сиропусного тижня – заговини перед Великим
 Постом; *Сиропу́ст; розм. Прощáльна неділя; Прóщена неділя*
 неділя Томіна́ і неділя Фóмина Те саме, що Антипáсха
 неділя Хрестопоклóнна Неділя Хрестопоклонного тижня, що її бого-
 служіння, у центрі якого обряд винесення святого хреста та
 поклоніння йому, звеличує святий хрест та плоди хресної
 смерті Ісуса Христа, – середина Великого Посту; *Середні́стя*
 Неділя Цвітоносіння *див. Неділя Квітоносіння*
 неділя Шуткóва *див. неділя Вёрбна*
 нелітургійний день *див. день алітургійний*
 необов'язкове та́їнство *див. та́їнство необов'язкове*
 непóвне архиерéйське облаче́ння *див. архиерéйське облаче́ння непóвне*
 непóвний канóн *див. канóн непóвний*
 неподвіжне церкóвне свя́то *див. церкóвне свя́то неподвіжне*
 непорóчний тропáр *див. тропáр непорóчний*
 непорóчні *ім. мн.* 1. Назва 17-ї кафизми Псалтиря, що починається
 словами “Блаженні непорочні”, яку виконують під час деяких
 богослужінь добового та тижневого кола, а також на деяких
 заупокійних богослужіннях як приспів до тропаря; 2. Тропар,
 приспівом до якого є непорочні; *непорóчний тропáр*
 нерухóме церкóвне свя́то *див. церкóвне свя́то нерухóме*
 нічне чува́ння *див. чува́ння нічне*
 Новá неділя *див. неділя Новá*
 новозв́едений Те саме, що новорукопоклáдений
 новоневісна́ Жін. до новоневісний
 новоневісний Те саме, що новошлѣбний
 новоодру́жена Жін. до новоодру́жений
 новоодру́жений Те саме, що новошлѣбний
 новопові́нчана Жін. до новопові́нчаний
 новопові́нчаний Те саме, що новошлѣбний
 новопосвя́чений і посвя́чений Те саме, що новопоста́влений

новорукопокладений *ім.* Особа, яку недавно або щойно рукопокладено в духовний чин; *новопоставлений ім.; новопосвячений ім.*

новопоставлений *ім.* Особа, яку недавно або щойно рукопокладено в духовний чин, або возведено в церковний сан; *новорукопокладений ім.; новопосвячений ім.; нововозведений ім.*

новоспочіла Жін. до новоспочілий

новоспочілий і **спочілий** Те саме, що **небіжчик**

новохрещенець Особа, яка недавно або щойно прийняла Таїнство Хрещення; *охрещений ім.*

новошлюбна Жін. до новошлюбний

новошлюбний *ім.* Особа, яка недавно або щойно прийняла Таїнство Шлюбу; *новоповінчаний ім.; новоодружений ім.; заст. новоневісний ім.*

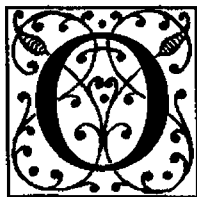
ножиці і *рідко* **ножички** Церковний предмет – ножиці, які використовують для здійснення обряду постриження

ножички *див.* **ножиці**

номінант Священнослужитель, якого возводять чи возводитимуть в церковний сан; *наречений ім.; ставленик*

нотна церковно-богослужбова книга *див.* церковно-богослужбова книга
нотна

Нотний Стихирар *див.* Стихирар Нотний

обідне богослужіння *див.* богослужіння обідне

Обідниця Добове богослужіння, яке відправляють замість Літургії в нелітургійні дні або приєднують до Літургії в дні літургійні; *заст.* **Зображальні ім. мн.; заст.** **Чинопослідування зображальних**

Обідня *див.* Літургія 1

обіт *див.* обітниця

обітниця і *заст.* **обіт** 1. Урочиста обіцянка, зобов'язання зберігати любов, вірність та подружню чесність до смерті, яку взаємно дають заручені під час Вінчання; 2. Священнодія під час обряду вінчання, коли заручені дають цю обіцянку

обітниця великі і *заст.* **обіти великі* мн.** 1. Третій, найвищий, ступінь чернецтва; 2. Обряд прийняття цього ступеня чернецтва; **вічні обітници* мн.**

обітниця вічні і *заст.* **обіти вічні*** Те саме, що **обітниця великі**

обітниця дочасні і *заст.* **обіти дочасні*** Те саме, що **обітниця малі**

обітниця малі і *заст.* **обіти малі* мн.** 1. Другий ступінь чернецтва; 2. Обряд прийняття цього ступеня чернецтва; **дочасні обітници* мн.**

обітниця чернецькі і *заст.* **обіти чернецькі* мн.** Обряд прийняття чернецького стану, який здійснюють на святковій чи недільній Літургії після читання Євангелія; **професія***

облачальне місце *див.* місце облачальне

облачання і **облачення** Дія за знач. **облачати** й **облачатися**

облачання диякона Вхідний обряд Літургії, під час якого диякон одягає на себе богослужбовий одяг, просячи на це ієрейського благословіння та супроводжуючи свої дії молитвами облачення

облачання священика Вхідний обряд Літургії, під час якого ієрей одягає на себе богослужбовий одяг, супроводжуючи свої дії молитвами облачення

облачати 1. Одягати священнослужителя в богослужбовий одяг; 2. Накривати престол та жертвник катасаркою, індітією та покривалом

облачатися Одягати на себе богослужбовий одяг

облачення 1. Богослужбовий одяг священнослужителя; *різи мн.*; *рідко священний одяг; літургійні шати; розм. церковні шати; заст. різниця*; 2. *див.* **облачання**

облачення архиерейське Те саме, що богослужбовий одяг архиерейський

облачення дияконське Те саме, що богослужбовий одяг дияконський

облачення іерейське Те саме, що богослужбовий одяг іерейський

Обліваний понеділок *див.* **понеділок Обліваний**

обмивання і рідко обмиття 1. Обрядова частина богослужіння Таїнства Миропомазання, під час якої священнослужитель обмиває водою помазані миром частини тіла охрещеного; 2. Поховальний обряд, під час якого тіло померлого мирянина обмивають водою

обмивати Здійснювати обмивання

обмиття *див.* **обмивання**

обов'язкове таїнство *див.* **таїнство обов'язкове**

образ 1. Те саме, що ікона; 2. Ікона із зображенням обличчя Ісуса Христа, Богородиці чи святого; *заст. лик*; 2. Священне зображення чи предмет, який не тільки уречевлює духовне значення, але й відтворює зовнішню подібність божественних і небесних осіб, предметів: ікона, розп'яття, літургійний посуд тощо

Обрізання *див.* **Обрізання Господнє**

Обрізання Господнє і розм. Обрізання Велике нерухоме Господнє свято, яке звеличує подію здійснення над Ісусом Христом обряду обрізання й надання йому імені

обруси *див.* одяг престόлу й жертівника

обручати *див.* **заручати**

обручатися *див.* **заручатися**

обручення *див.* **заручення**

обручка вінчальна Освячений перестень, який використовують при здійсненні обряду заручин; *вінчальний перстень*

обручник Особа, над якою здійснюють або здійснено обряд обручин; *заручений ім.*

обручниця Жін. до **обручник**

обряд спільної чаші Те саме, що **чаша спільна**

обряд теплої Обрядова частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої правлячий священнослужитель вливає теплому до потира, де знаходиться євхаристійне вино

община див. богослужіння загальне

оглашати див. оголошувати

оглашена див. оголошена

оглашений див. оголошений

оглашення див. оголошення

оголошена і заст. оглашена Жін. до оголошений

оголошений і заст. оглашений ім. Особа, яка готується до прийняття Таїнства Хрещення; *катехумен*

оголошення 1. і заст. оглашення Частина богослужіння Таїнства Хрещення, що передує обрядові хрещення, під час якої оголошуваний відрікається сатани та з'єднується з Христом;

2. Те саме, що **бповіді**

оголошувати і заст. оглашати Здійснювати обряд оголошення

оддання свята див. віддання свята

одноденний піст див. піст одноденний

одноразове таїнство див. таїнство одноразове

бдпуст див. відпуст

Одруження див. Таїнство Шлюбу

бдяг богослужбовий Спеціальний одяг, який одягають священно- та церковнослужителі для здійснення богослужіння; *різи мн.; облачення мн.; рідко священний бдяг; літургійні шати; розм. церковні шати; заст. різниця*

бдяг до покривання Святих Дарів Те саме, що покрівці священні

бдяг престолу й жертівника Покривала, якими накривають престол та жертовник; *святі покривала мн.; заст. трапезофорон; обриси мн.*

бдяг священний див. богослужбовий бдяг

бдяг священнослужителя повсякденний Спеціальний одяг, який священнослужитель носить увесь час, коли не здійснює богослужіння та на який одягає богослужбовий одяг

оклад Металева покриття, оздоблення на іконі, що, як правило, закриваючи всю її поверхню, залишає відкритими лише обличчя та руки зображеної особи; *різа; заст. шати мн.*

Октоїх Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин

богослужінь нерухомих свят тижневого кола, розміщені за вісьмома гласами; *Восьмигласник*

оліва див. елей

Оливопомазання див. Таїнство Оливопомазання

олтар див. вівтар

олтарник див. паламар

омофór Елемент архиерейського богослужбового одягу, що являє собою довгий, широкий перев'яз, який носять на плечах поверх сакоса; *наплічник*; *заст. нарамénник*

опахало див. рипіда

опівнічна і північна Те саме, що опівнічниця

опівнічна відправа див. відправа опівнічна

опівнічниця і рідко північниця, *заст. полуно́чниця, полуно́щниця, полуно́шниця* Богослужіння добового кола, що входить до складу ранкового богослужіння, яке відправляють перед утрєнею, якщо немає всєнічної; *опівнічна відправа*; *опівнічна ім.*

опівнічниця недільна Опівнічниця, яку відправляють у неділі

опівнічниця повсякдєнна Опівнічниця, яку відправляють в усі дні тижня, крім суботи та неділі

опівнічниця суботня Опівнічниця, яку відправляють у суботи

оповіді *мн.* Церковне сповіщення про осіб, які готуються прийняти Таїнство Шлюбу; *оголошення*

орар Елемент богослужбового одягу диякона та іподиякона, що являє собою довгий перев'яз, який носять на плечах поверх стихаря; *наплічник*

орар подвійний Широкий орар – церковна нагорода для прото- та архидиякона

орєл див. орлець

орлець і орєл Предмет архиерейського богослужіння – килим із зображенням міста та орла, що летить над ним, який кладуть під ноги правлячого архиерея; *підніжок*; *розм. кили́мчик*; *диванчик*

орлі́йник Церковний слуга, який під час архиерейського богослужіння носить орлеці

Ороло́гій див. Часослów

освячення Обряд передання благодаті Святого Духа, унаслідок якого особа чи предмет, що над ними здійснено цей обряд, набувають сакрального характеру та призначення для служби Богові

- освячення антимінса** Обряд у складі великого освячення храму або поза ним, під час якого архиерей освячує антимінс, помазуючи його миром
- освячення води і водоосвячення, водосвяття** 1. Обряд, під час якого освячують воду, тричі занурюючи в неї святий хрест, супроводжуючи ці дії відповідними молитвами; 2. Богослужіння, під час якого здійснюють цей обряд
- освячення води богоявленське** Те саме, що **освячення води велике**
- освячення води велике** Освячення води, яке здійснюють у навечір'я свята Богоявлення та у саме Богоявлення; *богоявленське освячення води; йорданське освячення води*
- освячення води йорданське** Те саме, що **освячення води велике**
- освячення води коротке** Освячення води, яке здійснюють, коли виникає потреба у свяченій воді
- освячення води мале** Освячення води, яке здійснюють у свята Макавеїв, Переполовнення, у дні храмових свят та щоразу на прохання мирян
- освячення лозі** Обряд у складі богослужіння Вербної неділі, під час якого освячують принесені вірними до храму вербові гілки
- освячення Святих Дарів** Частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої відбувається переосутнення євхаристійного хліба й вина в Тіло та Кров Ісуса Христа
- освячення хліба, пшениці, вина та елію** Те саме, що **благословіння хлібів**
- освячення храму і храмоосвячення** Освячення, яке здійснюють над новозбудованим, відреставрованим чи оскверненим храмом, під час якого встановлюють новий престол, антимінс, помазують та окроплюють стіни храму
- освячення храму архиерейське** Те саме, що **освячення храму велике**
- освячення храму велике** Архиерейське освячення храму, яке здійснюють над новозбудованим чи оскверненим храмом, під час якого освячують антимінс та встановлюють новий престол; *архиерейське освячення храму; півне освячення храму*
- освячення храму ієрейське** Те саме, що **освячення храму мале**
- освячення храму мале** Освячення храму, яке здійснює ієрей з дозволу єпископа над відремонтованим храмом; до його складу не входять обряди освячення антимінса та встановлення нового престолу; *ієрейське освячення храму; відновлення храму*

освячення храму повне Те саме, що освячення храму велике
освячувати 1. Здійснювати обряд освячення; *святити*; 2. *див.*

висвячувати

осінення Дія за знач. осіняти

осіняти Робити хресне знамення на собі або на комусь чи на чомусь

Осмогласник *див.* Восьмигласник

останнє прощання *див.* прощання останнє

останнє цілування *див.* цілування останнє

отданіє прázника *див.* відданія свята

отиральник *див.* рушничок

отче! і панотче! Елемент титулування дияконів та ієреїв усіх санів,

звань та посад чорного та білого духівництва

охрещувана Жін. до охрещуваний

охрещуваний ім. Особа, що приймає Таїнство Хрещення; *хрещальник*

очищальна губка *див.* губка очищальна

паву́к *див. панікаділо*

палама́р 1. Церковнослужительський чин, у якому посвячений має право й обов'язок допомагати під час підготовки до богослужіння: запалювати свічки в храмі, подавати кадильницю, прибирати вівтар, храм тощо; 2. Особа, посвячена в цей чин; *парамо́нár, заст. параклесіáрх; алта́рник*

палама́рка *див. палама́рня*

палама́рня і **палама́рка** Те саме, що **різниця**

палама́рські двє́рі *див. двє́рі палама́рські*

паламарюва́ння Дія за знач. **паламарюва́ти**

паламарюва́ти Бути паламарем; виконувати обов'язки паламаря

па́лиця Елемент богослужбового одягу архиєрея та нагородженого ним ієрея, що являє собою чотирикутну хустку, яку підвішують до пояса за один кут і носять на стегні

па́лій Те саме, що **ма́нтія черне́цька**

пало́мник Те саме, що **проча́нин**

пало́мниця Жін. до **пало́мник**

пало́мництво Мандрівка для відвідування святих місць; *прбца*

пало́мничати Здійснювати паломництво, прощу

панагі́я Архиєрейська нагрудна ікона із зображенням Божої Матері – відзнака архиєрейського чину

панахі́да Заупокійне богослужіння, яке здійснюють над тілом померлого під час похорону, а також після його поховання – на 3-й, 9-й, 40-й дні після смерті, у роковини смерті та народження, у дні тезоіменитства тощо

панахі́да ба́тьківська Те саме, що **панахі́да зага́льна**

панахі́да вели́ка Заупокійне богослужіння, що його відправляють за душі померлих; *парастáс*

панахі́да вселє́нська Заупокійне богослужіння, на якому поминають усіх померлих членів Христової Церкви; *ба́тьківська панахі́да; зага́льна панахі́да*

панахіда загальна Те саме, що панахіда вселенська

панахїдник Те саме, що кану́н

панга́р *див.* скрінька церковна

панікаділо Висячий церковний світильник із понад 12-ма свічками

чи лампадами, розташований у центральній частині храму,

головний світильник храму; *розм.* **паву́к**

паніма́тко! Форма звертання до дружини священнослужителя, причетниці

тощо

пано́тче! *див.* о́тче!

па́перть Західна частина церкви перед притвором, церковний ганок;

збівнішній притво́р, розм. **прісінок**

параеклєсія *див.* ві́твр бічний

параеклєсіа́рх *див.* палама́р

пара́клис і параклі́сис Те саме, що моле́бень

Пара́клис Богоро́диці *див.* Пара́клис до Пресвято́ї Богоро́диці

Пара́клис до Пресвято́ї Богоро́диці і Пара́клис Богоро́диці Те саме, що

Моле́бень до Пресвято́ї Богоро́диці

параклі́сис *див.* параклі́с

параки́тонія Стовпці, на яких установлено киворій

парамона́р Те саме, що палама́р

парамоун *див.* передсва́ття

параста́с Те саме, що панахі́да вели́ка

Параста́с Те саме, що Вели́ка П'я́тниця

Параста́сник Церковно-богослужбова книга, що містить тексти

заупокійних богослужінь та вказівки щодо їх проведення

парафі́я і паро́хія 1. Найнижча церковно-адміністративна одиниця,

що об'єднує вірних, якими опікується парафіяльний свя-

щеник; 2. Сукупність вірних, об'єднаних такою організацією;

церковна грома́да; 3. Місцевість, де живуть члени цієї

організації

парафія́льна це́рква *див.* це́рква парафія́льна

парафія́льний священі́к *див.* священі́к парафія́льний

парафія́нин і *заст.* парохія́нин Особа, що належить до певної парафії

парафія́нка і *заст.* парохія́нка Жін. до парафія́нин

Паремі́йник Священно-богослужбова книга, збірка паремій

паремі́я Уривок зі Святого Письма Старого, рідше Нового Завіту,

- призначений для читання на богослужіннях та зміст якого стосується тієї священної особи чи події, свято якої відзначають
- па́рох** Те саме, що **священик парафіяльний**
- па́рохія** *див. парафія*
- па́рохіяльна церква** *див. церква парафіяльна*
- па́рохіянин** *див. парафіянин*
- па́рохіянка** *див. парафіянка*
- па́сія** Обряд у складі повечерій перших чотирьох п'ятниць Великого Посту, під час якого читають із Євангелія про хресні муки Ісуса Христа
- па́ска** Солодкий здобний білий хліб, який освячують у свято Воскресіння Христового
- па́ства** Сукупність мирян, об'єднаних навколо Церкви, що знаходяться під духовною опікою духівництва
- па́стир** *див. священик*
- Па́сха і Па́сха Свята́** Те саме, що **Воскресіння Господнє**
- па́схалія** Таблиця для визначення дати Пасхи та свят пасхального кола
- па́схальна ў́треня** *див. ў́треня пасхальна*
- па́схальне віта́ння** *див. віта́ння пасхальне*
- па́схальне ко́ло** церковних свят *див. ко́ло церковних свят пасхальне*
- па́схальний круг** *див. круг пасхальний*
- па́схальний пе́ріод** *див. пе́ріод пасхальний*
- па́схальний приві́т** *див. приві́т пасхальний*
- Па́схальний ти́ждень** *див. ти́ждень Па́схальний*
- па́схальний тропа́р** *див. тропа́р пасхальний*
- па́схальний ци́кл** *див. ци́кл пасхальний*
- па́схальний ча́с** *див. ча́с пасхальний*
- па́схальні ча́си** *див. ча́си пасхальні*
- па́териця** Те саме, що **жезло́**
- па́тичо́к** *див. мирува́льник*
- па́тріа́рх** Найвищий сан, звання єпископа — голови помісної Церкви
- па́тріа́рша мі́тра** *див. мі́тра па́тріа́рша*
- па́тріа́рше** богослужі́ння *див. богослужі́ння па́тріа́рше*
- пеленá напрестóльна** Пелена, якою накривають престол і жертovníк, а також предмети й посуд, що на них знаходяться на час, коли не правлять богослужінь; *по́крив; по́кривáло*

Пентикостарій *див.* Пентикостаріон

Пентикостаріон *і* **Пентикостарій** *див.* Трибідь Цвітна

перебір Те саме, що **підзвін**

передвіттарний амвон *див.* амвон **передвіттарний**

передзвін Дзвоніння, при якому ударяють у кожний дзвін по черзі від найбільшого до найменшого, повторюючи це багато разів

Переділення *див.* **Переділення Пасхи**

Переділення Пасхи *і* **Переділення** Те саме, що **Переполовнення Пасхи**

Передосвячені Святі Дарі *див.* Святі Дарі **Передосвячені**

передпасхальний піст *див.* піст **передпасхальний**

передпразденство *див.* **передпразник**

передпразник *і* **передпразництво**, **передпразденство**, **передпразденство**
див. **передсвяття**

передпразництво *див.* **передпразник**

передсвяття День або дні перед деякими святами, богослужіння яких містять молитви й піснеспіви на честь свята, яке настає;

заст. **передпразник**; **парамоун**

переможний гімн *див.* гімн **переможний**

переносна свічка *див.* свічка **переносна**

переносний антимінс *див.* антимінс **переносний**

Преплавна середá *див.* середá **Преплавна**

Переполовнення *див.* **Переполовнення Пасхи**

Переполовнення Пасхи *і* *розм.* **Переполовнення**, **Преполовнення**,

Переполовіння Середина П'ятдесятниці — церковне свято,

богослужіння якого присвячене згадуванню події, коли дванадцятилітній Христос зайшов до храму, де розмовляв з юдейськими вчителями; **Переполовнення святої П'ятдесятниці**;

Переділення Пасхи; *розм.* **Рахманський Великдень**; *розм.*

Преплавна середá; *розм.* **Права середá**

Переполовнення святої П'ятдесятниці Те саме, що **Переполовнення Пасхи**

Переполовнення святої Чотиридесятниці Те саме, що **Середохрестя**

Преполовіння *див.* **Переполовнення Пасхи**

перікопа Те саме, що **зачáло**

перистерій *див.* дарохраніельниця

період пасхальний Те саме, що **час пасхальний**

перстень вінчальний Те саме, що **обручка вінчальна**

Перша Пречіста див. Пречіста Перша

перший час див. час перший

Петра́ й Павли́ див. Верховних апосто́лів Петра́ й Павли́

Петри́в піст див. піст Петри́в

Петри́вка див. піст Апосто́льський

печатка Те саме, що знаме́нник

печатання гробу Заклю́чний поховальний обряд, під час якого священник хрестовидно посипає землею опущену в могилу труну

Пили́пів піст див. піст Пили́пів

Пили́півка див. піст Різдвя́ний

пильнува́ння всені́чне Те саме, що всені́чна

півде́нні двері́ іконоста́са див. двері́ іконоста́са півде́нні

півні́чна див. опівні́чна

півні́чна відпра́ва див. відпра́ва опівні́чна

півні́чниця див. опівні́чниця

півні́чні двері́ іконоста́са див. двері́ іконоста́са півні́чні

Пиву́ста́в і заст. Полу́ста́в, Полу́ста́вець 1. Те саме, що Місяцесло́в; 2.

Те саме, що Часосло́в Ма́лий

піддия́кон див. іподия́кон

піднебе́сне і заст. поднебе́сноє Те саме, що киво́рій

підне́сення возду́ха Священнодія в складі Літургії вірних, під час якої правлячий священнослужитель підносить воздух над Святими Дарами й помахує ним

підне́сення свято́го А́гнца Священнодія в складі обряду причастя, під час якої правлячий священнослужитель підносить Агнець над престолом

підне́сення рук Літургійний жест, який робить правлячий священнослужитель, промовляючи особливо важливі виголоси та молитви

підне́сення святе́ Те саме, що підне́сення Святи́х Дари́в

підне́сення Святи́х Дари́в Священнодія в складі Літургії вірних, яка полягає в тому, що диякон підносить над престолом евхаристійні вино та хліб у момент, коли правлячий священнослужитель виголошує останні слова анамнези "Твое від Твоїх"; *святе́ підне́сення*

підні́жок 1. Килим або рушник, який стелять під ноги нареченим на вінчанні; 2. див. орле́ць

підрізнник 1. Нижній богослужбовий одяг ієрея, поверх якого одягають інші облачення; являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *стихár*; **2. і підрізнник архиерейський** Те саме, що підса́косник

підрясник Нижній повсякденний одяг священнослужителів, що являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *розм. реверéнда**; *заст. іма́тій*

підса́косник Нижній богослужбовий одяг архиєрея, поверх якого одягають інші облачення; являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *архиерейський підрізнник; стихár*

підсві́чник *див. сві́чник 1*

піп *див. ієре́й*

післясвяття *див. посвяття*

Пісна́ Тріо́дь *див. Тріо́дь Пісна́*

пісне́ богослужі́ння *див. богослужі́ння пісне́*

піснеспів Складова богослужіння, призначена для співового виконання: акафист, алилуарій, антифон, ірмос, іпако́й, канон, кондак, причасний, прокимен, псалом, стихира, тропар тощо; *тропа́р*

пісний благові́ст *див. благові́ст пісний*

пісник і заст. по́стник Особа, яка дотримується посту, постить

пісни́ця Жін. до пісник

пісникувати *див. по́стити*

пісня *див. пісня канону*

пісня канону і пісня Структурна одиниця канону, яка складається з ірмоса, тропарів та катавасії

пісня перемоб́жна Те саме, що пісня серафі́мська

пісня серафі́мська Піснеспів “Свят, свят, свят Господь Саваот”, яким вірні завершують виконану священнослужителем похвально-подячну молитву; *перемоб́жна пісня; перемоб́жний гімн; серафі́мський гімн*

пісня трисвята́ Те саме, що трисвяте́

піст 1. Повне чи часткове утримання від уживання їжі або деяких її різновидів, що є зовнішнім виявом покаяння та покути, а також способом приготування до важливих подій у духовному житті; **2.** Визначений Церквою період дня, тижня, року, коли обов'язкове таке утримання

піст Апóстольський Багатоденний піст напередодні свята Верховних апостолів Петра й Павла, який триває від неділі Всіх Святих до самого свята; *Літній піст; розм. Петрів піст; Петрівка*

піст багатоденний Піст, тривалістю більше ніж один день, який буває напередодні великих церковних свят

піст Богорóдичний Те саме, що **піст Успі́нський**

Піст Вели́кий Багатоденний піст напередодні свята Воскресіння Христового, який триває від Сиропусної неділі до п'ятниці Вербного тижня; *Вели́ка Чотиридеся́тниця; Передпасха́льний Піст; рідко Великогові́ння*

піст евхаристі́йний Піст у день прийняття Таїнства Євхаристії, який триває від початку цього дня до моменту причащення

піст Літній Те саме, що **піст Апóстольський**

піст однодє́нний Піст тривалістю в один день, який буває в середу й п'ятницю кожного тижня та в дні деяких церковних свят

Піст Передпасха́льний Те саме, що **Піст Вели́кий**

піст Петрів Те саме, що **піст Апóстольський**

піст Пили́пів і піст Филипів Те саме, що **піст Різдвя́ний**

піст півний Те саме, що **піст сувóрий**

піст Різдвя́ний Багатоденний піст напередодні свята Різдва Христового, який триває від дня святого апостола Пилипа до самого свята; *Малá чотиридеся́тниця; розм. Пили́пів піст; Пили́півка*

піст Спа́со-Богорóдичний Те саме, що **піст Успі́нський**

піст Страсно́го тижня Піст протягом Страсного тижня

піст сувóрий Повне утримання від споживання їжі; *півний піст*

піст Успі́нський і піст Успє́нський Багатоденний піст напередодні свята Успіння Пресвятої Богородиці, який триває від дня священномучеників братів Макавеїв до самого свята; *Спа́со-Богорóдичний піст; Богорóдичний піст; розм. Спа́сівка; Макаві́йка*

плат для обтира́ння вуст *див. ху́стка евхаристі́йна*

плащаниця і плащени́ця Ікона на полотні, що зображує покладеного до гробу Ісуса Христа; *Бо́жий гріб*

плащаниця вели́ка Плащаниця, яку виносять у Велику П'ятницю й виставляють у храмі вірних для вшанування

плащаниця малá Плащаниця, яку у свято Воскресіння Христового

виставляють на престоли та на якій протягом 40 наступних днів відправляють Літургію

плащениця *див. плащаниця*

повечеріє *див. повечер'я*

повечерниця *див. повечер'я*

повечер'я і *рідко* **повечерниця**, *заст.* **повечеріє** Частина вечірнього богослужіння, яке відправляють після вечірні або в сполученні з нею

повечер'я велике Повечер'я, яке відправляють протягом Великого Посту, а також у деякі великі церковні свята

повечер'я мале Повечер'я, яке відправляють в усі дні літургійного року, крім тих, у які відправляють велике повечер'я

Повінчання *див. Таїнство Вінчання*

повне архиерейське облачення *див. архиерейське облачення повне*

повне іерейське облачення *див. іерейське облачення повне*

повне освячення храму *див. освячення храму повне*

повний апракос *див. апракос повний*

повний канон *див. канон повний*

повний піст *див. піст повний*

Повний Трєбник *див. Трєбник Повний*

повсякдєнна вечірна *див. вечірна повсякдєнна*

повсякдєнна опівнічниця *див. опівнічниця повсякдєнна*

повсякдєнна ўтреня *див. ўтреня повсякдєнна*

повсякдєнне богослужіння *див. богослужіння повсякдєнне*

повсякдєнний антифон *див. антифон повсякдєнний*

повсякдєнний відпуст *див. відпуст повсякдєнний*

повсякдєнний бдяг священнослужителя *див. бдяг священнослужителя повсякдєнний*

повсякдєнний посох архиерєя *див. посох архиерєя повсякдєнний*

повсякдєнні часи *див. часи повсякдєнні*

погріб *див. похорон*

погребальний дзвін *див. дзвін погребальний*

подвійне церковне свято *див. церковне свято подвійне*

подвійний орар *див. орар подвійний*

підзвін Дзвоніння, при якому ударяють у кожний дзвін по черзі від найменшого до найбільшого, а після удару у великий дзвін –

- в усі дзвони відразу, повторюючи це багато разів; *перебір, поховальний дзвін; похоронний дзвін; погребальний дзвін*
- подібний *і заст.* подобен *ім.* Піснеспів, що зорієнтований на інший піснеспів як на метричний та мелодійний зразок для себе, але сам не є таким зразком
- поднебесное *див.* піднебесне
- подобен *див.* подібний
- пóдрут Чоловік чи жінка – член подружжя
- Подру́жжя *див.* Таїнство Подру́жжя
- подячна ектенія *див.* ектенія подячна
- подячний канон *див.* канон подячний
- подячний молебень *див.* молебень подячний
- покаянен *див.* покаянний
- покаянний *і заст.* покаянен *ім.* Піснеспів – канон, тропар, стихира, – змістом якого є каяття, моління за прощення гріхів
- Покая́ння *див.* Таїнство Покая́ння
- покладати по́куту *див.* накладати по́куту
- покладення рук *див.* рукопокладення
- поклін *і рідко* уклін Літургійний жест – схилення голови чи тулуба, яке переважно супроводжують хресним знаменням; *заст.* *метанія*
- поклін вели́кий Поклін, при якому, стаючи навколішки, руками й чолом торкаються землі; *доземний поклін*
- поклін дозе́мний Те саме, що *поклін вели́кий*
- поклін мали́й Поклін, при якому схиляють лише голову й плечі, не простягаючи руки до колін чи до землі
- поклін поясний Те саме, що *поклін середній*
- поклін середній Поклін, при якому, схиляючи голову й плечі, рукою сягають колін; *поясний поклін*
- поклони *див.* ўтреня з поклонами
- Покло́ни *див.* тиждень Хрестопокло́нний
- поклоні́ння святому хресту Обряд у складі богослужінь понеділка, середі та п'ятниці Хрестопоклонного тижня, під час якого виставлений у храмі вірних для вшанування святий хрест підносять, обкаджують, супроводжуючи ці дії виконанням відповідних піснеспівів

- по́крив** *i заст.* покрóв 1. *i* по́крив вели́кий Те саме, що возду́х; 2. Пелена, якою накривають престол та жертвник, а також предмети й посуд, що на них знаходяться на час, коли не правлять богослужінь; *напресто́льна пелена́; покрива́ло*
- по́крив вели́кий** *див.* по́крив
- покрива́ла** святі *мн.* Те саме, що о́дяг престо́лу й жертво́ника
- покрива́ло** Те саме, що по́крив 2
- По́крив** *див.* Покро́ва Пресвято́ї Богоро́диці
- покрівець** *див.* покрі́вець мали́й
- покрі́вець вели́кий** Те саме, що возду́х
- покрі́вець мали́й** *i* покрі́вець, *заст.* покрóвець Хусточка, якою на проскомидії покривають окремо потир і дискос; *мали́й возду́х; заст. дископокрі́вець*
- покрóв** *див.* по́крив
- Покро́в** *див.* Покро́ва Пресвято́ї Богоро́диці
- Покро́в Пресвято́ї Богоро́диці** *див.* Покро́ва Пресвято́ї Богоро́диці
- Покро́ва** *див.* Покро́ва Пресвято́ї Богоро́диці
- Покро́ва Пресвято́ї Богоро́диці** *i* Покро́в Пресвято́ї Богоро́диці, *розм.* Покро́ва, Покро́в, По́крив Велике нерухоме Богородичне свято, яке звеличує видіння святим Андрієм Юродивим Богоматері, що покривала своїм омофором християн у Царгородському храмі, щоб врятувати їх від загарбників
- покрóвець** *див.* покрі́вець мали́й
- покрóвці** свяще́нні *мн.* Дві малі й одна велика хустки, якими після проскомидії накривають окремо потир і дискос; *о́дяг до покрива́ння Святи́х Дарі́в*
- поку́та** Церковне покарання за гріхи у вигляді церковної заборони або наказу виконати певну кількість молитов, поклонів, здійснити паломництво, яке священнослужитель-сповідник накладає на каюника відповідно до тяжкості скоєних ним гріхів; *спиті́мія*
- поку́тник** Особа, на яку накладено покуту та яка виконує накладену покуту; *ка́яник*
- поку́тниця** Жін. до поку́тник
- поку́тування** Дія за знач. поку́тувати
- поку́тувати** Відбувати покуту; відбувати призначене священнослужителем-сповідником покарання за здійсненні гріхи

- поліелей Складава частина утрени неділь, а також свят Господніх, Богородичних та свят поліелейних святих, яка складається із 134 та 135 псалмів, що їх співають у цій частині утрени
- поліелейне церковне свято *див.* церковне свято поліелейне
- поліелейний дзвін *див.* дзвін поліелейний
- поліканділо Семираменний чи дванадцятираменний висячий світильник
- поліптіх Складень із більше ніж трьома образами; *іконоста́с*
- поліста́врій Саκος, прикрашений великою кількістю хрестів
- поло́ження плащаниці *див.* вінесення плащаниці
- полуно́чниця *див.* опівні́чниця
- полуно́шниця *див.* опівні́чниця
- полуно́щниця *див.* опівні́чниця
- Полу́ста́в *див.* Півуста́в
- Полу́ста́вець *див.* Півуста́в
- пома́зання Дія за знач. пома́зувати
- Пома́зання хво́рих Те саме, що Та́їнство Єлеопома́зання
- помазо́к Те саме, що мирува́льник
- пома́зувати Хрестовидно наносити елей чи миро на частини людського тіла або церковні предмети; *рідко нама́щувати*
- пома́зуватися Підлягати помазанню
- поме́рла Жін. до померли́й
- поме́рлий *ім.* Особа, над тілом якої здійснюють поховальні обряди та заупокійні богослужіння, а також ім'я якої згадують при поминанні; *небі́жчик; новоспочи́лий ім.; заст. усоби́тий ім.*
- по́мин *див.* по́минки
- помина́ння і по́минки *мн.* 1. Молитовне згадування живих та померлих членів Христової Церкви; *заст. агіомни́сія*; 2. Те саме, що богослужіння заупокійне
- помина́ння евхаристі́йне Поминання, яке правлячий священнослужитель здійснює під час Літургії вірних після освячення Святих Дарів
- помина́ння проскомиді́йне Поминання, яке правлячий священнослужитель здійснює під час проскомидії
- по́мини *див.* по́минки
- помина́льний день *див.* день помина́льний
- помина́льник 1. Особа, що бере участь у поминанні; 2. *див.* пом'я́ник
- помина́льниця Жін. до помина́льник 1

- помина́ти** 1. Згадувати померлого на заупокійному та на інших богослужіннях; 2. Робити поминки
- по́минки** 1. *див.* помина́ння; 2. *і* **по́мин**, **по́мини** *мн.* Обрядове частування на спогад про померлого, яке здійснює його родина в поминальні дні; 3. *див.* **пом'яник**
- пом'яник** *і* **помина́льний**, **по́минки** *мн.* Книжечка, зошит або записка, у яку вписують імена живих та померлих осіб для поминання на Літургії, а також померлих осіб – для поминання на панахиді тощо; *сино́дик; тріптіх; діптіх*
- пом'яник прива́тний** Пом'яник, у який вписують імена мирян
- пом'яник церко́вний** Пом'яник з іменами священно- та церковно-служителів; *сино́дик*
- поне́ділок Вели́кий** Поне́ділок Страсного тижня, богослужіння якого присвячене згадуванню останніх бесід Ісуса Христа з народом та учнями; *Стра́сний поне́ділок*
- поне́ділок Велико́дній** Те саме, що поне́ділок Сві́тлий
- поне́ділок Обли́ваний** *див.* поне́ділок Сві́тлий
- поне́ділок Сві́тлий** Поне́ділок Сві́тлого тижня; *Велико́дній поне́ділок; розм. Обли́ваний поне́ділок*
- поне́ділок Стра́сний** Те саме, що поне́ділок Вели́кий
- Попередньоосвя́чені Свя́ті Дари́** *див.* Свя́ті Дари́ Напередосвя́чені
- попра́зен** *див.* **попра́зництво**
- попра́зенство** *див.* **попра́зництво**
- попра́зництво** *і* **попра́зенство**, **попра́зденство**, **попра́зен** *див.* **посвя́ття**
- пору́ч** *див.* **нарука́вник**
- пору́читель** Особа, яка під час Таїнства Шлюбу виконує роль свідка; *вінча́льний ба́тько; заст. воспри́ємник*
- пору́чительниця** Мирянка, яка під час Таїнства Шлюбу виконує роль свідка; *вінча́льна ма́ти; заст. воспри́ємниця*
- посвя́ття** *і* **післясвя́ття** День або дні після деяких свят, що продовжують його й богослужіння яких містить молитви та піснеспіви на честь свята, що минуло; *заст. попра́зництво*
- посвя́чене** *див.* **свя́чене**
- посвя́чений** *див.* **новопосвя́чений**
- посвя́чення** *див.* **ві́свячення**
- посвя́чувати** *див.* **ві́свячувати**

Посна Трібдь *див. Трібдь Пісна́*

посох Те саме, що жезло́

посох архиере́я повсякде́нний Відзнака архиерейського сану – висока палиця, яку архиерей має при собі весь час, коли не здійснює богослужіння

посполіта седми́ця *див. седми́ця* **посполіта**

поставник Свічник на велику кількість свічок, що його розташовують перед намісними іконами; *канділо*

Посто́ва Трібдь *див. Трібдь Пісна́*

поставе́ць 1. *див. ставник*; 2. *див. анало́й*

постити і розм. **поститися**, **пієникува́ти** Дотримуватися посту; повністю або частково утримуватися від їжі або деяких її різновидів

поститися *див. постити*

постник *див. пісник*

постниця *див. пісниця*

постриг *див. постри́ження*

пострига́ти Здійснювати постриження; хрестовидно зрізати волосся на голові пострижуваного

постри́женик Особа, що приймає постриг у малу чи велику схиму

постри́жениця Жін. до **постри́женик**

постри́ження і постриг 1. Обряд прийняття чернечого стану; 2. Хрестовидне постриження волосся на голові – священнодія в складі богослужіння Таїнства Хрещення та обряду прийняття чернечого стану

посуд євхаристі́йний Богослужбовий посуд та предмети, призначені для здійснення Таїнства Євхаристії: потир, дискос, коліє, ложиця, зізда; *літургі́йний посуд*

посуд літургі́йний Те саме, що **посуд євхаристі́йний**

посуд священний Те саме, що **речі церковні**

посуд церковний Те саме, що **речі церковні**

посу́дина для освячення хлі́ба, пше́ниці, вина́ та еле́ю Те саме, що **лігі́йник**

поті́р Євхаристійна посудина у вигляді чаші з підставкою, призначена для євхаристійного вина, що з неї причащаються духівництвом та миряни; *ча́ша*

поті́р мали́й Потир, який зберігають у дароносиці, призначений для причащання хворих удома

потрійна ектенія *див. ектенія потрійна*

Похвальна субота *див. субота Похвальна*

Похвальний тиждень *див. тиждень Похвальний*

похвально-подячна молитва *див. молитва похвально-подячна*

пóхід *див. пóхід хрєсний*

пóхід для прóводу тіла Те саме, що пóхід похорóбний

пóхід молитóвний *див. пóхід хрєсний*

пóхід похорóбний Обряд, що входить до складу похорону, – урочиста

процесія духівництва та мирян із хрестом, хорутвами та іконами, яка супроводжує тіло померлого від дому до місця поховання;

пóхід для прóводу тіла

пóхід процесійний Те саме, що пóхід хрєсний

пóхід хрєсний *і розм. пóхід* Урочиста процесія духівництва й мирян із

хрестом, хорутвами, іконами та Євангелієм із храму до певного місця; *молитóвний пóхід, церковний пóхід, процесійний пóхід, процесія*

пóхід церковний Те саме, що пóхід хрєсний

поховальний дзвін *див. дзвін поховальний*

похорон Сукупність заупокійних богослужінь і обрядів, які здійснюють

над тілом новоспочилого від моменту його смерті до моменту поховання включно; *розм. пóгріб*

похорон мирянина Похорон осіб, не належних до духовного стану

похорон священнослужителя Похорон осіб, належних до духовного

стану; більш урочистий і тривалий, ніж похорон мирян

похорóбне богослужіння *див. богослужіння похорóбне*

похорóбний дзвін *див. дзвін похорóбний*

похорóбний пóхід *див. пóхід похорóбний*

похрєсник Те саме, що син хрещєний

похрєсниця Те саме, що хрещєна дóнька

поцлúнок мíру Обряд у складі Літургії вірних, під час якого правлячий

священнослужитель цлúє дискос і потир зі Святими Дарами та престол; під час соборної Літургії священнослужителі цлúють

також один одного в рамена, промовляючи при цьому “Христос посеред нас” – “І є, і буде”

почасіє *див. мiжчасся*

початкóва молитва *див. молитва початкóва*

початкóвий псалóм *див. псалóм початкóвий*

почáток Індікту Перший день вересня як початок нового літургійного року

пóщення Дія за знач. пóстити

пояс Елемент богослужбового одягу архиєрея та ієрея, що являє собою широку смугу з вишитим на ній хрестом, який надівають поверх епитрахилі та підризника

поясний поклі́н *див. поклі́н поясний*

Пра́ва середá *див. середá Пра́ва*

Пра́вильник Церковно-богослужбова книга, яка містить «правило» підготовки до здійснення (для священнослужителя) та до прийняття (для вірного) Таїнства Євхаристії, а також указівки щодо поведінки під час цього таїнства

пра́вило церкóвне 1. Те саме, що ко́ло богослужінь добо́вє; 2. Сукупність молитов та піснеспівів, що виконують удома перед Літургією, на якій мають намір прийняти Таїнство Євхаристії

пра́влячий священнослужітель *див. священнослужітель пра́влячий*

пра́зник 1. *див. свя́то церкóвне*; 2. *див. церкóвне свя́то хра́мове*

пра́зничний відпуст *див. відпуст пра́зничний*

пра́пор *див. хорóтвa*

пра́прат Те саме, що притво́р 1

предло́ження 1. *див. проскомі́дія*; 2. Те саме, що жертво́вник

предме́ти архиєре́йського богослужі́ння *ми.* Церковні речі, які використовують тільки під час архиєрейського богослужіння: рипіди, орлеці, дикирій, трикирій та жезло

предначи́нательний пса́лом *див. пса́лом предначи́нательний*

предпра́зденство *див. передпра́зник*

предсто́ятьель 1. Архиєрей чи ієрей, який очолює соборне богослужіння; 2. Те саме, що священнослужітель пра́влячий

Преждеосвя́чені Святі Дари́ *див. Святі Дари́ Напередосвя́чені*

Преждеосвя́щенні Святі Дари́ *див. Святі Дари́ Напередосвя́чені*

прело́млення свято́го Агнця́ Те саме, що роздрóблення свято́го Агнця́

Преобра́ження *див. Преобра́ження Господнє*

Преобра́ження Господнє *і розм. Преобра́ження, заст. Преобра́женія Господнє* Дванадцятье Господнє нерухоме свято, яке звеличує подію проявлення божественної сутності Ісуса Христа апостолам Петрові, Іванові та Якову на горі Тавор; *розм. Спа́са*

преосвященний Означення в складі титулу єпископа
 преподобний Означення в складі титулу ієродиякона, архидиякона
 та ієромонаха

Преполовєння *див.* Переполовєння Пасхи

Преполовіння *див.* Переполовєння Пасхи

пресбітер *див.* пресвітер

пресбітерія *див.* пресвітерія

пресвітер і *заст.* пресбітер Те саме, що ієрєй

пресвітерат 1. Другий, середній, ступінь церковної ієрархії; *ієрєй*; 2.

Сукупність пресвітерів певної Церкви

пресвітерія і *заст.* пресбітерія *див.* вітвар

престіл *див.* престол

престол і *розм.* престіл Священне місце вітваря – освячений стіл у центрі
 вітваря, на якому здійснюють Таїнство Євхаристії; *трапєза*

престол бічний Престол, розташований у бічному вітварі

престол головний Престол, розташований у головному вітварі

престол гóрний Те саме, що місце гóрне

престол зóвнішній *див.* амвон

престоблік Стіл у будинку мирянина, на якому священнослужитель
 виставляє малий євхаристійний посуд зі Святими Дарами
 для здійснення причащення

престобльє церковне свято *див.* церковне свято престобльє

Пречїста Друга *див.* Рїздво Пресвятої Богородиці

Пречїста Пєрша *див.* Успїння Пресвятої Богородиці

приватна капліця *див.* капліця приватна

приватний молєбєнь *див.* молєбєнь приватний

приватний пом'яник *див.* пом'яник приватний

привїт пасхальний Те саме, що вїтання великоднє

прїдїл і храм-прїдїл 1. Частина великого храму, у якій установлено
 додатковий престол, щоб уможливити здійснення Літургії в
 цьому храмі більше ніж один раз на день; 2. Те саме, що
 вітвар бічний

прїймати причастя Те саме, що причащатися

прїліжна ектєнія *див.* ектєнія прїліжна

примикїрій 1. Свїчник із однією свїчкою, який несуть перед правлячими
 священнослужителями на великому та малому входах; *лампада*;

переносна свічка; дияконська свічка; ставнік; 2. див. свічконосець

принішення *див. проскомідія*

принішення святого Аґнца Те саме, що роздроблення святого Аґнца

прісінок *див. паперть*

прислужник Те саме, що братчик

Приспільниця *див. тиждень Сиропусний*

притвѳр *і розм. притвѳр 1. і притвѳр внутрішній* Західна частина церкви між храмом вірних та папертю, у якій здійснюють литію під час всенічної, повечер'я, опівнічницю та обряд оголошення; *розм. бабінець; 2. і притвѳр зовнішній* Те саме, що паперть

притвѳр *див. притвѳр*

причасне вино *див. вино причасне*

причасний ім. і причасник, заст. причастен ім. Вірш псалма, який виконують під час причащання священнослужителів; *кинѳнік*

причасний дня і причасний денний Причасний, змістом якого є прославлення священної особи чи події, якій присвячено день

причасний свята Причасний, змістом якого є прославлення священної особи чи події, що її свято відзначають; *причасний святого*

причасний святого Те саме, що причасний свята

причасник 1. Особа, яка готується прийняти або приймає Таїнство Євхаристії; 2. *див. причасний*

причасниця Жін. до причасник 1

причастен *див. причасний*

причастя *див. причащання*

Причастя 1. *див. Таїнство Причастя*; 2. Те саме, що Дарі Святі

причащання і причастя Обрядова частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої священнослужителі та вірні приймають та споживають Святі Дари

причащання вірних Обрядова частина Таїнства Євхаристії, під час якої вірні приймають із рук правлячого священнослужителя Святі Дари й споживають їх

причащання священнослужителів Обрядова частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої священнослужителі споживають Святі Дари

причащати і рідко запричащати Подавати Святі Дари для споживання

вірним під час Таїнства Євхаристії; *давати прича́стя; рідко сакраментувати*

причащатися 1. Приймати Таїнство Причастя; 2. Споживати Святі Дари під час Таїнства Причастя; *прийма́ти прича́стя; ході́ти до прича́стя; рідко сакраментувати́ся*

при́чет і заст. причт Священно- та церковнослужителі одного храму; *клир*

приче́тник Те саме, що церковнослужитель

причт *див. при́чет*

Провідна неділя *див. неділя Провідна*

Прóводи *розм. 1. див. ти́ждень Тóмин; 2. Поминальний день – вівторок Томиного тижня; Ра́дониця*

прокі́мен Вірш псалма, що його виконання передує читанню зі Святого Письма Старого або Нового Завіту та змістом якого є прославлення священної особи чи події, що їй присвячена неділя, свято чи день

прокі́мен вели́кий Прокімен вечірні, який виконують під час Великого Посту й у великі церковні свята та деякі інші дні

прокі́мен вечі́рні Прокімен, який виконують на вечірні

прокі́мен дня Прокімен, який виконують в усі дні тижня, крім неділі, змістом якого є прославлення священної особи чи події, що їй присвячено день

прокі́мен Літургі́ї Прокімен, який виконують на Літургії

прокі́мен неді́лі Прокімен, який виконують у неділі, змістом якого є прославлення священної особи чи події, що їй присвячена неділя

прокі́мен свята́ Прокімен, який виконують у церковні свята, змістом якого є прославлення священної особи чи події, свято якої відзначають

прокі́мен у́трені Прокімен, який виконують на утрени

Прóлог Те саме, що **Синаксáр**

пропові́дальни́ця Місце в храмі вірних, із якого правлячий священнослужитель виголошує проповідь; *казáльни́ця*

пропові́дувати Виголошувати проповідь, навчати згідно із законами віри; *розм. ка́зати*

про́повідь Промова священнослужителя на богослужінні або після його закінчення з метою пояснення прочитаних уривків зі священних

книг, змісту й значення церковного свята, що відзначається, а також із метою наставлення вірних згідно з істинами християнської віри; *заст.* гомілія; *розм.* казання; наука

просительна ектенія *див.* ектенія просительна

проскомидійна губка *див.* губка проскомидійна

проскомидійна просфора *див.* просфора проскомидійна

проскомидійне поминання *див.* поминання проскомидійне

проскомидійник і проскомидник Те саме, що жертівник

проскомидія Перша частина Літургії, під час якої правлячий священнослужитель на жертівнику готує хліб та вино для здійснення Таїнства Євхаристії, згадуючи при цьому живих та померлих членів Христової Церкви; *заст.* **принищення, предложення**

проскомидія архиерейська Проскомидія, яку завершує архиерей на архиерейській Літургії перед великим входом

проскомидник *див.* проскомидійник

проскомисання і просформисання Дія за знач. **проскомисати**

проскомисати і просформисати Здійснювати проскомидію

проскомисати просфору Вирізувати часточки з проскомидійної просфори

прбскура *див.* просфора

прбскурка *див.* просфора

прбскурниця *див.* просфорниця

прбскурня Спеціальне приміщення для приготування просфор

прстоднєвний дзвін *див.* дзвін прстоднєвний

просфора і прбскура, розм. прбскурка Невеликий хлібець, із якого вирізують Агнца та часточки, що їх споживають під час причащання; *розм.* **хліб**

просфора агнична Проскомидійна просфора, з якої вирізують Агнца

просфора богорбдична Проскомидійна просфора, з якої вирізують часточку на честь Пресвятої Богородиці

просфора дев'ятичїнова Проскомидійна просфора, з якої вирізують дев'ять часточок на честь дев'ятох класів святих: пророків, апостолів, святих, мучеників, преподобних, безсрібників тощо

просфора проскомидійна Просфора, яку використовують на проскомидії

просфору проскомисати *див.* проскомисати просфору

просформисання *див.* проскомисання

просформисати *див.* проскомисати

просфорниця і проскурниця Причетниця, обов'язком якої є виготовлення
просфор

протодиякон 1. Звання, яке надають головному серед дияконів; 2.

Особа, що отримала це звання

протоєрєй *див.* протоієрєй

протоієрєй і протоєрєй 1. Звання, що надають головному серед ієреїв;

2. Особа, що отримала це звання

протопрєсвітер 1. Звання, що надають головному серед протоієреїв; 2.

Особа, що отримала це звання

протопсалт *див.* співєць

профєсіє *див.* жертівник

профєсія* Те саме, що обітниця чернєцькі*

прохальна ектєнія *див.* ектєнія прохальна

прохальний молєбєнь *див.* молєбєнь прохальний

прохання Складова частина ектєнії, змістом якої є молитовне звернення
до Бога з певною просьбою; *дияконство, прòшення*

процєсійний пòхід *див.* пòхід процєсійний

процєсія Те саме, що пòхід хрєсний

прочанин Особа, яка здійснює або щойно здійснила паломництво,
прощу; *палòмник*

прочанка Жін. до прочанин

прòшення Те саме, що прохання

прощальна молитва *див.* молитва прощальна

Прощальна неділя *див.* неділя Прощальна

прощання остáнне Те саме, що цілування остáнне

Прощена неділя *див.* неділя Прощена

псалмодія Наспівно-речетативне читання псалмів на богослужінні

псалом і псальма Священний піснєспів із Псалтиря

псалом зображальний і зображальний *ім. заст.* псалом ізобразительний,
ізобразительний *ім.* Псалом, який виконують у складі

Чинопослідування зображальних

псалом початковий Назва 103-го псалма, яким починають відправу
вечірні та всєнічної; *заст.* *предначинáтельний псалом*

псалом предначинáтельний *див.* псалом початковий

псалом степенний Те саме, що **антифón степенний**
псалом хвалітний Псалом, змістом якого є прославлення Господа Бога:
 148, 150 та інші псалми

псаломник Те саме, що **дяк**

псальма *див.* псалом

псалт *див.* співець

Псалтир Священно-богослужбова книга, яка містить псалми, поділені
 на кафизми й слави

публічна каплиця *див.* каплиця публічна

пушка *див.* дарохранильниця

пуцання *див.* заговини

Пуцання *див.* тиждень Сиропусний

П'ятдесятиця 1. Дванадцятьте Господнє рухоме свято, яке звеличує
 подію сходження Святого Духа на апостолів; *Зіслання Святого
 Духа на Апостолів; розм. Трійця; Зелени свята мн.*; 2.
 П'ятдесятиденний період, що триває від свята Воскресіння
 Христового до свята Зішестя Святого Духа

П'ятниця Велика П'ятниця Страсного тижня, богослужіння якої
 присвячене згадуванню хресних страждань Ісуса Христа, його
 смерті та поховання; *Страсна П'ятниця; Парастас*

п'ятниця Великбдня 1. Те саме, що **п'ятниця Світла**; 2. Те саме, що
П'ятниця Велика

п'ятниця Світла П'ятниця Світлого тижня; *Великбдня п'ятниця*

П'ятниця Страсна Те саме, що **П'ятниця Велика**

Радованиця *див. Радониця*

Радониця *і розм. Радуниця, Радованиця* 1. Те саме, що тиждень
Томин; 2. Вівторок Томиного тижня – поминальний день;
розм. Проводи

Радуниця *див. Радониця*

раїські двєрі *див. двєрі раїські*

Ранішеосвячені Святі Дарі *див. Святі Дарі Напередосвячені*

ранішня *див. раня*

ранкове богослужіння *див. богослужіння ранкове*

рання *і рідко ранішня* Те саме, що ўтреня

Рахманський Великдень *див. Великдень Рахманський*

реверєнда* *див. підрясник*

регент 1. Те саме, що читєць; 2. Керівник церковного хору

реліквія Предмет релігійного вшанування, що являє собою мощі, одяг
або частини одягу чи особисті речі святого, а також предмети,
що пов'язані з його життям та діяльністю

рєчі на престольні Священні предмети, які зберігають на престолі

рєчі святі Те саме, що рєчі церковні

рєчі церковні Предмети та посуд, необхідні для проведення богослужінь:
евхаристійний посуд, предмети архиерейського богослужіння,
знаряддя для здійснення треб, богослужбові книги, дзвони,
світильники, хрести, ікони, хоругви тощо; *церковний посуд,
священний посуд, святі рєчі; розм. церковне начиння; заст.
святі сосуди*

різа 1. Те саме, що фєлєн; 2. Те саме, що оклад

різи Те саме, що бдяг богослужбовий

різи архиерейські Те саме, що богослужбовий бдяг архиерейський

різи дяконські Те саме, що богослужбовий бдяг дяконський

різи ієрейські Те саме, що богослужбовий бдяг ієрейський

різка *див. сорєчка хрестильна*

ри́зник Церковнослужитель, обов'язком якого є доглядати ризницю та предмети, що в ній зберігаються: богослужбовий одяг, посуд, книги тощо

ри́зниця 1. Південна частина вітваря, призначена для зберігання церковного посуду, богослужбових книг та одягу; *дия́конник; сосудохрані́льниця; захрі́стія; палама́рня*; 2. *див. о́дяг богослужбо́вий*; 3. *див. о́дяг престо́лу й жертво́вника*

рипи́да Предмет архиерейського богослужіння – опахало з довгим руків'ям та зображенням херувима, яким диякон обвіює Святі Дари; *розм. опаха́ло*

Різдво́ *див. Різдво́ Христо́ве*

Різдво́ Іва́на Предте́чі *див. Різдво́ Іва́на Хресті́теля*

Різдво́ Іва́на Хресті́теля і Різдво́ Іва́на Предте́чі Велике нерухоме церковне свято на честь народження Івана Хрестителя

Різдво́ по пло́ті Го́спода Бо́га та Спа́са на́шого Ісу́са Хри́ста *див. Різдво́ Христо́ве*

Різдво́ Пресвято́ї Богоро́диці Дванадцять Богородичне нерухоме свято на честь народження Божої Матері; *розм. Дру́га Пречи́ста*

Різдво́ Христо́ве і Різдво́ по пло́ті Го́спода Бо́га і Спа́са на́шого Ісу́са Хри́ста, *розм. Різдво́ Дванадцять Госпо́дне* нерухоме свято на честь народження Ісуса Христа

різдвя́не ко́ло церковних свят *див. ко́ло церковних свят* **різдвя́не**

різдвя́ний круг *див. круг* **різдвя́ний**

Різдвя́ний пі́ст *див. пі́ст* **Різдвя́ний**

різдвя́ний цикл церковних свят *див. цикл* церковних свят **різдвя́ний**

рік літургі́йний Річний цикл днів тижня, неділь, свят, постів та загальниць; *церкво́вний рік*

рік церкво́вний Те саме, що рік літургі́йний

річне́ богослужі́ння *див. богослужі́ння* **річне́**

річне́ ко́ло богослужі́нь *див. ко́ло богослужі́нь* **річне́**

ро́дичі хре́сні Те саме, що батькі хреще́ні

родоста́мна *див. ро́зова вода́*

рожа́на вода́ *див. вода́ ро́зова*

ро́зговини Перший день після посту

розгові́ння Дія за знач. розговля́тися

роздроблення ́артоса Обряд, що ним завершують Літургію Світло́ї

суботи, під час якого правлячий священнослужитель розділює артос і роздає його вірним

роздроблення святого Аґнця Священнодія в складі Літургії вірних, яка полягає в тому, що правлячий священнослужитель роздроблює хрестовидно надрізаний на проскомидії освячений Аґнець для причащення священнослужителів та мирян; *преломлення святого Аґнця; приношення святого Аґнця*

рóżова вода *див. вода рóżова*

розп'яття Хрест чи ікона із зображенням розп'ятого Ісуса Христа

розрішальна молитва *див. молитва розрішальна*

розрішати Давати розрішення; відпускати гріхи під час Таїнства Сповіді; *відпускати гріхи*

розрішатися Підлягати розрішенню

розрішення 1. Звільнення від гріхів та церковної заборони; *відпущення гріхів*; 2. Обрядова частина Таїнства Сповіді, під час якої священнослужитель-сповідник звільняє каяника від гріхів, накладаючи покуту й читаючи над ним розрішальну молитву; *відпущення гріхів*

роковé церковне свято *див. церковне свято роковé*

роковіни *мн.* 1. Заупокійне богослужіння в річницю смерті; 2.

Поминальний день – річниця смерті

рукопокладати Здійснювати рукопокладення; *хиротонізувати; висвячувати*

рукопокладення і покладення рук, заст. рукоположення Обрядова частина богослужіння Таїнства Священства, під час якої архиерей-святитель кладе праву руку на голову ставленика й призиває на нього благодать Святого Духа; *хиротонія; висвячення*

рукоположення *див. рукопокладення*

рухóме церковне свято *див. церковне свято рухóме*

ручний хрест *див. хрест ручний*

рушничóк Рушник, що ним, як і губкою, витирають потир і дискос; *заст. отиральник*

рядовé евангеліє *див. евангеліє рядовé*

ряса Верхній повсякденний одяг чорного та білого духівництва, що

сабао́н Те саме, що **синдо́н**

са́ван Біле покривало, яким накривають у труні померлого мирянина
са́кос Верхній богослужбовий одяг архиєрея, що являє собою коротке
вбрання з широкими рукавами, яке надівають поверх підса-
косника та епитрахилі

Сакраме́нт 1. *див.* Таї́нство Євхарі́стії; 2. Те саме, що **Дари́ Святі́**
сакраментува́ння *див.* причаща́ння

сакраментува́ти *див.* причаща́ти

сакраментува́тися *див.* причаща́тися

самогла́сен *див.* самоголо́сний

самогла́сний *див.* самоголо́сний

самоголо́сний і *заст.* самогла́сний, самогла́сен *ім.* Піснеспів, який не
користується іншими піснеспівами як метричним та мелодійним
зразком, але й сам не є таким зразком для інших піснеспівів
самоподі́бний і *заст.* самоподо́бен *ім.* Піснеспів, який не користується
іншим піснеспівом як зразком, а сам являє собою метричний
та мелодійний зразок для інших піснеспівів

самоподо́бен *див.* самоподі́бний

сан духо́вний Звання духовної особи, що відображає її місце всередині
церковної ієрархії за перевагою честі й влади: протодиякон,
архидиякон, протоієрей, протопресвітер, архимандрит, ігумен,
єпископ, архиєпископ, митрополит, патріарх; *звання́*

світі́лен *див.* світі́льний

світі́льний і *заст.* світі́лен *ім.* Тропар, який виконують замість
ексапостиларія в усі дні, крім неділь та деяких свят, і змістом
якого є прославлення Бога як Світла й Подателя Світла;
ексапостиларі́й

світі́льний **воскресний** Світі́льний, який виконують у неділі

Світла середá *див. середá Світла*

Світла субóта *див. субóта Світла*

Світлий вівторок *див. вівторок Світлий*

Світлий понеділок *див. понеділок Світлий*

Світлий тиждень *див. тиждень Світлий*

Світлий четвѣр *див. четвѣр Світлий*

свічка вінчальна Свічка, яку дають у руки нареченим під час здійснення обряду вінчання

свічка дяконська Те саме, що примикірій

свічка переносна Те саме, що примикірій

свічконбець *і* свічконбс, *заст* свещенбець Церковний слуга, який під час богослужінь носить примикірій; *лампа́дник; заст. примикірій*

свічконбс *див. свічконбець*

свічник 1. *і* підсвічник Підставка для свічки чи свічок; 2. Церковний світильник, що являє собою підставку зі свічкою чи свічками; *канді́ло*

свічник двора́мений Те саме, що дикірій

свічник семира́мений Те саме, що семисві́чник

свічник трира́мений Те саме, що трикірій

свещенбець *див. свічконбець*

Свят-вѣ́чир *див. вѣ́чир Святий*

свята вода́ *див. вода́ свята́*

свята Зелені́ *див. Зіше́стя Свято́го Ду́ха на Апóстолів*

Свята́ Па́сха *див. Па́сха*

свята́ та́йна *див. та́йна*

святе́ піднесення́ *див. піднесення́ святе́*

Святий вѣ́чир *див. вѣ́чир Святий*

святий хлі́б *див. хлі́б святий*

Святий Хлі́б *див. Хлі́б Святий*

святі́лище Те саме, що вівта́р

святі́тель 1. Те саме, що єпі́скоп; 2. *див. архиере́й-святі́тель*

Святі́тельський Служе́бник *див. Служе́бник Святі́тельський*

святі́ти 1. Здійснювати обряд освячення; *освя́чувати*; 2. Висвячувати в духовний сан; *рукопокла́дати; хиротонізува́ти; інститува́ти*

святі́тися Підлягати висвячуванню в духовний сан; *рукопокла́датися*

Святих апостолів Петра й Павла *див.* **Верховних апостолів Петра й Павла**
Святих Кирила та Мефодія Середнє нерухоме церковне свято на честь
 святих рівноапостольних Кирила та Мефодія – першоучителів
 слов'ян

святі ворота *див.* **ворота святі**

Святі Дарі *див.* **Дарі Святі**

Святі Дарі запасні Святі Дарі, які зберігають у дарохранильниці для
 причащання хворих; *розм.* **запаси**

Святі Дарі Напередосвячені і Святі Дарі Передосвячені, Святі Дарі
Попередньоосвячені, Святі Дарі Ранішеосвячені, заст. Святі
Дарі Пржедосвячені, Святі Дарі Пржедосвященні Святі
 Дарі, освячені на Літургіях Івана Золотоустого чи Василя
 Великого напередодні дня використання їх для причащання
 на Літургії Напередосвячених Дарів

святі двіри *див.* **двіри святі**

святі покривала *див.* **покривала святі**

святі речі *див.* **речі святі**

святі сосуди *див.* **сосуди святі**

Святкі Дванадцять днів між Різдом Христовим і Богоявленням;
заст. **Дванадцятиднів'я; Додекамерон**

Святкова Мінєя *див.* **Мінєя Святкова**

святкова ўтреня *див.* **ўтреня святкова**

святкове богослужіння *див.* **богослужіння святкове**

святкове євангеліє *див.* **євангеліє святкове**

святковий антифін *див.* **антифін святковий**

святковий відпуст *див.* **відпуст святковий**

святковий дзвін *див.* **дзвін святковий**

святкуванія Дія за знач. **святкувати**

святкувати Відзначати церковне свято особливо урочистим богослужінням
 свято *див.* **свято церковне**

свято церковне і свято День церковного року, богослужіння якого
 присвячене спогадові про якусь священну особу чи подію та
 їх прославленню; *заст.* **прізник**

Святого Володимира Великого і Святого князя Володимира Середнє
 нерухоме церковне свято на честь святого рівноапостольного
 Володимира Великого, князя Київського – хрестителя Русі

- Святого князя Володимира *див.* Святого Володимира Великого
- Святого Отця Миколая Середне нерухоме церковне свято на честь чудотворця Святого Отця Миколая
- святці *мн.* Ікона, на якій зображено кілька святих
- Святці Те саме, що Місяцеслов
- св'ячена вода *див.* вода св'ячена
- св'ячене і посв'ячене *ім. розм.* Страви, освячені у свято Воскресіння Христового; *розм. св'яченина*
- св'яченина *див.* св'ячене
- св'ячення Дія за знач. святити й святитися
- св'ященик 1. Другий ступінь церковної ієрархії, середній між єпископом та дяконом; *ієрей; пресвітерат*; 2. Особа, що займає другий, середній, ступінь духовної ієрархії, яка через рукопокладення прийняла від архиєрея Божу благодать та право здійснювати всі богослужіння й таїнства, крім Таїнства Священства, обрядів освячення мира, антими́нса та престолу; *ієрей; пресвітер; рідко пастир; розм. піп*
- св'ященик парафіяльний 1. Ієрей, призначений головою парафії; *настоятель; намісник; па́рах*; 2. Ієрей, що служить при парафіяльній церкві
- св'ященна трапеза *див.* трапеза св'ященна
- св'ященний одяг *див.* одяг св'ященний
- св'ященний посуд *див.* посуд св'ященний
- св'ященні покрівці *див.* покрівці св'ященні
- св'ященно-богослужбова книга *див.* книга св'ященно-богослужбова
- св'ященнодія Дія або сукупність дій у складі обряду, богослужіння, що становить певну цілісність; *тайнодія*
- св'ященнодіяння Дія за знач. св'ященнодіяти
- св'ященнодіяти Здійснювати св'ященнодію, обряд, богослужіння; *тайнодіяти*
- св'ященнослужитель Особа, що прийняла Таїнство Священства й через рукопокладення отримала Божу благодать здійснювати богослужіння, таїнства або допомагати їх здійснювати
- св'ященнослужитель правлячий Священнослужитель (ієрей, архиєрей), що здійснює богослужіння; *предстоятель*
- Священство *див.* Таїнство Священства
- седмиця *див.* тиждень церковний

- седмиця всеїдна і всеїдна ім. Те саме, що загальниця
 седмиця посполита *див.* загальниця
 седмічне ко́ло богослужінь *див.* ко́ло богослужінь седмічне
 седмічний круг *див.* круг седмічний
 семирамєнний свічник *див.* свічник семирамєнний
 семисвічник Свічник із сімома раменами, який стоїть на престолі чи
 за престолом; *семирамєнний свічник*
 серафїмський гімн *див.* гімн серафїмський
 середá Велика Середá Страсного тижня, богослужіння якої присвячене
 згадуванню останніх бесід Ісуса Христа з народом та учнями;
Страсна середá
 середá Великóдня Те саме, що середá Світла
 середá Пра́ва *див.* Переполóвнення Пáсхи
 середá Пре́пáвна *див.* Переполóвнення Пáсхи
 середá Світла Середá Світлого тижня; *Великóдня середá*
 середá Страсна́ Те саме, що середá Велика́
 середній відпуст *див.* відпуст середній
 середній поклі́н *див.* поклі́н середній
 середній храм *див.* храм середній
 серед́не церкóвне свя́то *див.* церкóвне свя́то серед́не
 серед́ня вечі́рня *див.* вечі́рня серед́ня
 серед́ня часті́на хра́му Те саме, що храм ві́рних
 Середохрє́сний тї́ждень *див.* тї́ждень Середохрє́сний
 Середохрє́стя Середá Хрєстопоклонного тижня – середина Великого
 Посту; *Переполóвнення святбі́ Чотиридєсáтниці́*
 Середпíстя Середина Великого Посту; *Хрєстопоклóнна неді́ля*
 сестра́ хрєщє́на Охрєщена по відношенню до тієї особи, з якою має
 спільних хрєщених батьків
 сє́стро! Форма звертання до черниці
 син хрєщє́ний Охрєщений по відношенню до своїх хрєщених батьків;
хрєщє́ник; похрє́сник
 синаксáр Коротка оповідь про особу чи подію, що її свято відзначають,
 призначена для прочитання на утрєні після шостої пісні канону
 Синаксáр і Синаксáрїй Церковно-богослужбова книга, збірка синаксарів,
 укладена за місяцями й днями літургійного року; *Прóлог*
 Синаксáрїй *див.* Синаксáр

синдón Довга сорочка білого кольору, яку архиерей та ієрей одягають поверх повного облачення для здійснення освячення храму; *сабанón; запón; рідко лénтион; заст. срáчиця*

сино́дик 1. Те саме, що пом'яник; 2. Пом'яник з іменами померлих священнослужителів; *цeржóвний пом'яник*

синфрог *див. сопрестóліє*

Сірний тижде́нь *див. тижде́нь Сірний*

Сирої́дний тижде́нь *див. тижде́нь Сирої́дний*

Сиропу́сна неді́ля *див. неді́ля Сиропу́сна*

Сиропу́сний тижде́нь *див. тижде́нь Сиропу́сний*

Сиропу́ст 1. Те саме, що тижде́нь Сиропу́сний; 2. Те саме, що неді́ля Сиропу́сна

сіда́лен *див. сіда́льний*

сіда́лице го́рне *див. місце го́рне*

сіда́льна *див. сіда́льний*

сіда́льний і *рідко* сіда́льна, *заст. сіда́лен ім.* Тропар, що його виконують, як правило, перед читанням зі Святого Письма, Пролога або кафизм

сі́ни *див. притво́р*

сінь Те саме, що киво́рій

сіо́н 1. Дарохранильниця, яку використовують для винесення Святих Дарів на патріаршому богослужінні; *єрусали́м*; 2. Те саме, що дарохранильниця

скла́день Мініатюрний складаний іконостас із двох, трьох чи більше ікон, із яких одна – нерухома, інші, прикріплені до неї, – рухомі

скорóчена вечі́рня *див. вечі́рня скорóчена*

скрижа́ль Чотирикутна нашивка на мантії архиєрея чи архимандрита

скри́нька хресті́льна Церковна скринька, у якій зберігають елей, миро та богослужбові предмети, необхідні для здійснення Таїнств Хрещення, Миропомазання та Єлеопомазання; *рідко мі́рниця*

скри́нька церко́вна Місце в притворі для продажу свічок, хрестиків, ікон та інших церковних речей; *тита́рня; розм. панга́р*

ску́фійка *див. ску́фія*

ску́фія і *розм. ску́фійка* Повсякденний головний убір священнослужителів – гостроверха шапка

сла́ва 1. Частина, на які поділено кафизми; *ста́тія*; 2. Славослів'я

“Слава Отцю і Сину і Святому Духові”, яке завершує кожну статтю кафізми; 3. Те саме, що **славослів'я мале**

славослів'я Те саме, що **стихіра євангельська**

славослів'я і заст. славословіє Коротка молитва, яка звеличує Пресвяту Тройцю та починається словом “Слава”; часто як кінцева фраза інших молитов; **доксалогія**

славослів'я велике Молитва “Слава в вишніх Богу”, яку виконують на утрени та на повечер'ї

славослів'я мале Літургійний виголос – молитва “Слава Отцю і Сину і Святому Духові. Амінь”; **слава**

славословіє *див. славослів'я*

слова встановлення Літургійний виголос у складі євхаристійної молитви, що ними є слова Ісуса Христа, якими Він установив Пресвяту Євхаристію: “Прийміть, їжте, це єсть тіло моє, що за вас ламається на відпущення гріхів” та “Пийте з неї всі, це єсть кров моя нового завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів”

слуга церковний Те саме, що **братчик**

Служба Божя Те саме, що **Літургія**

Службник Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти Літургій Івана Золотоустого, Василя Великого й Напередосвячених Дарів, вечірні та утрени, а також указівки щодо їх проведення; *заст. Літургіарій*

Службник Архиерейський Службник, що містить тексти архиерейських богослужінь та вказівки щодо їх проведення; **Архиератикон**; **Святительський Службник**; *заст. Чинівник*

Службник Святительський Те саме, що **Службник Архиерейський**
собор 1. *див. собор кафедральний*; 2. Головний храм міста, монастиря;
 3. Назва храму, у якому здійснюють соборне богослужіння;
 4. Храм, що має кілька престолів: головний та додаткові
собор кафедральний і собор катедральний, собор Головний храм
 епархії – осідок епархіального єпископа; **кафедра**; **престольний храм**; **соборний храм**

соборна Літургія *див. Літургія соборна*

соборний храм *див. храм соборний*

Соборування *див. Таїнство Соборування*

- соборувати** Здійснювати Таїнство Соборування; *елеосвячувати*
солея Частина вівтарного підвищення перед іконостасом, на якій
 розташовані амвон та клироси
солітургісання Дія за знач. солітургісати
солітургісати Те саме, що співслужити
солітургісуючий Те саме, що співслужитель
сопрестобліє і сопрестоблія Священне місце вівтаря – сидіння обабіч
 горнього місця для ієреїв-співслужителів; *заст. синфрөг*
сопрестоблія *див. сопрестобліє*
сороковини *ми.* 1. Поминальний день – 40-й день після смерті людини;
сорокоу́ст; сорочі́ни; чотиридесяти́ни; 2. Заупокійне
 богослужіння, яке відправляють у 40-й день після смерті
 людини; *сорокоу́ст; сорочі́ни; чотиридесяти́ни*
сорокоу́ст 1. Те саме, що богослужіння заупокійне; 2. Те саме, що
сороковини
сорокоу́сти *ми.* 1. Те саме, що літїя заупокійна; 2. Те саме, що
Літургія заупокійна
сорочіни Те саме, що сороковини
сорочи́ця і сорочка, заст. срáчиця Те саме, що катасáрка
сорочка *див. сорочи́ця*
сорочка хресті́йна Білий одяг, у який одягають новоохрещеного, завершу-
 ючи богослужіння Хрещення; *крі́жмо; заст. анавóлій; розм. рі́зка*
сослужитель *див. співслужитель*
сосуди́ святі́ *див. рéчі церкóвні*
сосудохрані́льниця Те саме, що рі́зниця
Спас *див. Спа́са*
Спа́са і Спас *див. Преобра́ження Господ́не*
спасéник Те саме, що сповідник 2
спасéниця Жін. до спасéник
Спа́сівка *див. піст Успі́нський*
Спа́со-Богорóдичний піст *див. піст Спа́со-Богорóдичний*
спис *див. ко́піє*
співець 1. Церковнослужительський чин, у якому посвячений має
 право й обов'язок співати під час богослужінь; 2. Особа,
 посвячена в цей чин; *крилоша́нин; заст. канона́рх; псалт;*
протопса́лт; демéственик

- співсвятитель** Архиерей, який у складі собору архиерейів співслужить під час здійснення єпископської хиротонії
- співслужитель і заст. сослужитель** Священнослужитель (архиерей чи ієрей), який бере участь у здійсненні архиерейського чи соборного богослужіння; *солітургісуючий ім.*
- співслужити** Відправляти соборне богослужіння разом з іншими священнослужителями; *солітургісати*
- співслужіння** Дія за знач. співслужити
- спільна чаша** *див. чаша спільна*
- сповідальник** *див. сповідник*
- сповідальниця¹** Жін. до сповідальник
- сповідальниця² і сповідальня*** Спеціально відведене місце в церкві, де здійснюють Таїнство Сповіді
- сповідальня** *див. сповідальниця²*
- сповідання** Дія за знач. сповідати та сповідатися
- сповідати** 1. Здійснювати Таїнство Сповіді, вислуховувати сповідь та відпускати гріхи; 2. і сповідатися Визнавати на сповіді свої гріхи
- сповідатися** *див. сповідати 2*
- сповідник** 1. Священнослужитель, який здійснює Таїнство Сповіді, сповідає; *духівнік*; 2. і сповідальник Особа, що приймає Таїнство Сповіді, сповідається; *спасєник; кая́ник*
- сповідниця і сповідальниця** Жін. до сповідник 2
- Сповідь** *див. Таїнство Сповіді*
- сповідь** Визнання грішником власних гріхів перед священнослужителем-сповідником
- спорудження Божого гробу** Обряд винесення й покладання плащаниці, який здійснюють на утрєні Великої п'ятниці або на утрєні Великої суботи
- спочіла** Жін. до спочілий
- спочілий** *див. новоспочілий*
- сра́чиця** 1. *див. сорочи́ця*; 2. *див. синдóн*
- ставе́ць** *див. ставні́к*
- ста́вити** 1. Висвячувати на священнослужителя чи церковнослужителя — хиротонізувати, хиротонісати; *ві́свячувати*; 2. Те саме, що **возво́дити**
- ста́витися** 1. Висвячуватися на священнослужителя чи церковнослужителя; 2. Те саме, що **возво́дитися**

ста́вленняк Особа, над якою здійснюватимуть або здійснюють хиротонію, хиротесію або возведення; *наречений ім.; номінант*

ста́влення 1. Те саме, що *висвячення*; 2. Те саме, що *возведення*

ставнік і ставець, поставець 1. Великий церковний виносний свічник з однією свічкою, який носять перед правлячим священнослужителем на малому та великому входах Літургії; *дияконська свічка; переносна свічка; примикірій; лампада*

ста́роста церковний Особа, вибрана спосеред парафіян для ведення господарських справ парафіяльної церкви; *ктитор, тїтар*

ста́тія і розм. ста́ція 1. Те саме, що *сла́ва*; 2. Частина непорочних, яка об'єднує кілька віршів цього псалма, що їх виконання супроводжується особливим приспівом

ста́ція *див. ста́тія*

ста́пенна ектенія *див. ектенія ста́пенна*

ста́пенний антиф́он *див. антиф́он ста́пенний*

ста́пенний псалом *див. псалом ста́пенний*

стих 1. Назва структурної одиниці стихири, псалма, прокимена та деяких інших піснеспівів; 2. Те саме, що *стихіра*

стиха́р і заст. стиха́рій 1. Верхній богослужбовий одяг диякона та церковнослужителів, що являє собою довге вбрання з широкими рукавами; *далматика**; 2. Нижній богослужбовий одяг архиєрея та ієрея, поверх якого одягають усі інші облачення; являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *підрі́зник; підса́косник*

стиха́рій *див. стиха́р*

стихі́ра Піснеспів, який складається з певної кількості стихів, яким супроводжують виконання псалмів; *стих*

стихі́ра воскр́сна Стихира, яку виконують на пасхальній утрені; *стихі́ра Па́схи; воскр́сна стихо́вна*

стихі́ра ева́нгельська Стихира, яку виконують у складі хвалитних стихир замість славника в неділі та зміст якої відповідає темі недільного евангельського читання; *сла́вник; заст. еофіно́н*

стихі́ра зі стиха́ми Те саме, що *стихі́ра стихо́вна*

стихі́ра літї́йна і стихі́ра на літї́і Стихира, яку виконують під час виходу священнослужителів до притвору для здійснення литії

стихі́ра на літї́і *див. стихі́ра літї́йна*

стихі́ра Па́схи Те саме, що *стихі́ра воскр́сна*

стихіра пісна Стихира, яку ввиконують на піснях богослужіннях
стихіра храмова Стихира на честь священної особи чи події, у пам'ять
 про яку освячено храм, що її виконують під час недільних
 богослужінь замість стихир на литії

Стихирар Церковно-богослужбова книга, збірка стихир

Стихирар Нотний Нотна церковно-богослужбова книга, збірка стихир

стихіри зі стихівні *див.* **стихіри стихівні**

стихіри на стихівні *див.* **стихіри стихівні**

стихіри на стихівнях *див.* **стихіри стихівні**

стихіри стихівні і стихири на стихівні, стихири на стихівнях, стихири
зі стихівні, стихівні *ім. мн.* Стихири, якими супроводжують
 виконання спеціально підібраних віршів псалмів, присвячених
 тій священній особі чи події, свято якої відзначають

стихіри хвалітні і хвалітні *ім., стихири на хвалітех* *мн.* Стихири,
 якими супроводжують виконання хвалитних псалмів

стиховна воскресна Те саме, що **стихіра воскресна**

стиховні *див.* **стихіри стихівні**

стиховні стихири *див.* **стихіри стихівні**

стихословити Виконувати церковний піснеспів

стихословлення Дія за знач. **стихословити**

стіл предłożення Те саме, що **жертівник**

стовп Восьмитижневий цикл, протягом якого співають усі вісім гласів

Страсна П'ятниця *див.* **П'ятниця Страсна**

Страсна середа *див.* **середа Страсна**

Страсна субота *див.* **субота Страсна**

страсна ўтреня *див.* **ўтреня страсна**

страсне евангеліе *див.* **евангеліе страсне**

Страсний вівторок *див.* **вівторок Страсний**

Страсний понеділок *див.* **понеділок Страсний**

Страсний тиждень *див.* **тиждень Страсний**

Страсний четвѣр *див.* **четвѣр Страсний**

страсті *див.* **ўтреня страсна**

Стрітення *див.* **Стрітення Господнє**

Стрітення Гбспода нашого Ісуса Христа *див.* **Стрітення Господнє**

Стрітення Господнє і Срітення Гбспода нашого Ісуса Христа, розм.

Стрітення, Стрічення Дванадесяте Богородичне нерухоме

свято встановлене на честь принесення немовляти-Ісуса до
єрусалимського храму і його зустрічі з преподобним
Симеоном

стрітенська вода *див. вода стрітенська*

Стрічення *див. Стрічення Господнє*

струї *див. джерела*

стручець *див. стручок*

стручець для помазання *див. стручок*

стручок *і заст. стручець, стручець для помазання* Те саме, що
мирувальник

ступінь Те саме, що чин 1

субота Акафістова Субота Похвального тижня, богослужіння якої
містить акафіст “Похвала Пресвятої Богородиці”; *Похвальна*
субота

субота Велика Субота Страсного тижня, богослужіння якої присвячене
згадуванню перебування Ісуса Христа в гробі та його
воскресіння; *Страсна субота*

субота Великідня Те саме, що субота Світла

субота Похвальна Те саме, що субота Акафістова

субота Світла Субота Світлого тижня; *Великідня субота*

субота Страсна Те саме, що субота Велика

суботне богослужіння *див. богослужіння суботне*

суботня опівнічниця *див. опівнічниця суботня*

суворий піст *див. піст суворий*

сугуба алилу́я *див. алилу́я сугуба*

сугуба ектенія *див. ектенія сугуба*

сугуба ектенія велика Сугуба ектенія, яка складається з дев'яти прохань

сугуба ектенія коротка Сугуба ектенія, яка складається з трьох прохань

сударій *див. ілитон*

суцільний тиждень *див. тиждень суцільний*

схіма Ступінь чернецтва; чернецький стан

схіма велика Третій, найвищий, ступінь чернецтва; *великосхімник*

схіма малá Другий ступінь чернецтва; *малосхімник*

схімник *див. великосхімник*

схімниця Жін. до схімник

таємна молитва *див.* молитва таємна

тайна і тайна свята, тайна церковна Те саме, що таїнство

тайнодіяння Дія за знач. тайнодіяти

тайнодія Те саме, що священнодія

тайнодіяти Здійснювати таїнство; *священнодіяти*

таїнство 1. Встановлений Христом видимий знак який являє і передає невидиму Божу благодать; *тайна*; 2. Богослужіння, під час якого здійснюється таїнство; *тайна*

таїнство багаторазове Таїнство, яке людина може приймати за життя більше ніж один раз: Таїнства Євхаристії, Сповіді, Шлюбу, Єлеопомазання

Таїнство Вінчання і Вінчання *рідко* повінчання Те саме, що Таїнство Шлюбу

Таїнство Євхаристії і Євхаристія 1. Таїнство співучасті в Таємній Вечері Господній; 2. Частина Літургії – богослужіння, під час якого відбувається це таїнство; *Причастья*; *рідко* Сакрамент

Таїнство Єлеопомазання і Єлеопомазання 1. Таїнство сцілення душі й тіла хворої людини; *Таїнство Єлеосвячення*; *Таїнство Оливопомазання*; *Таїнство Соборування*; *Таїнство Маслособорування*; *Таїнство Маслосвяття*; 2. Богослужіння, під час якого через помазання частин тіла людини святим елеєм відбувається це таїнство; *Таїнство Єлеосвячення*; *Таїнство Оливопомазання*; *Таїнство Соборування*; *Таїнство Маслособорування*; *Таїнство Маслосвяття*; *розм. Помазання хворих*

Таїнство Єлеосвячення і Єлеосвячення, *заст.* Єлеосвященіє Те саме, що Таїнство Єлеопомазання

Таїнство Маслосвяття і Маслосвяття, Маслосвячення Те саме, що Таїнство Єлеопомазання

Таїнство Маслособорування і Маслособорування Те саме, що Таїнство Єлеопомазання

Таїнство Миропомазання і Миропомазання 1. Таїнство сходження

- Святого Духа на члена Церкви; 2. Частина богослужіння Хрещення – богослужіння, під час якого через помазання миром частин тіла людини відбувається це таїнство
- таїнство необов'язкове** Таїнство, прийняття якого не обов'язкове для кожного християнина: Таїнства Шлюбу, Священства
- таїнство обов'язкове** Таїнство, прийняття якого обов'язкове для кожного християнина: Таїнства Хрещення, Миропомазання, Євхаристії, Сповіді, Єлеопомазання
- таїнство одноразове** Таїнство, яке людина може приймати лише один раз у житті: Таїнства Хрещення, Миропомазання, Священства
- Таїнство Оливопомазання і Оливопомазання** Те саме, що **Таїнство Єлеопомазання**
- Таїнство Подружжя і Подружжя** Те саме, що **Таїнство Шлюбу**
- Таїнство Покаяння і Покаяння** Те саме, що **Таїнство Сповіді**
- Таїнство Покути** Те саме, що **Таїнство Сповіді**
- Таїнство Примирення** Те саме, що **Таїнство Сповіді**
- Таїнство Священства і Священство** 1. Таїнство передачі Божої благодаті для здійснення таїнств і богослужінь; 2. Богослужіння, яке здійснюють на архиєрейській Літургії, під час якого через обряд рукопокладення відбувається це таїнство; *хиротонія; рукопокладення*
- Таїнство Соборування і Соборування** Те саме, що **Таїнство Єлеопомазання**
- Таїнство Сповіді і Сповідь** 1. Таїнство примирення грішника з Богом; *Таїнство Покаяння; Таїнство Покути; Таїнство Примирення;* 2. Богослужіння, під час якого через сповідь та відпущення гріхів відбувається це таїнство; *Таїнство Покаяння; Таїнство Покути; Таїнство Примирення*
- Таїнство Шлюбу і Шлюб** 1. Таїнство освячення подружньої любові й сімейного життя; *Таїнство Вінчання;* 2. Богослужіння, під час якого через заручини й благословіння вінцями відбувається це таїнство; *Таїнство Вінчання; Таїнство Подружжя розм. Одруження*
- Таїнство Хрещення і Хрещення, Хрищення** 1. Таїнство входження людини в Церкву й містичного залучення її до єдності вірних у Христі, до Тіла Христового; 2. Богослужіння, під час якого через хрещення відбувається це таїнство
- тезоіменіцтво** *див. іменіни*

теплотá Гаряча вода, яку на Літургії вливають у потир, з'єднуючи з Кров'ю Христовою

Тетраєвангеліє Те саме, що **Четвероєвангеліє**

тетрапóд Невисокий чотирикутний церковний столик, який установлюють посередині храму вірних для здійснення деяких богослужінь: Таїнств Хрещення та Шлюбу, різноманітних освячень; *розм. анало́йчик*

тіждень Білий *див.* тіждень Страсний

тіждень Ва́йй Те саме, що тіждень Ве́рбний

тіждень Вели́кий Те саме, що тіждень Страсний

тіждень Велико́дній Те саме, що тіждень Сві́тлий

тіждень Ве́рбний Останній тиждень Великого Посту; *Квітоно́сний тї́ждень; Кві́тний тї́ждень; Тї́ждень Ва́йй*

тіждень всеї́дний Те саме, що загáльниця

тіждень Кві́тний і тіждень Цві́тний Те саме, що тіждень Ве́рбний

тіждень Квітоно́сний і тіждень Цвітоно́сний Те саме, що тіждень Ве́рбний

тіждень Масний Те саме, що тіждень Сиропу́сний

тіждень М'ясопу́сний Передостанній тиждень перед Великим Постом, коли ще дозволено споживати м'ясні страви; *М'ясопу́ст*

тіждень Пасха́льний Те саме, що тіждень Сві́тлий

тіждень Похва́льний П'ятий тиждень Великого Посту

тіждень Сві́тлий Перший тиждень післясвяття Пасхи, богослужіння якого присвячене прославленню події Воскресіння Ісуса Христа; *Пасха́льний тї́ждень; Велико́дній тї́ждень*

тіждень Середохре́сний Те саме, що тіждень Христопоклóнний

тіждень Сірний Те саме, що тіждень Сиропу́сний

тіждень Сирої́дний Те саме, що тіждень Сиропу́сний

тіждень Сиропу́сний Останній тиждень перед Великим Постом, у який ще дозволено споживати молочні страви; *Сірний тї́ждень; Сирої́дний тї́ждень; Масний тї́ждень; Масни́ця; Ма́сляна; розм. Приспі́льниця; Пу́щення*

тіждень Страсний Тиждень перед святом Воскресіння Христового, богослужіння якого присвячене спогадові про останні дні земного життя Ісуса Христа: Його хресних страждань, смерті й поховання; *Вели́кий тї́ждень; розм. Білий тї́ждень*

тиждень суцільний Те саме, що загальниця

тиждень Тóмин і тиждень Фóмин Другий тиждень післясвяття Пасхи, протягом якого у церквах та на цвинтарях здійснюють заупокійні богослужіння, поминаючи померлих членів Христової Церкви; *розм. Прóводи*

тиждень Хрестопоклónний Середина, четвертий тиждень Великого Посту, що його богослужіння, у центрі якого обряд поклоніння святому хресту, присвячене прославленню святого хреста й плодів хресної смерті Ісуса Христа; *Середохрєсний тиждень; розм. Хрєстя*

тиждень церковний Семиденний цикл, який починається вечірнею суботи й завершується дев'ятим часом наступної суботи; *заст. седмиця*

тижнєве богослужіння *див. богослужіння тижнєве*

тижнєве ко́ло богослужінь *див. ко́ло богослужінь тижнєве*

тиміян *див. фиміа́м*

Тіпік Те саме, що Типіко́н

Типіко́н Церковно-богослужбова книга, що містить виклад порядку проведення всіх богослужінь річного кола; *Тіпік; Уста́в*

тітар Те саме, що ста́роста церковний

тіта́рня 1. *див. скрінька церковна*; 2. Приміщення в церкві для титаря титарюва́ння Дія за знач. титарюва́ти

титарюва́ти Бути титарем, виконувати обов'язки титаря

тітул Звання духовної особи відповідно до її чину, сану

титулува́ння Слово чи словесна формула, якими називають духовну особу при звертанні до неї згідно з її титулом

титулува́ти Називати духовну особу за її титулом

ті́ха моли́тва *див. моли́тва ті́ха*

То́мин ти́ждень *див. ти́ждень То́мин*

То́мина неді́ля *див. неді́ля То́мина*

тра́пеза 1. Те саме, що престóл; 2. *і тра́пеза предло́ження* *див. жертóвник*; 3. Престо́льна дошка; 4. *див. притво́р*

тра́пеза предло́ження *див. тра́пеза 2*

тра́пеза свяще́нна Те саме, що антими́нс

трапезо́форон *див. о́дяг престóлу й жертóвника*

треба Назва богослужіння, яке здійснюють при потребі й на прохання

одного чи кількох осіб за особливих обставин їхнього життя: таїнство, молебен, освячення, благословіння

Требник Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти таїнств, освячень, благословінь та вказівки щодо їх проведення; *заст. Євхаристій*

Требник Великий Требник, що містить тексти більшості треб; *Півний Требник*

Требник Малій Требник, який містить тексти найчастіше здійснюваних треб

Требник Півний Те саме, що **Требник Великий**

трегуба ектенія *див.* ектенія **трегуба**

трегуба алилуя *див.* алилуя **трегуба**

третіни *мн.* 1. Поминальний день – третій день після смерті людини;

2. Заупокійне богослужіння на третій день після смерті людини

третій час *див.* час **третій**

Трефологій і Трефологійон, Трефолой Те саме, що **Мінея Святкова**

Трефологійон *див.* **Трефологій**

Трефолой *див.* **Трефологій**

тридзвін Дзвоніння в усі дзвони, яке повторюють тричі; 2. Дзвоніння в усі дзвони одночасно; *дзвін*

трикірій Предмет архиерейського богослужіння – свічник із трьома свічками, яким архиерей благословляє вірних; *трисвічник; трираменний свічник*

трипіснець Неповний канон, який складається з трьох пісень

Трипіснець *див.* **Тріодь**

триптих 1. Те саме, що пом'яник; 2. Складень із трьох образів

трираменний свічник *див.* свічник **трираменний**

трисвічник Те саме, що **трикірій**

трисвятá пісня *див.* пісня **трисвятá**

трисвятé ім. Молитва “Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас”; *трисвятá пісня*

тріїця Свічник із трьома свічками, яким у свято Богоявлення

Господнього під час великого освячення води правлячий священнослужитель благословляє вірних та воду

Трійця і Тройця *див.* **Зіслання Святого Духа на Апостолів**

Тріодь Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь рухомих церковних свят; *заст. Трипіснець*

Трійль Пісна́ і Трійль Пóсна, Трійль Пóстова Трійль, що містить тексти змінних частин богослужінь передпасхального періоду та Великого Посту

Трійль Цвітна Трійль, що містить тексти змінних частин богослужінь пасхального та післяпасхального періоду; *заст. Пентикостаріон*

Трійця *див. Трійця*

трійчен *див. троїчний*

троїсте славослів'я *див. славослів'я троїсте*

тробічен *див. троїчний*

троїчний і *заст. тробічен, тробічен ім.* Піснеспів – тропар, канон, стихира, – змістом якого є прославлення Святої Тройці

трон Крісло для правлячого архиєрея, установлене на горньому місці, а також крісло, яке ставлять на архиєрейський амвон; *крісло, кафедра*

тропáр 1. *див. тропáр відпустительний*; 2. Те саме, що тропáр канóну; 3. Те саме, що піснеспів

тропáр відпустительний і тропáр Тропар, який виконують перед відпустом вечірні, повечер'я й утрени

тропáр дéнний Відпустительний тропар, змістом якого є згадування та прославлення тієї священної особи чи події, що їй присвячено день

тропáр за упокíй *див. тропáр заупокíйний*

тропáр заупокíйний і тропáр за упокíй Тропар, який виконують на заупокійному богослужінні та змістом якого є моління за прощення гріхів і спасіння в раю

тропáр канóну і тропáр Строфа пісні канону, яку виконують за зразком ірмоса

тропáр непорóбчний *див. непорóбчнi 2*

Трьох Святителів Середнє нерухоме церковне свято на честь великих і визначних ієрархів і Отців Церкви: Святого Василя Великого, Святого Григорія Богослова й Святого Івана Золотоустого

тя́бло 1. Ярус ікон на іконостасі; 2. Частина іконостаса над царськими воротами, де розміщено ікону із зображенням Таємної Вечері

**Увѣдення *див.* Увѣдення до храму Пресвятої Богородиці
увѣдення в церкву новоодруженої і ввѣдення, увѣдення** Обряд, який
здійснюють над новоодруженою, коли вона вперше після
шлюбу приходить до церкви

**Увѣдення до храму Пресвятої Богородиці і Увѣдення до храму Пресвятої
Діви Марії, *розм.* Увѣдення, Ввѣдення** Дванадцять
Богородичне нерухоме свято, яке звеличує подію приведення
до храму Пресвятої Богородиці для служби Богові

**Увѣдення до храму Пресвятої Діви Марії *див.* Уведення до храму
Пресвятої Богородиці**

увѣдини і ввѣдини Те саме, що уцерковлення

увѣдити і ввѣдити Те саме, що уцерковлювати

увѣдитися і ввѣдитися Те саме, що уцерковлюватися

уклі́н *див.* поклін

умивальне блюдо *див.* блюдо умивальне

умивальник *див.* умивальниця

умивальниця і умивальниця вівтарна, *рідко* умивальник Посудина,
призначена для обмивання рук та вуст священнослужителів
перед і після здійснення Літургії; ***умивальне блюдо***

умивання ніг Обряд, під час якого архиерей обмиває ноги дванадцятьом
ієреям, що його здійснюють після архиерейської Літургії у
Великий Четвер

умивання рук і вмиття рук Обряд, під час якого священнослужителі
обмивають руки, що його здійснюють у різні моменти
Літургії

усенічна *див.* всенічна

усердна ектенія *див.* ектенія усердна

**Усікновення голови Святого Івана Хрестителя *див.* Відсічення голови
Святого Івана Хрестителя**

**Усічення Івана Хрестителя *див.* Відсічення голови Святого Івана
Хрестителя**

усобша Жін. до *усобший*

усобший *див.* *небіжчик*

Успєння *див.* *Успїння Пресвятої Богородици*

Успєння Пресвятої Богородици *див.* *Успїння Пресвятої Богородици*

Успєнський піст *див.* *піст Успїнський*

Успїння *див.* *Успїння Пресвятої Богородици*

Успїння Пресвятої Богородици і *Успєння Пресвятої Богородици*, *розм.*

Успїння, *Успєння* Дванадцять Богородичне нерухоме церковне свято, яке звеличує подію перенесення на небо душі Пресвятої Богородици; *розм.* *Пєрша Пречїста*

Успїнський піст *див.* *піст Успїнський*

Устāv Те саме, що *Типїкѡн*

ўтренне євāнгелїє *див.* *євāнгелїє ўтренне*

ўтреня і *заўтреня* Частина ранкового богослужіння, яке відправляють після опівнічниці перед першим часом або в сполученні з ними

ўтреня велика Святкова *ўтреня*, у складі якої є *полїєлей*; *ўтреня з полїєлєєм*

ўтреня великѡдня Святкова *ўтреня*, яку відправляють у свято Христового Воскрєсіння; *пасхāльна ўтреня*; *воскрєсна ўтреня*

ўтреня воскресна Те саме, що *ўтреня великѡдня*

ўтреня єрусалїмська *ўтреня* Великої П'ятниці, після якої здійснюють винесення плащаниці

ўтреня з поклѡнами *ўтреня* четверга п'ятого тиждня Великого посту з Канонем Андрея Критського, співання якого супроводжується доземними поклонами; *розм.* *поклѡни мн.*

ўтреня з полїєлєєм Те саме, що *ўтреня велика*

ўтреня пасхāльна Те саме, що *ўтреня великѡдня*

ўтреня повсякдєнна *ўтреня*, яку відправляють в усі дні церковного року, крім церковних свят, після опівнічниці перед першим часом або в сполученні з ними

ўтреня святкова *ўтреня*, яку відправляють у дні церковних свят у складі всєнїчної

ўтреня страсна *ўтреня*, яку здійснюють увечері Великого Четверга та на якій із Євангелїя читають уривки, що описують страждання й смерть Ісуса Христа; *розм.* *стрāсті мн.*

уцеркóвлення *і заст.* воцеркóвлення Обряд, який здійснюють над новоохрещеним у сороковий день по народженні, залучаючи його до Церкви; *увóдини*

уцеркóвлювати *і заст.* воцеркóвлювати Здійснювати обряд уцерковлення; *увóдити*

уцеркóвлюватися *і заст.* воцеркóвлюватися Підлягати обрядові уцерковлення

фелон і фелонь Верхній богослужбовий одяг ієрея, що являє собою широке довге вбрання без рукавів, яке надівають на весь інший одяг; *різа*

фелон короткий** Те саме, що **фелон малий****

фелон малий** Богослужбовий одяг церковнослужителя, не посвяченого в стихар, що являє собою коротке вбрання без рукавів, яке одягають поверх світського одягу; *короткий фелон***

фелонь *див. фелон*

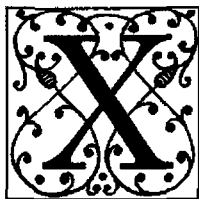
Филіпів піст *див. піст Пиліпів*

фиміам і тиміян 1. Те саме, що *ладан*; 2. Ароматний дим від спалюваного в кадильніці ладану

фіал Нижня частина кадильніці – чаша, у яку кладуть вугілля та ладан

Фомин тиждень *див. тиждень Томин*

Фомина неділя *див. неділя Томина*

хвалітний псалом *див.* псалом хвалітний

хвалітні Те саме, що стихіри хвалітні

хвалітні стихіри *див.* стихіри хвалітні

хід на йордан Хресний похід до місця, де здійснюватимуть велике освячення води

хирономія *див.* богослужіння

хиротесія Обряд посвячення на церковнослужителя, що здійснюють на архиерейській Літургії посеред храму вірних, під час якого через архиерейське руковоложення посвячуваний допускається до служіння в церкві; *руководження*

хиротонізувати Здійснювати хиротонію; висвячувати на священнослужителя; *рукопокла́дати; висвя́чувати; ста́вити*

хиротонізуватися Підлягати хиротонії, *висвя́чуватися; рукопокла́датися; ста́витися*

хиротонісати Здійснювати хиротесію, висвячувати на церковнослужителя

хиротонісатися Підлягати хиротесії, висвячуватися на церковнослужителя

хиротонія Богослужіння Таїнства Священства; *рукопокла́дєння*

хиротонія дияконська Обряд рукопокладення на диякона, який здійснює архиєрей на Літургії після освячення Святих Дарів

хиротонія єпископська Обряд рукопокладення на єпископа, який здійснює собор архиєреїв на Літургії оголошених після малого входу

хиротонія ієрєйська Обряд рукопокладення на ієрея, який здійснює архиєрей на Літургії вірних після великого входу

хліб Те саме, що просфѡра

Хліб Святий Те саме, що Агнець

хліб святий Хліб, освячений на богослужінні

хліби благословєнні *мн.* Просфори, освячені під час обряду освячення хліба, пшениці, вина та елею

хлібонѡсець 1. Те саме, що дарохрані́льниця; 2. Те саме, що даронѡсиця; 3. *див.* дискос

- хлібопреломлення** Обрядова частина литії, під час якої роздроблюють благословенні хліби та роздають їх вірним
- ходити до причастя** Те саме, що **причащатися**
- хор** Група осіб, яка виконує піснеспіви на богослужінні; *заст. лик*
- хори** Відкрита галерея, установлена зазвичай над церковними воротами або вздовж стін середньої частини храму, призначена для хору; *заст. емпора*
- хоругва і коро́гва, заст. корого́в** Церковне знамено із зображенням священної особи чи події, яке виносять під час урочистих процесій та хресних походів; *рідко пра́пор*
- хоругівник** Церковний слуга, обов'язком якого є носити хоругви під час урочистих процесій
- храм** 1. Спеціально освячена споруда з вівтарем, призначена для проведення богослужінь; *це́рква*; 2. *див. храм вірних*; 3. *див. церковне свято хра́мове*
- храм вірних** Середня частина храму між вівтарем та притвором, призначена для присутніх на богослужінні вірних; *се́редня части́на хра́му; се́редній храм; розм. храм; це́рква*
- храм престольний** Те саме, що **собор кафедральний**
- храм-приділ** *див. приділ*
- храм се́редній** Те саме, що **храм вірних**
- храм собо́рний** Те саме, що **собор кафедральний**
- храмова іко́на** *див. іко́на хра́мова*
- храмова сти́хіра** *див. сти́хіра хра́мова*
- хра́мове церко́вне свя́то** *див. церко́вне свя́то хра́мове*
- храмоосвя́чення** *див. освя́чення хра́му*
- хресе́не знаме́ння** *див. знаме́ння хресе́не*
- хресе́не знаменува́ння** *див. знаме́ння хресе́не*
- хресе́не знаме́но** *див. знаме́ння хресе́не*
- хресе́не цілува́ння** *див. цілува́ння хресе́не*
- хресе́ний по́хід** *див. по́хід хресе́ний*
- хресе́ні ба́тькі** *див. ба́тькі хресе́ні*
- хресе́ні ро́дичі** *див. ро́дичі хресе́ні*
- хрест вино́сний** Високий ручний хрест, який виносять під час урочистих процесій
- хрест за́престольний** Хрест, який розташовують у вівтарі за престолом

хрест нагрудний Хрест, який носять на грудях поверх богослужбового та повсякденного одягу архиереї та ієреї; *заст. напéрсний хрест; енко́лпій*

хрест надгробний Хрест, який освячують під час похоронного богослужіння й установлюють над могилою; *намогі́льний хрест*

хрест намогі́льний Те саме, що хрест надгробний

хрест напéрсний *див. хрест нагрудний*

хрест напéрсто́льний Ручний хрест із розп'яттям, що його зберігають на престолі, яким на відпусті Літургії благословляють вірних, використовують на освяченні води, на молебнях подають для цілування вірним

хрест ручний Хрест, який носять у руках, а не на грудях: наперсний, требний, виносний хрести

хрест трéбний малий Невеликий ручний хрест, який використовують для здійснення треб

Хрест Чéсний *див. Воздві́ження Чéсного Хреста́ Господнього*

хрестик для хрещення *див. хрестик хресті́льний*

хрестик нагрудний Те саме, що хрестик хресті́льний

хрестик-ті́льник *див. хрестик хресті́льний*

хрестик хресті́льний і **хрестик для хрещення** Невеликий хрест, який освячують під час Таїнства Хрещення й одягають на шию охрещеному як знак здійсненого над ним таїнства; *нагрудний хрестик; розм. хрестик-ті́льник*

хресті́льна вода *див. вода хресті́льна*

хресті́льна губка *див. губка хресті́льна*

хресті́льна скрі́нька *див. скрі́нька хресті́льна*

хресті́льна сорóчка *див. сорóчка хресті́льна*

хресті́льний хрестик *див. хрестик хресті́льний*

хресті́льниця і **хресті́льня** Церковна посудина, яку використовують для здійснення Таїнства Хрещення; *куті́ль*

хресті́льня *див. хресті́льниця*

хресті́ни *мн. 1. див. Хрещення 1, 2; 2. Урочисте сімейне святкування з приводу здійснення над членом родини Таїнства Хрещення*

хресті́ти 1. Здійснювати богослужіння Таїнства Хрещення; 2. Робити на комусь чи на чомусь знак хреста; *знаменува́ти; кла́сти хрест*; 3. Бути хрещеним батьком чи хрещеною матір'ю

хрестіти ім'ям Здійснювати обряд наречення, давати ім'я при хрещенні
хрестітися 1. Приймати Таїнство Хрещення; 2. Робити на собі знак
хреста; *знаменуватися*

хрестобогорідичен *див.* хрестобогорідичний

хрестобогорідичний *і заст.* хрестобогорідичен *ім.* Піснеспів – канон,
тропар, стихира, – змістом якого є плач Божої Матері біля
підніжжя хреста з розіп'ятим Сином Божим

хрестовоскресен *див.* хрестовоскресний

хрестовоскресний *і заст.* хрестовоскресен *ім.* Піснеспів – канон, тропар,
стихира, – змістом якого є звеличення хресних страждань та
воскресіння Ісуса Христа

хрестонісець Церковний слуга, який під час хресного походу несе
хрест

Хрестопоклонна неділя *див.* неділя Хрестопоклонна

Хрестопоклонний тиждень *див.* тиждень Хрестопоклонний

Хрестя *див.* тиждень Хрестопоклонний

хрещальна губка *див.* губка хрестильна

хрещальник Особа, що приймає Таїнство Хрещення; *охрещуваний ім.*

хрещальниця Жін. до хрещальник

хрещена донька *див.* донька хрещена

хрещена мати *див.* мати хрещена

хрещена сестра *див.* сестра хрещена

хрещенець *див.* хрещеник

хрещений батько *див.* батько хрещений

хрещений брат *див.* брат хрещений

хрещений син *див.* син хрещений

хрещеник *і* хрещенець Те саме, що син хрещений

хрещениця Жін. до хрещеник; *хрещена донька; похресниця*

хрещені батькі *див.* батькі хрещені

Хрещення 1. *див.* Таїнство Хрещення; 2. *див.* Хрещення Господнє

хрещення *і* хрищення Священнодія в складі богослужіння Таїнства
Хрещення, яка полягає в занурюванні в освячену воду або
поливанні освяченою водою охрещуваного, що її супроводжують
виконанням відповідних молитов

Хрещення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа *див.* Хрещення
Господнє

Хрещення Господнє і Хрещення Гóспода Бóга і Слáса нáшого Ісúса Христá, розм. Хрещення, Хрищення Дванадцяте Господнє нерухоме церковне свято, яке звеличує подію хрещення Ісуса Христа Іваном Хрестителем на ріці Йордан; **Богоявлення Господнє, розм. Водохрещення; Йордан**

христосáтися Здійснювати обряд христосування

христосува́ння Обряд взаємного цілування, який здійснюють, вітаючи один одного зі святом Воскресіння Христового

Хрищення 1. див. Таїнство Хрещення; 2. див. Хрещення Господнє

хрищення див. хрещення

хустка евхаристійна Хустка, яку правлячий священнослужитель підкладає під підборіддя причасника, подаючи йому причастя та якою при потребі обтирає йому уста; *заст. плат для обтирання вуст*

царські ворота *див. ворота царські*

царські врата *див. ворота царські*

царські двері *див. двері царські*

царські часи *див. часи царські*

цвинтар Спеціально відведене освячене місце для поховання померлих християн, на якому здійснюють похоронні обряди та деякі заупокійні богослужіння; *кладовище*

Цвітна Мінєя *див. Мінєя Цвітна*

Цвітна неділя *див. неділя Квітна*

Цвітна Тріодь *див. Тріодь Цвітна*

Цвітонбсна неділя *див. неділя Квітонбсна*

Цвітонбсний тиждень *див. тиждень Квітонбсний*

Цвітослов Те саме, що Мінєя Святкова

Церква Зієрархізована релігійна організація, що складається з духівництва й мирян

цérква і заст. церкóв 1. Те саме, що храм; 3. *див. храм вірних*

цérква монасти́рська Церква, яка знаходиться при монастирі й належить до монастиря

цérква парафія́льна і цérква парохія́льна Церква, навколо якої об'єднана парафія

церкóв *див. цérква*

церкóвна грома́да *див. грома́да церкóвна*

церкóвна заборóна *див. заборóна церкóвна*

церкóвна завіса *див. завіса*

церкóвна ієра́рхія *див. ієра́рхія церкóвна*

церкóвна нагоро́да *див. нагоро́да церкóвна*

церкóвна та́йна *див. та́йна*

церкóвна скри́нька *див. скри́нька церкóвна*

церкóвне начі́ння *див. начі́ння церкóвне*

церкóвне пра́вило *див. пра́вило церкóвне*

церкóвне свя́то *див. свя́то церкóвне*

церковне свято бдінне Церковне свято, богослужіння якого містить всенічну церковне свято **Богородичне** Церковне свято на честь Богородиці та важливих подій із її життя

церковне свято велике Церковне свято, богослужіння якого містить всенічну; до таких свят належать: всі Господні свята, Богородичні свята на честь подій із життя Пресвятої Богородиці, церковні свята святих на честь верховних апостолів Петра й Павла та Івана Хрестителя, а також всі неділі літургійного року

церковне свято велике другорядне Велике недванадцятье церковне свято
церковне свято велике першорядне Велике дванадцятье церковне свято
церковне свято Владичне Те саме, що **церковне свято Господнє**
церковне свято Господнє і розм. **церковне свято Господське** Церковне свято на честь Ісуса Христа та його спасительних діянь;
Владичне церковне свято

церковне свято дванадцятье і церковне свято дванадцятье Одне з дванадцяти найбільших за важливістю згадуваних та прославлених подій із життя Ісуса Христа та Богородиці церковне свято; ***роковé церковне свято***

церковне свято малé Церковне свято на честь святих, менш відомих і знаменитих

церковне свято місцéве Церковне свято, яке святкують локально — одним храмом, місцевістю; ***храмове церковне свято; престóльне церковне свято; розм. прáзник; храм***

церковне свято неподви́жне *див.* **церковне свято нерухóме**

церковне свято нерухóме Церковне свято, що має сталу дату святкування; *заст. неподви́жне церковне свято*

церковне свято подви́жне *див.* **церковне свято рухóме**

церковне свято поліелéйне Церковне свято, утрєня якого містить поліелей

церковне свято престóльне Те саме, що **церковне свято храмове**

церковне свято роковé Те саме, що **церковне свято дванадцятье**

церковне свято рухóме Церковне свято, яке не має сталої дати святкування; *заст. подви́жне церковне свято*

церковне свято святих Церковне свято, богослужіння якого присвячене згадуванню й прославленню якогось святого або події з його життя

- церковне свято середнє** Церковне свято, богослужіння якого містить всенічну або ж велику вечірню й утрєню з полїелеєм; до таких свят належать: Богородичні свята на честь благодїянь Пресвятої Богородици, церковні свята на честь ангелів, апостолів, великих святигелїв та особливо прославлєних святих
- церковне свято храмовє** Церковне свято, присвяченє свяцєнній особї чи подїї, на честь якої освяченє храм чи додатковий престол, святкуєтьсє особливо урочисто лише одним храмом; *місцєвє церковнє свято; престольнє церковнє свята; розм. прїзник; храм*
- церковний калєндār** *див. калєндār церковний*
- церковний кўхлик** *див. кўхлик*
- церковний пом'яник** *див. пом'яник церковний*
- церковний посуд** *див. посуд церковний*
- церковний похїд** *див. похїд церковний*
- церковний рїк** *див. рїк церковний*
- церковний свїтїльник** *див. свїтїльник церковний*
- церковний слугā** *див. слугā церковний*
- церковний староста** *див. староста церковний*
- церковний тїждєнь** *див. тїждєнь церковний*
- церковні ворота** *див. ворота церковні*
- церковні врата** *див. ворота церковні*
- церковні двєрі** *див. двєрі церковні*
- церковні рєчі** *див. рєчі церковні*
- церковні шати** *див. шати церковні*
- церковно-богослужбвā кнїга** *див. кнїга церковно-богослужбвā*
- церковно-богослужбвā кнїга нїтна** Церковно-богослужбвā кнїга, яка мїстить текстї богослужбових спївїв та ноти до них
- церковнослужїтель** Особа, що через обряд хиротєсїї, здїйснений над нею, посвяченā на служїння в церкві пїд час богослужїнь та поза ними; *прїчєтник*
- цикл богослужїнь** Те саме, що кболо богослужїнь
- цикл пасхальний** Перїод лїтургїйного року, що триває вїд Томиної недїлі до недїлі Всїх Святих, у центрі якого свято Пасхи
- цикл церковних свят** Те саме, що кболо церковних свят
- цикл церковних свят великоднїй** Те саме, що кболо церковних свят великоднє

цикл церковних свят різдвяний Те саме, що кб́ло церковних свят
різдвя́не

цілонічна́ Те саме, що всенічна́

цілува́ння о́станнє Обрядова частина відспівування, під час якої рідні
та друзі померлого, прощаючись із ним перед похованням,
востаннє цілують його; *о́станнє проща́ння*

цілува́ння хресте́ Обряд у складі багатьох богослужінь, під час якого
вірні цілують піднесений їм священнослужителем святий хрест

час великодній Те саме, що **час пасхальний**

час дев'ятий Богослужба в складі вечірнього богослужіння, яку відправляють перед вечірнею, часто в сполученні з нею

час пасхальний Частина пасхального циклу, що триває від свята Христового Воскресіння до неділі Всіх Святих; *пасхальний період*

час перший Частина ранкового богослужіння, яку відправляють після утрени, часто в сполученні з нею або ж у складі всенічної разом зі святковою утренею

час третій Частина денного богослужіння, яку відправляють перед шостим часом, часто в сполученні з ним та з Літургією

час шостий Частина денного богослужіння, яку відправляють після третього часу в сполученні з Літургією

часі *мн.* Короткі богослужіння добового кола, які відправляють не самостійно, а в сполученні з вечірнею, утренею та Літургією: перший час, третій час, шостий час, дев'ятий час; *рідко години мн.*

часі великі Те саме, що **часі царські**

часі великодні Часи, які відправляють протягом усього Світлого тижня; *пасхальні часі*

часі великопісні Часи, які відправляють протягом Великого Посту

часі пасхальні Те саме, що **часі великодні**

часі повсякденні Часи, які відправляють в усі дні церковного року, крім тих днів, коли відправляють великопісні, царські та пасхальні часи

часі царські Часи, які відправляють у Навечір'я Різдва Христового, а також у Велику П'ятницю

Часослов і **Часословець** Церковно-богослужбова книга, що містить тексти незмінних частин усіх богослужінь добового кола, крім Літургії; *заст. Оралогій*

Часослов Великий Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти незмінних частин усіх богослужінь добового кола, а також Місяцеслов, індиктион, пасхалію тощо

Часослѳв Малій Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти незмінних частин часів, межичась, а також вечірні, малого й великого повечер'я, опівнічниці, утрени та Обідниці; *Півустав*

Часослѳвець *див.* Часослѳв

частий благовіст *див.* благовіст частий

частінка *див.* часточка

частіця *див.* часточка

частка *див.* часточка

часточка і частінка, частка, частіця Шматочок вийнятий із проскомидійної просфори

часточка заздоровна Часточка, вийнята з четвертої проскомидійної просфори за здоров'я живого

часточка заупокійна Часточка, вийнята з п'ятої проскомидійної просфори на спогад про померлого

чаша і чаша євхаристійна Євхаристійна посудина у вигляді чаші з підставкою, призначена для євхаристійного вина, що з неї причащаються духівництво та миряни; *потір*

чаша водосвятна Богослужбова посудина, у якій освячують воду; *ванна*

чаша спільна 1. Чаша з вином, яку підносять новоповінчаним під час обряду вінчання для спільного споживання; 2. Обряд в складі вінчання, під час якого новоповінчаним підносять цю чашу з вином

чашечка *див.* ампулка

черне́цтво Те саме, що духівництво чорне

черне́цька ма́нтія *див.* ма́нтія черне́цька

черне́цькі обі́ти *див.* обі́тниці черне́цькі

черне́цькі обі́тниці *див.* обі́тниці черне́цькі

Чесний Хрест *див.* Хрест Чесний

Чесні Дарі *див.* Дарі Чесні

чесні́ша *ім.* Пісня канону "Чеснішу від херувимів"

Четвѣр Великий Четвер Страсного тижня, богослужіння якого присвячене згадуванню омовіння Ісусом Христом ніг учням, Таємної Вечері, молитви Ісуса Христа в Гетсиманському саді й зради його Юдою; *Страсний четвѣр, розм. Чістий четвѣр*

четвѣр Великодній Те саме, що четвѣр Свѣтлий

четвѣр Свѣтлий Четвер Свѣтлого тижня; *Великодній четвѣр*

четвѣр Страсній Те саме, що четвѣр Великий

четвѣр Чистий *див.* четвѣр Великий

Чѣтья Мінѣя *див.* Мінѣя Чѣтья

Четвероевангеліє Богослужбове Євангеліє, у якому текст розташовано за чотирма євангелистами й поділено на зачала; *Тетравангеліє*, рідко *Євангеліє-тетр*

чин 1. Ступінь церковної ієрархії: архиєрей, ієрей, диякон; *ступінь*; 2.

В церковно-богослужбових книгах — повний виклад або повне перелічення молитовних текстів окремого богослужіння; *чинопослідування*

Чинівник *див.* Службник Архиєрейський

чинопослідування Те саме, що чин

Чинопослідування зображальних і *заст.* Чинопослідування ізобразительних *див.* Обідниця

Чинопослідування ізобразительних *див.* Чинопослідування зображальних

Чистий четвѣр *див.* четвѣр Чистий

читець і *заст.* чтець 1. Церковнослужительський чин, у якому посвячений має право й обов'язок читати під час богослужінь з усіх священно-богослужбових книг, крім Євангелія; 2. Особа, посвячена в цей чин; *дяк*; *рѣгент*; *заст.* *анагност*

чорне духівництво *див.* духівництво чорне

чотиридесятіни Те саме, що сороковіни

Чотиридесятниця і Чотиридесятниця Велика Те саме, що Піст Великий

Чотиридесятниця Велика *див.* Чотиридесятниця

чотиридесятниця Малá Те саме, що піст Різдвяний

чотиріпіснець Неповний канон, який складається з чотирьох пісень

чотки Замкнена мотузка із зав'язаними вузлами чи нанизаними на неї кульками, призначена для відраховування прочитаних молитов та здійснених поклонів, — відзнака ченців усіх ступенів; також використовується й мирянами; *вѣршиця*

чтець *див.* читець

чування нічне Те саме, що всенічна

шати див. оклад

шати літургійні див. одяг богослужбовий

шати церковні див. одяг богослужбовий

шестипсалміє Сукупність шести псалмів: 3, 37, 62, 87 та 142, що їх читають на початку утрени; *заст. екзопсалмі*

шестоднів див. коло богослужінь тижневе

Шлюб див. Таїнство Шлюбу

шлюб Союз чоловіка й жінки, що прийняли Таїнство Шлюбу

шлюбний вінець див. вінець

шлюбівання Дія за знач. шлюбувати й шлюбуватися; *вінчання*

шлюбувати Те саме, що вінчати

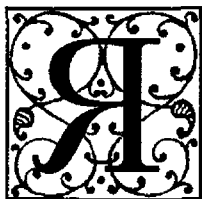
шлюбуватися Те саме, що вінчатися

шобстий час див. час шобстий

Шуткова неділя див. неділя Шуткова

щіточка *див.* мирувальныйник

ярус деісусний Ярус іконостаса, у якому розміщено деісус; *деісус*